

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS

Bittner Beáta

Debrecen
2011

**DEBRECENI EGYETEM
AGRÁR- ÉS GAZDÁLKODÁSTUDOMÁNYOK
CENTRUMA
GAZDÁLKODÁSTUDOMÁNYI ÉS VIDÉKFEJLESZTÉSI KAR
GAZDÁLKODÁSTUDOMÁNYI INTÉZET**

**IHRIG KÁROLY GAZDÁLKODÁS- ÉS SZERVEZÉSTUDOMÁNYOK
DOKTORI ISKOLA**

Doktori iskola vezető: Dr. Berde Csaba egyetemi tanár

**A DOHÁNYVERTIKUM GAZDASÁGI-
TÁRSADALMI HATÁSÁNAK VIZSGÁLATA**

Készítette:

Bittner Beáta

Témavezető:

Borsos János DSc.
professor emeritus

**DEBRECEN
2011.**

A DOHÁNYVERTIKUM GAZDASÁGI-TÁRSADALMI HATÁSÁNAK VIZSGÁLATA

Értekezés a doktori (PhD) fokozat megszerzése érdekében
a Gazdálkodás- és szervezéstudományok tudományágban

Írta: Bittner Beáta, okleveles gazdasági agrármérnök

A doktori szigorlati bizottság:

	név	tud. fok.
elnök:	Dr. Nemessályi Zsolt	CSc
tagok:	Dr. Pfau Ernő	CSc
	Dr. Lakner Zoltán	CSc

A doktori szigorlat időpontja: 2008. december 2.

Az értekezés bírálói:

név, tud. fok	aláírás
Dr. Popp József DSc.....	.....
Dr. Szűcs István DSc.....	.....

A bíráló bizottság:

	név, tud. fok	aláírás
elnök:	.....	.....
titkár:	.....	.....
tagok:	.....	.....
	.....	.....
	.....	.....
	.....	.....
	.....	.....

Az értekezés védésének időpontja: 201.....

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS.....	4
1. TÉMAFELVETÉS ÉS CÉLKITŰZÉS	6
2. IRODALMI ÁTTEKINTÉS	11
2.1. A dohánytermesztés gazdasági jelentősége	11
2.1.1. <i>A dohánytermesztés világgazdasági jelentősége</i>	11
2.1.2. <i>A dohánytermesztés európai jelentősége</i>	16
2.2. A dohánytermesztés nemzetgazdasági jelentősége és jellemzői	23
2.3. A dohányvertikum bemutatása Magyarországon	29
2.4. A dohánytermesztés üzemgazdasági jellemzői.....	31
2.5. A dohányágazat szabályozása.....	33
2.5.1. <i>A KAP reform bevezetésének és változásainak hatása az EU-ban</i>	34
2.5.2. <i>KAP reform bevezetésének és változásainak hatása Magyarországon</i>	35
2.6. A dohány alternatívája	36
2.7. A dohányvertikumra ható intézkedések aktualitásai	42
2.8. A dohánytermesztés fejlesztési lehetőségei	43
3. A VIZSGÁLAT ANYAGA ÉS MÓDSZEREI	45
4. EREDMÉNYEK ÉS AZOK ÉRTÉKELÉSE	52
4.1. A dohánytermesztés eredményének és hatékonyságának meghatározása a támogatási rendszer változásához igazodó támogatási szintek mellett, komplex gazdasági kalkuláció segítségével	52
4.1.1. <i>A palántanevelés gazdasági vizsgálata</i>	52
4.1.2. <i>A Virginia termesztés gazdasági vizsgálata</i>	59
4.1.3. <i>A Burley termesztés gazdasági vizsgálata</i>	72
4.1.4. <i>A dohánytermesztés, mint megélhetési forrás</i>	80
4.2. A dohánytermesztésből kilépők helyzetének felmérése	82
4.3. A dohányvertikum költségvetési és vidékfejlesztésben betöltött szerepének meghatározása	95
4.3.1. <i>Foglalkoztatás</i>	95
4.3.2. <i>Állami befizetések</i>	97
5. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK	101
AZ ÉRTEKEZÉS FONTOSABB MEGÁLLAPÍTÁSAI, ÚJ ILLETVE ÚJSZERŰ EREDMÉNYEI	104

ÖSSZEFOGLALÁS	105
SUMMARY	108
IRODALOMJEGYZÉK	111
SAJÁT PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE	123
TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE	125
ÁBRÁK JEGYZÉKE	126
MELLÉKLETEK	127
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	164

BEVEZETÉS

A hazai dohányvertikum magyarországi megjelenésétől kezdve – írásos emlékek szerint a XVII. századra tehető – meghatározó jelentőséggel bírt a gazdasági életben. BORSOS (2002a) szerint kimagasló jövedelemtermelő-képességét hamar felismerték, ezért már a kezdettől fogva tudatosan, szigorú szabályok szerint működött. Ennek eredményeként lett a dohányvertikum az ország egyik legszervezettebb agrár-ipari vertikuma sikeresen túlélve az eddigi összes válságot. Szervezettségének kulcsa a központosítás (1868) idején kialakult szoros együttműködés a vertikum (elsődlegesen vertikális irányú) tagjai között, amely viszonylagos kis mérete miatt a mai napig fennáll. Az ágazatot a hazai dohánytermesztés alapozza meg, habár területe napjainkra jelentősen lecsökkent, a hazai keresletet még így is képes ellátni.

A dohányágazat méretét tekintve a kisebb mezőgazdasági ágazatok közé tartozik Magyarországon, azonban jelentősége – többek között a vidékfejlesztési hatásai miatt – megkérdőjelezhetetlenül nagy. A dohány sajátosságából adódik, hogy olyan területeken termeszthető, ahol az ökológiai adottságok nem teszik lehetővé más növény sikeres termesztését, így mással nem váltható ki. Az összes termelés 80%-a az észak-alföldi régióban, azon belül is Szabolcs-Szatmár-Bereg és Hajdú-Bihar megyében folyik. Az észak-alföldi régió fejlettsége és az ott élő emberek életszínvonala elmarad az ország többi részétől, ezért különösen fontos a dohány termesztése, hiszen e területen sok család részére ez jelenti az egyetlen megélhetési forrást. További sajátossága, hogy alapvetően kézi munkaerőre alapozott a termesztése, ezáltal kiemelkedő a foglalkoztatási képessége is (elsősorban a szakképzetlen dolgozók körét érintve). Így jelentősen hozzájárul a dohánytermesztő körzetekben a lakosságmegtartásához is, ami rendkívül fontos szempont a korunkban lejátszódó urbanizációs folyamat ellensúlyozásához.

Az elmúlt évtizedben a Magyarországon lejátszódó gazdasági-politikai átalakulás, valamint az Európai Unióhoz történő csatlakozás a többi mezőgazdasági ágazathoz hasonlóan a dohányágazatra is jelentős hatást gyakorolt. Az ágazat szereplőinek számos új kihívással kellett és kell a mai napig megküzdeni, ráadásul a többi ágazathoz hasonló problémákon túl – mint a piaci árverseny, támogatási rendszerek folyamatos változása erős WTO¹ nyomás – még egy folyamatosan erősödő, globális dohányzásellenes kampány is nehezíti a helyzetüket.

---

¹ World Trade Organization – Világkereskedelmi Szervezet.

A dohányzás egészségügyi kockázata ma már közismert, igaz annak súlyáról jelenősen eltérő véleményekkel találkozhatunk. Emellett számos nemzet kultúrájának szerves részét képi, így körülbelül egy milliárd ember hódol szerte a világon a dohányzásnak. Az európai és benne a magyar dohányvertikumnak célja kielégíteni a fogyasztók keresleti igényeit az egészségügyi kockázat minimalizálása mellett. Ennek érdekében folyamatos termékfejlesztés folyik a biológiai alapoktól kezdve a késztermék előállításáig bezárólag minden szinten. Ennek jegyében született meg 2006-ban „A Dohánytermesztés Európai Charta”-ja is, melyben az európai dohánytermesztők öt alapvető célkitűzést fogalmaztak meg (UNITAB, 2006):

- 1. Gazdaságilag kiegyensúlyozott feltételek közötti termelés.*
- 2. A vevők elvárásainak megfelelő minőségi termék előállítása.*
- 3. A dolgozók, különösen az idénymunkások munkakörülményeinek figyelemmel kísérése.*
- 4. A végtermék fogyasztásával kapcsolatos egészségügyi előírások betartása már a termelés stádiumában.*
- 5. A környezet megóvása.*

Magyarországon ennek szellemében folyik a dohánytermesztés a teljes vertikumban. A folyamatosan változó gazdasági és szabályozó környezet hatására azonban minden évben új körülmények között kell fenntartani azt a termesztést, amely gazdasági és társadalmi szempontból mással nem helyettesíthető. Erre a tényre alapozva vizsgálja az értekezés a hazai dohányvertikum gazdasági és társadalmi szerepét.

1. TÉMAFELVETÉS ÉS CÉLKITŰZÉS

Az elmúlt két évtizedben a gazdasági és politikai értelemben vett rendszerváltozás, a privatizáció és az Európai Unióhoz történő csatlakozás hatására Magyarország mezőgazdasága jelentős változásokon ment keresztül. A termelők a folyamatosan változó gazdasági és politikai környezetben elégítik ki a szintén változó piaci igényeket. EU-csatlakozásunk előtt számos tanulmány foglalkozott a magyar mezőgazdaság, ezen belül a dohánytermesztés kilátásaival. A csatlakozás előtt a dohánytermesztők az EU-ban használt jövedelemtámogatás és kvótarendszer bevezetésére készültek fel, miszerint a támogatásokat fajtacsoportonként határozták meg, valamint támogatták a termelői csoportok létrehozását.

A csatlakozás után azonban az új tagországok nem élveztek egyenlő jogokat a régi tagországokkal, mivel az EU-15 támogatási szintjének 100%-át csak egy tíz éven át tartó folyamatvégén kapják meg a termelők, azaz a régi tagországok támogatási szintjét 2013-ra érik el az új tagállamok. Lehetőség van nemzeti kiegészítő támogatások fizetésére, legfeljebb 30%-ponttal egészíthették ki az uniós támogatást.

A csatlakozásunkat megelőző években a dohánytermesztés negatív eredménye a támogatások hatására pozitívrá fordult. Ennek köszönhetően a felvásárlási ár jelentősen csökkenhetett, ami nagyon fontos volt a versenyképesség fenntartása miatt figyelembe véve, hogy a hazai árak addig két-háromszorosai voltak az EU-15 tagállamainak felvásárlási áraihoz viszonyítva.

A csatlakozás előtt a termelés eredményessége támogatás hiányában szinte kizárólag az árbevételtől függött. Ez ösztönözte a termelőket a nagy mennyiségű és jó minőségű alapanyag előállítására. A csatlakozás után ez jelentősen megváltozott, ugyanis ettől kezdve a termelők bevételeinek mintegy 80%-a támogatásból származik. A támogatás lehívásának azonban nem feltétele a jó minőségű termék előállítása, csupán a jó mezőgazdasági és környezeti állapot fenntartása (továbbiakban kultúrállapot fenntartása), ezáltal ennek a támogatási rendszernek nincs ösztönző hatása. Ezt felismerve a termelők nagy része minimalizálta a ráfordításait (műtrágya, növényvédő szer, élőmunka, stb.) ezzel csökkentve a költségeket és maximalizálva a nyereséget. Mindez a dohánytermesztés jelentős visszaeséséhez és a minőség romlásához vezetett, ellehetetlenítve ezzel az elsődleges feldolgozók helyzetét a korlátozott mértékben rendelkezésre álló alapanyag miatt.

2004-ben a dohánytermelés jövedelmét alapvetően meghatározó támogatási rendszer a Közös Agrárpolitikát (KAP) érintő reformok során megváltozott. Ezt belső és külső okok tették szükségessé. A dohányrendtartás már nem volt összhangban a megreformált agrárpolitikával, a közegészségüggyel kapcsolatos politikával, illetve a götebörgi fenntarthatósági célokkal (a götebörgi stratégia egyik hosszú távú célja a közegészséget rontó problémák kezelése volt) (EUROPEAN COUNCIL, 2001). A termelők bevételeinek döntő részét a támogatás adta, ennek következtében a termelők még mindig termesztettek gyenge minőségű, csökkent kereskedelmi értékű dohányokat, az árak viszont nem növekedtek. Az importárak – noha történt közeledés – még mindig jelentősen meghaladták a támogatások következtében jelentős mértékben csökkent belső piaci árakat. A kvóta-visszavásárlási programban csak kevés termelő vett részt, így egyes fajtacsoportoknál a kereslet és a kínálat nem került egyensúlyba. Az így kialakult kedvezőtlen helyzet mellett további nehézséget okoz, hogy az adófizetők számára ellentmondásos a dohányágazat kiemelt támogatása és a dohányzás egészségkárosító hatása (EURÓPAI BIZOTTSÁG, 2005). A dohányszabályozás reformjára az Agenda 2003 keretében került sor. A reform bevezetésének célja volt a dohányprémiumok elválasztása a termeléstől, ugyanakkor lehetőséget adott a Bizottság, hogy tagországi hatáskörben a támogatások egy részét kötelező termeléshez kössék.

2007-től az új top-up rendszer bevezetésére került sor figyelembe véve a termeléshez köthető támogatási korlátokat. Magyarország a dohánytermelés esetében élni kívánt a részlegesen termeléshez kötött támogatási opcióval, mely a támogatási összeg legfeljebb 60%-ig volt lehetséges. A leválasztott támogatásokat történelmi bázis alapján fizetik, a történelmi bázis referencia időszakának a 2006-os támogatási évet határozták meg. Az EU-15 tagállamaiban 2006-ban vezették be ezt a támogatási rendszert, melynek hatására igen nagy arányban hagytak fel a gazdák a dohánytermesztéssel: 70-80%-os visszaesés következett be Görögországban és Belgiumban, 45%-os Portugáliában.

A fent leírt változások hatására az utóbbi két évtizedben Magyarországon a dohánytermesztés területe és ezzel párhuzamosan a betakarított termés is folyamatosan csökkent. Ez jelentős gondot okoz a feldolgozószektorban, hiszen a kapacitáskihasználtság csökkent, ami az átlagos fixköltségek növekedésén keresztül a fajlagos költségek emelkedéséhez vezetett. Ebből adódóan a termelés további visszaesése a feldolgozók ellehetetlenüléséhez, esetleges bezárásához vezetne, ezzel az ágazat létét veszélyeztetve számos nem kívánt gazdasági és társadalmi hatást is eredményezhet. A dohányvertikum válsága mellett az érintett régiók,

vidéki kistérségek gazdasági leépüléséről is szó van. Mivel a 27 uniós tagország lakosságának több mint 56%-a vidéki térségekben él az EU összterületének 91%-án, a vidéki térségek gazdaságának fenntartása, fellendítése illetve az egyéb vidékfejlesztési intézkedések kiemelten fontos szakpolitikai szerepet játszanak (COPUS és mtsai, 2006). Egyetértek FALUSSY és HARCSA (2000) megállapításával, mely szerint Magyarországon a 60-as évektől kezdődően a mezőgazdasági kistermelés sajátos szerepet töltött be a falusiak, ám bizonyos mértékig a kisebb városokban élők megélhetésében is. E rétegek a modernizációval együtt járó javakat, ezen belül is elsősorban a kor igényeinek megfelelő lakáskörülményeket, valamint a tartós fogyasztási cikkekét csak jelentős többletmunka révén tudták elérni, amelyhez a mezőgazdasági kistermelés kínálta a leginkább megfelelő terepet. A kilencvenes évektől tapasztalható a mezőgazdaság súlyának folyamatos csökkenése, ami mögött a mezőgazdasági termékpiac összeszűkülése, ezen belül is elsősorban a külső piacok elvesztése húzódik meg. Ennek következtében mérséklődött a mezőgazdasági munka iránti igény is. A kisebb munka-befektetés a pótlólagos jövedelemszerzési lehetőségeket is visszafogta és ily módon ez a folyamat hozzájárult a vidéken élő népesség egy részének elszegényesedéséhez, illetve életszínvonalának csökkenéséhez. Ennek ellensúlyozásához szükségeszerű fenntartani és fejleszteni azokat a mezőgazdasági ágazatokat, melyek relatíve kis területen képesek elfogadható mértékű pótlólagos jövedelmet biztosítani a vidéki térségekben élőknek.

A fentebb leírtakban röviden összefoglalt helyzetértékelés támasztja alá értekezésem aktualitását és indokolja célkitűzésem, nevezetesen, hogy igazoljam a hazai dohánytermesztés fenntartásának gazdasági és társadalmi szükségességét. E célkitűzés megvalósítása érdekében a kutatásomhoz általános és specifikus célkitűzéseket fogalmaztam meg, valamint három hipotézist állítottam fel, amelyek helyességét a vizsgálatom során kívánom igazolni.

Kutatásom **általános célkitűzése** nem más, mint a hazai dohánytermesztés fenntartásának gazdasági és társadalmi szükségességének igazolása.

Az ehhez kapcsolódó részcéljaim az alábbiakban határozhatók meg:

1. A dohánytermesztés eredményének és hatékonyságának meghatározása a támogatási rendszer változásához igazodó támogatási szintek mellett, komplex gazdasági elemzés segítségével.
2. Az EU-csatlakozás óta a dohánytermesztésből kilépett hazai termelők gazdasági helyzetének meghatározása és értékelése.
3. A dohányvertikum költségvetési és vidékfejlesztésben betöltött szerepének meghatározása különös tekintettel a foglalkoztatásban játszott szerepére.

Az általános célkitűzésekhez kapcsolódó **speciális célkitűzéseim** azt a célt szolgálják, hogy kérdéseimre tudományosan megalapozott válaszokat adjak. A kutatási témámmal kapcsolatban felmerült kérdések az alábbiak:

1. Hogyan alakulnak a termesztés ráfordítása, költsége, bevétele és eredménye a különböző támogatási rendszerekben?
2. Mi jellemző a termelés hatékonyságára a szabályozó rendszer változása előtt és után?
3. A dohánytermesztésből kilépő termelők tudták-e folytatni a mezőgazdasági tevékenységüket, vagy más jövedelemforrás után kellett nézniük?
4. Hogyan vélekednek más mezőgazdasági ágazatokról azok a termelők, akik a dohánytermesztés helyett más mezőgazdasági kultúrára tértek át?
5. A dohánytermesztés befejezésével hogyan alakult a termelők életszínvonala?
6. Milyen következtetéseket lehet levonni a volt dohánytermesztők helyzetének vizsgálatából a jelenleg is dohánytermesztéssel foglalkozó gazdálkodókra vonatkozóan?
7. Mi jellemzi a dohányvertikum szereplőinek költségvetési kapcsolatait és foglalkoztatási helyzetét?
8. Hogyan alakulna az állami költségvetés bevételforrás kiesése és felmerülő többlet kiadások a vertikum megszűnése esetén?

Az általános célkitűzésekhez igazodóan a következő három alapvető hipotézist állítottam fel:

1. A dohánytermesztés tervezett támogatási szerkezete a dohánytermesztés fenntartását veszélyezteti, így a vertikum szereplői felhagyhatnak tevékenységükkel.
2. Az utóbbi 5-10 évben a dohánytermeléssel felhagyó termelőknek többnyire nem sikerült a mezőgazdasági szektorban maradni; a tevékenységüket más ágazatban folytató termelők viszont rosszabb körülmények között élnek és termelnek.
3. A dohánytermesztés jelenlegi szinten történő támogatása az államnak kisebb terhet jelent, mint a termelés megszüntetése, mivel az így kieső bevételek és felmerülő többletkiadások meghaladják a jelenleg biztosított támogatás mértékét.

2. IRODALMI ÁTTEKINTÉS

A kutatás választott témája a dohányvertikum vizsgálata. A kutatás megtervezéséhez, elvégzéséhez és a kutatás eredményeinek értékeléséhez azonban elengedhetetlen az ágazat globális és hazai helyzetének, viszonyainak, folyamatainak ismerete. Erre ad lehetőséget a témához kapcsolódó szakirodalom áttekintése és megismerése. Ezért a kutatásom bemutatása és eredményeim ismertetése előtt röviden be kívánom mutatni a dohánygazdaság nemzetközi és hazai jellemzőit és főbb tendenciákat először világviszonylatban majd uniós és végül nemzeti szinten.

2.1. A dohánytermesztés gazdasági jelentősége

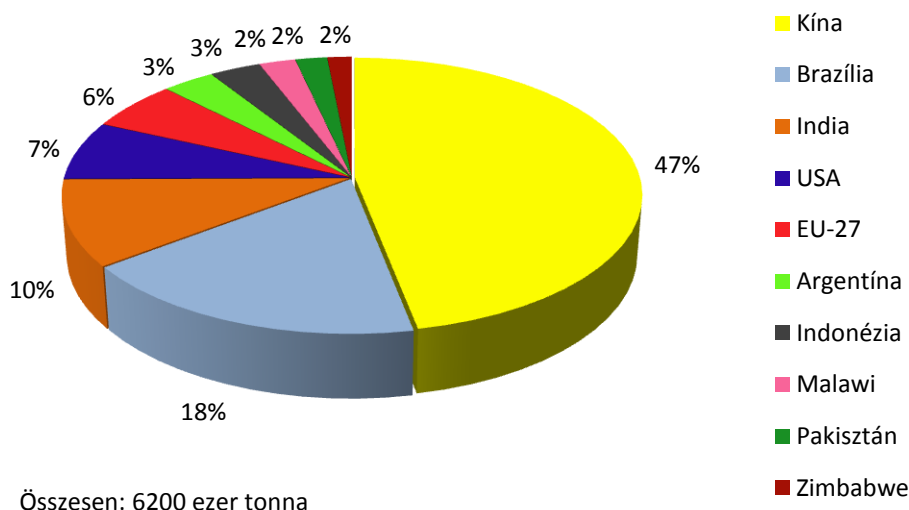
A dohány kiváló biológiai adaptivitásának köszönhetően a világ mintegy 200 országának nagy részén sikeresen termeszthető, így jelenleg az országok több mint 60%-ában foglalkoznak termesztésével. Ennek ellenére a világ dohánypiaca meglehetősen koncentrált, gazdasági folyamatai szoros összefüggésben állnak. A dohányágazat jellemzőit globális megközelítésből mutatom be, majd egyre szűkítve rátérek az Európai Unió, végül a hazai jellemzőkre.

2.1.1. A dohánytermesztés világgazdasági jelentősége

A világon termesztett növényfajták között a dohány részaránya meglehetősen alacsony. Egy, a Dohánytermesztők Európai Szövetsége (UNITAB) által készített tanulmány szerint a világon 128 országban termesztenek dohányt, Kínától Indiáig, az Amerikai Egyesült Államoktól Brazíliáig és Malawiig (UNITAB, 2007). Más feljegyzésekben nem határozzák meg pontosan az országok számát, csupán nagyságrendet jelző számokkal találkozhatunk. Nyersdohányt több mint 100 országban termelnek a világon, melyből több mint 80 fejlődő ország. Hagyományosan a legnagyobb termelők Kína, Brazília, az Egyesült Államok, India, Argentína, Malawi, Törökország, EU-27 (főbb termelők az EU-n belül: Olaszország, mely a világon 8. legnagyobb termelő, Bulgária, mely a 15. a világrangsorban, Lengyelország és Spanyolország) és Zimbabwe (*1. ábra*). A felsorolt tíz ország a világ dohánytermelésének kb. 75-80%-át állítja elő (RADÓCZNÉ és mtsai, 2008).

A FAOSTAT (2009) adatai szerint a világon mintegy 6-6,5 millió tonna dohányt termelnek összesen mintegy 3,7 millió hektár területen. Más irodalmi forrásokban ettől eltérő értékkel találkozhatunk, a FAO által közölt értékektől mintegy 10%-kal elmaradnak, és a világ dohánytermelését mintegy 5-5,5 millió tonna közé helyezik (ULT, 2010).

A dohánytermesztés 64%-a Ázsiában, 23%-a az amerikai kontinensen folyik. Ezt követi 7%-ot meghaladó értékkel Afrika, mintegy 5%-kal Európa, a fennmaradó 1% alatti részt pedig Ausztrália és Óceánia képviseli (FAOSTAT, 2009).

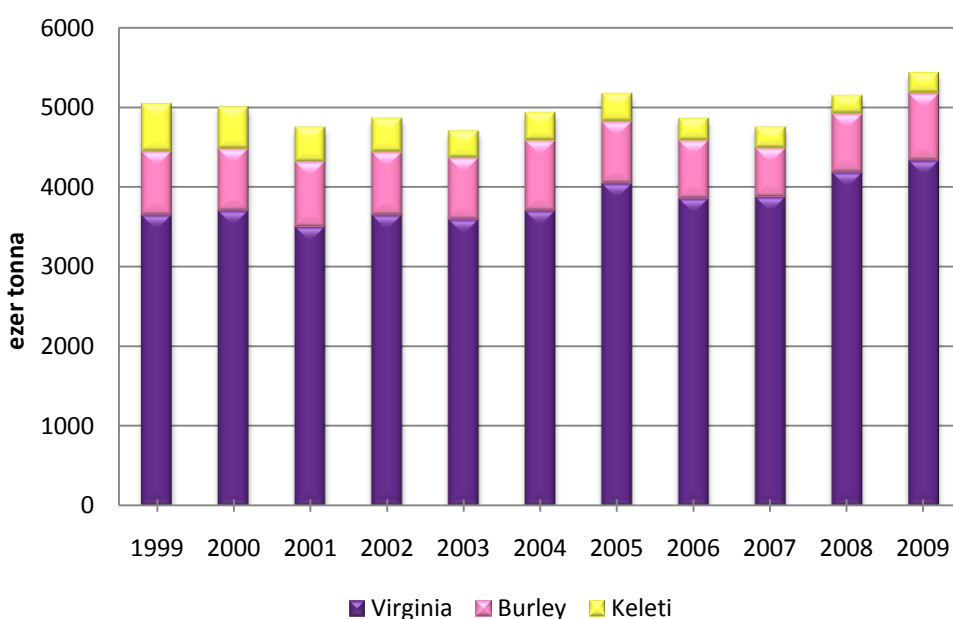
1. ábra: A világ dohánytermelésének megoszlása 2009-ben

Forrás: FAOSTAT, 2010

A világon 8 fajta dohány termesztése folyik, azonban a világpiacra és így az európai piacra is csak a három legjelentősebb csoportnak van hatása (2. ábra):

1. A **Bright Virginia**, melyet a világ dohánytermő-területének nagyobbik részén (több mint 50%-án) termesztik. E dohány az alapja a világon elterjedt számtalan Virginia típusnak, ami – ahogyan neve is mutatja – az amerikai Virginia államból ered. Ma is ott terem a legjobb minőségben, habár most már világszerte termesztik, a legmagasabb ára azonban továbbra is az amerikai Virginiának van. Igaz, a növekvő verseny miatt egyre több cigarettagyártó helyettesíti máshonnan származó dohánnyal, annál is inkább, mert a minőségi különbségek mára mérséklődtek. Rendkívüli elterjedtségét kielégítő termőképességének, jó gyártási tulajdonságainak és kiváló szívási minőségének köszönheti.
2. A **Burley** dohány a nagylevelű barna dohányok legismertebb nemzetközi fajtája. Gyenge minősége miatt eredetileg csak olcsó pipadohányok gyártására használták, de a II. világháború blokádja alatt rákényszerültek a keleti dohányok pótlására. Ekkor fordultak a dohánygyárak a nagy terméshozamú Burley felé, és így lett az amerikai típusú cigaretták másik fő keverékalkotója.

3. **A keleti dohányok (Oriental)** termőterülete jellemzően a Földközi-tenger környező országokban van. Előnyös tulajdonságaik: kellemes, jellegzetes íz és aroma, alacsony nikotintartalom, jó égőképesség, finom szövet, vékony erezet, szép szín. Dohánykeverékekben használják a gyártmány aromájának, ízének javítására, nikotintartalmának csökkentésére. E dohányokat – a termelő országok sajátos domborzati viszonyai miatt – nem csak sík vidéken, de még a hegyek magasabb lejtőin, 1000 méter körül is termesztik.

2. ábra: A világ dohánytermesztésének változása 1999-2009

Forrás: UNIVERSAL CORPORATION, 2010

A világon termesztett dohány összmenyisége az elmúlt 10 évben kis mértékben növekedett, amit a folyamatosan növekvő dohányfogyasztás indukál. A pozitív változást a Virginia dohányok mennyiségének növekedése okozta. A Burley dohányok esetében a termesztés ebben az időszakban szinte állandó, míg a Keleti típusú dohányok mennyisége a felére csökkent, mely elsősorban a török és görög termelés visszaesése miatt következett be (BORSOS és mtsai, 2008).

A dohány- és cigarettafajták sokszínűségéből eredően mind a cigaretta, mind a nyersdohány világkereskedelme igen élénk, az összes dohánytermésnek mintegy harmada kerül a világpiacra. TSO (1990) megállapítása, mely szerint a dohány az egyik legkeresettebb anyag a világon, a mai napig érvényes. 2001-ben a hét legnagyobb dohánytermelő ország 5,7 millió tonnás terméséből 1,9 millió tonna, azaz a 33%-a került

exportálásra (ITGA², 2003). A dohány világpiaca azonban nem hasonlítható más tömegtermékekéhez. Nem beszélhetünk például klasszikus termelő-exportőr pozícióban lévő országokról, régiókról, hiszen vannak országok, amelyek a legnagyobb termelők közé tartoznak, ugyanakkor a termelésük csaknem egészét maguk dolgozzák fel és fogyasztják el (pl. Kína). Vannak nagy termelő és exportőr országok, amelyek megjelennek jelentős importőrként is a dohány- és cigarettapiacon (pl. USA, EU), ha adott fajtából nem tudnak megfelelő mennyiséget előállítani. Így fordulhat elő az is, hogy az USA a legnagyobb importőr és exportőr ország is egyben: alacsonyabb minőségű leveleket importálnak töltődohánynak, miközben magas minőségű dohányleveleket exportálnak a minőség tudatos gyártóknak (GALE és mtsai, 2000). Más országok ugyanakkor lehetnek fontos dohányexportőrök, holott nem tartoznak a legnagyobb termelők közé, viszont az ott termelt dohány csaknem egészét a külföldön értékesítik, ezért a dohány nagyon fontos szerepet tölt be ezen országok külkereskedelmében. Erre kiváló példa Malawi, ahol a dohányt, mint „zöld arany”-at emlegetik. Tovább színesíti a képet, hogy a nyersdohány-termelés és a feldolgozóipar (cigarettagyártás) több helyen elkülönül egymástól. Főleg a fejlődő országokra jellemző, hogy jelentős dohánytermelők és -exportőrök számottevő feldolgozóipar nélkül, míg a fejlett országokban (főleg Európában, pl. Hollandia, Németország, Egyesült Királyság, Oroszország, Ukrajna) jelentős feldolgozó kapacitások léteznek szinte teljes egészében import nyersanyagbázisra épülve (RADÓCZNÉ és mtsai, 2008).

A dohánytermelés általános helyzetének alakulásában a másik fontos tendencia a termelés globális áthelyeződése a fejlett régiókból a fejlődő országokba (THUN és SILVA, 2003). Ennek oka az ott tapasztalható relatíve alacsony élőmunka költség, mely a dohánytermesztés eredményét alapvetően meghatározza. Az áthelyeződést szilárdítják a fejlődő országok kormányai, dohánytermesztői, és a multinacionális dohányipari vállalatok közötti együttműködések (HAMMOND, 1998; YACH és BETTCHER, 2000; COX, 2004; COLLIN, 2005). A fejlett országokban már az elmúlt évtizedekben sem tapasztalhattunk növekedést, inkább a termelés visszaesése volt jellemző, miközben a fejlődő országok dinamikus termelésbővülést értek el. A tapasztalt növekedés részben a hozamok emelkedésének volt tulajdonítható, részben a termőterület bővülésének. A fejlődő országokban jelentős területeket vontak a dohánytermesztésbe.

---

² ITGA: International Tobacco Growers' Association

A fejlett államokban inkább a hozamok stagnálása és a termőterület csökkenése volt tapasztalható. Ennek oka elsősorban, hogy a fejlett országokban a dohánytermelés szigorodó szabályozása és a fogyasztás visszaszorítása érdekében hozott intézkedések egyre inkább rontják a termelők jövedelmezőségét, így az ágazat egyre kevésbé vonzó alternatíva az agrárgazdaságon belül. A fejlődő országokban éppen ellenkezőleg, a dohánytermelés magasabb profitot ígér más ágazatokhoz képest, így egyre több termelő dönt mellette. Indiában például évente 1,4%-kal növekszik a termelés, egyrészt a területnövekedésnek, másrészt a hatékonyság növekedésének köszönhetően (RAJARATHINAM és mtsai, 2010). Brazíliában az elmúlt három évtizedben a dohánytermesztéssel foglalkozó családok száma 115 ezerről 200 ezerre emelkedett (SINDIFUMO, 2007), a termesztésben foglalkoztatottak száma pedig 500 ezerről 832 ezer főre (VARGAS és BONATO, 2007). Ugyanakkor ABRUNHOSA (2006) szerint léteznek olyan tényezők, amelyek lassítják ezt az áthelyeződési tendenciát, mégpedig:

- a fejlődő országok szélsőséges időjárási körülményei, amelyek nagyon változékonnyá teszik a termésátlagokat és a dohány minőségét,
- az erősen ingadozó árfolyamok rontják a fejlődő országok ár-versenyképességét,
- a fejlődő országok termelői nem tudják felvenni a versenyt a fejlett országok magas szintű minőségi, nyomon-követhetőségi, szociális (pl. gyermekmunka alkalmazása) előírásaival, elvárásaival. Ez utóbbi felvetést cáfolja az a tény, hogy ma már a nagy multinacionális cigarettagyártó cégek integrálják a nyersanyag-előállítást, felügyelik a teljes termelési folyamatot, és betartatják az általuk előírt követelményeket a fejlődő országokban is.

Volumenben a legjelentősebb dohányexportőrök Brazília, az Egyesült Államok, Zimbabwe, India, Malawi és Olaszország. A dohánytermékek termelése és fogyasztása a nemzetközi egészségvédelmi mozgalmak erőfeszítései ellenére évről-évre tovább bővül. Bár a legfejlettebb régiókban (pl. EU, USA, Japán) az egészségpolitikai intézkedések és a lakosság egészségtudatosságának emelkedése miatt a fogyasztás – ezzel együtt a termelés – stagnál vagy csökken, és a jövőben is visszaeséssel számolnak a prognózisok, a fejlődő és feltörekvő országok életszínvonalának emelkedése ezt a folyamatot egyelőre ellensúlyozza. Az ottani lakosság ugyanis – javuló jövedelmi helyzetének köszönhetően – egyre inkább az ipar által előállított dohánytermékeket fogyasztja az eddig használt helyettesítő termékek helyett.

A FAO 2003-ban készült tanulmánya szerint a dohánytermékek fogyasztása az utóbbi 30 évben (1970-2000) között csaknem megduplázódott. Ez a növekedés előreláthatóan tovább folytatódik. A dohánytermékeket elsősorban a felnőtt lakosság fogyasztja, így csak a 15 évnél idősebb népességet vizsgálták (FAO, 2003a). Ez 1998-ban 4,3 milliárd embert jelentett, ami 2010-re 5 milliárd főre növekedett. Ha a Világbank által használt arányban határozzuk meg a dohányosok számát (a Világbank 4-ből 1 embert dohányfogyasztóként tart számon), akkor az 1998-as 1,1 milliárd dohányos száma 2025-re 1,6 milliárd főre nő (WORLD BANK, 1999). Második legfontosabb növekedést befolyásoló tényező a személyi jövedelmek növekedése. A világ bruttó hazai terméke (GDP: gross domestic product) 3%-kal nőtt éves átlagban 1970 és 2000 között, a fejlett országokban 2,5%-kal, a fejlődő országokban 4%-kal. Kínában az éves átlagnövekedés 8% volt. Ehhez hasonló tendencia érvényesült 1998 és 2010 között is. A dohányfogyasztással kapcsolatban említést érdemel még továbbá, hogy a dohányzók kétharmada az alábbi 10 országban él: Kína, India, Indonézia, Oroszország, USA, Japán, Brazília, Banglades, Németország, Törökország (WHO, 2008b). További érdekesség, hogy a dohányzók egyharmada, több mint 320 millió ember kínai. (HU és MAO, 2002). Két különböző cigaretta típus terjedt el a világon: az egyik a kevert dohányból készített, úgynevezett amerikai, vagy aromás blend cigaretták, melyek Keleti, Virginia és Burley dohányok keverékéből készülnek. Ízük javítása érdekében a keveréket pác és illatanyaggal kezelik. Ez a típus a világ fogyasztásának közel 35%-át képviseli. A másik típus a fogyasztás 65%-át kitevő teljes mértékben Virginia dohányból készült cigaretták, az ún. Virginia blendek (MARTELLEINI, 2010). A WHO 2005-ben publikált felmérése szerint naponta a világon mintegy 15 milliárd szál cigarettát szívnak el.

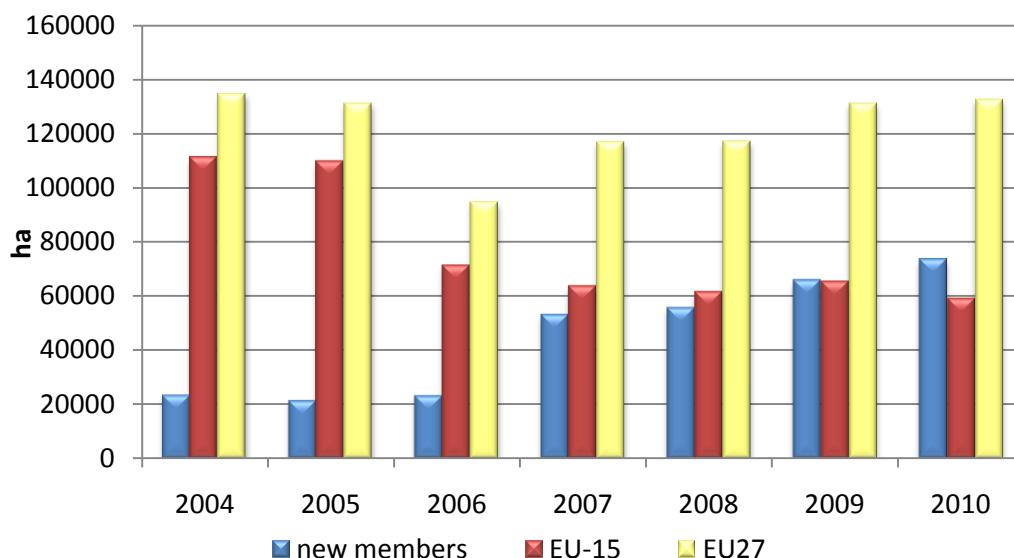
2.1.2. A dohánytermesztés európai jelentősége

Az Európai Unióban 132 000 hektáron tesztenek dohányt. Az unióban termelt dohány a világ dohánytermesztésének mindössze 4,1%-át adja. Az EU 27 tagállamából 2010-ben az alábbi 12-ben tesztettek dohányt:

○ Olaszország	○ Franciaország	○ Szlovákia
○ Spanyolország	○ Németország	○ Magyarország
○ Lengyelország	○ Portugália	○ Románia
○ Görögország	○ Belgium	○ Bulgária

2004-ben a dohánytermesztő régiók 80%-a unió regionális politikájának ún. 1. célcsoportjába, azaz az elmaradott régiók közé tartoztak (UNITAB, 2007).

Az Unió legnagyobb dohánytermesztő országa Olaszország, mely a világon a 8-dik legnagyobb termelő, Bulgária, mely a világrangsorban a 15-dik helyen áll. Őket követi Lengyelország és Bulgária. Az EU-27 által termelt nyersdohány mennyisége mintegy 300 000 tonna. A dohánytermelő területek nagyságának változásait a 3. ábra mutatja be.

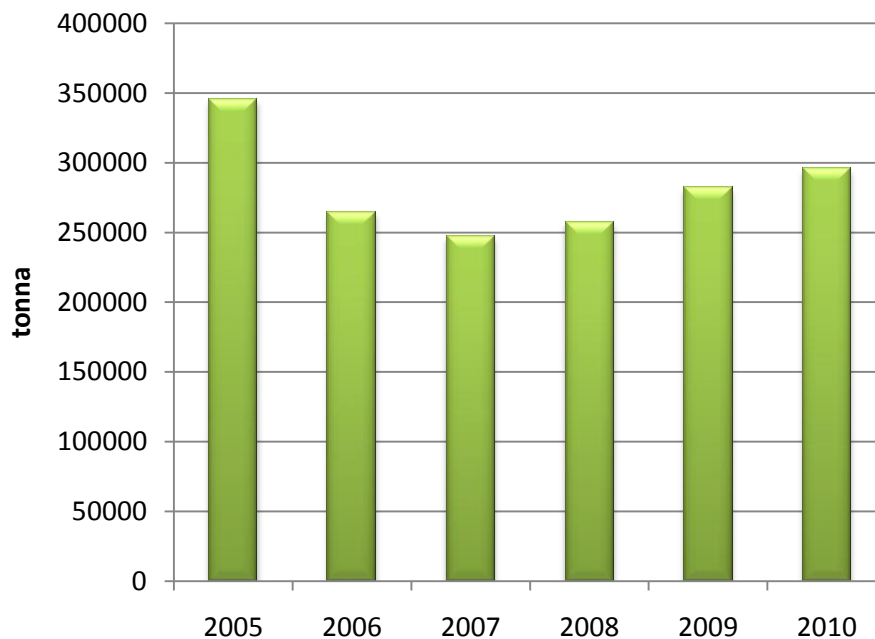

3. ábra: Az EU dohánytermő területeinek változása 2004-2010 között

Forrás: DG AGRI, 2011

Az ábrát vizsgálva látható, hogy 2010-ben a beültetett terület a 2004. évvel nagyjából azonos méretű volt. A kettő közötti időszakban azonban jelentős változások történtek. Az EU-15 területei mintegy 50%-kal csökkentek a KAP reform változásainak 2006-os bevezetését követően. Ekkor ugyanis a dohánytermesztési támogatások jelentős részét, legkevesebb 40%-át szétválasztották a termeléstől. Ennek köszönhetően a termelők a nagy arányban hagytak fel a termeléssel. A másik jelentős változás ezen időszak alatt 2004-ben a 10 új tagország uniós csatlakozása volt. Az új tagországok közül három: Lengyelország, Magyarország és Ausztria foglalkozik dohánytermesztéssel, így az új tagországok csatlakozása hozzájárult az uniós területek növekedéséhez. (Szlovákiában 2007-ben befejeződött a termelés). Jelentős növekedés 2007-ben következett be, amikor két újabb dohánytermelő ország, Bulgária és Románia is csatlakozott az Unióhoz. Az Európai Unióban termesztett nyersdohány mennyiségének változásait a 4. ábra szemlélteti.

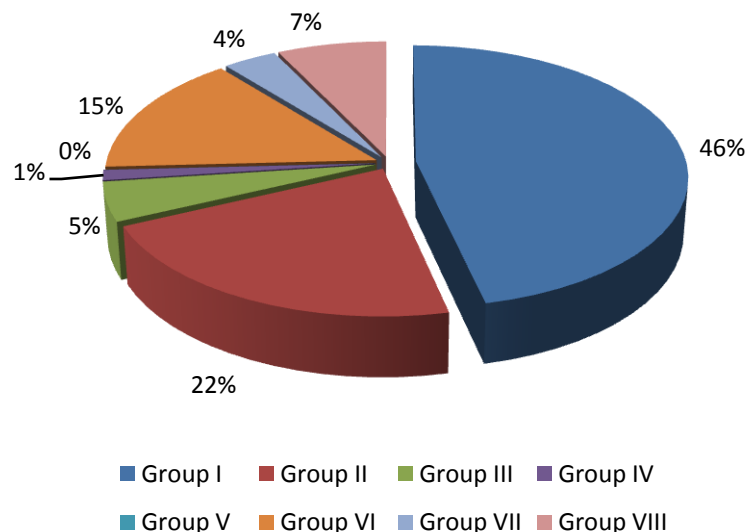
Habár a beültetett terület 2010-ben megegyezett a 2004-es terület nagyságával a megtermelt dohány mennyisége azonban nem érte el a 2004-es szintet, attól 15%-kal, azaz mintegy 50 000 tonnával elmaradt. Véleményem szerint ennek két oka lehet: egyrészt okozhatja az eltérő dohányfajták eltérő termésátlaga, másrészt – és ez talán nagyobb valószínűségű – a régi és új tagállamok közötti jelentős technológiai különbség, mely többek között az új tagországok alacsonyabb termésátlagaiban mutatkozik meg.

4. ábra: Az EU-ban termelt nyersdohány mennyiségének változása

Forrás: DG AGRI, 2011

A világon termesztett nyolc dohánytípus közül az EU-ban döntően (2009-ben mintegy 68%-ot képviselve) a Virginia és a Burley termelése folyik. Ezek elsősorban Olaszországban, Spanyolországban, Lengyelországban és Magyarországon találhatók nagy mennyiségben. A maradék 32%-ot a további 6 fajtacsoport adja. Az új tagországoknak köszönhetően jelen van a Basmás és Kaba Koulak termelése is. Az Európai Unióban termelt dohány fajtánkénti megoszlását a következő, 5. ábra szemlélteti.

5. ábra: Az egyes fajtacsoportok megoszlása az EU-ban 2009-ben

Forrás: Nomisma, 2010

Az Unióban a dohány feldolgozási folyamat több lépcsőből áll a betakarítástól kezdve az elsődleges majd másodlagos feldolgozáson át az értékesítéssel bezárólag. A dohányipar alapvetően három fő ágazattal fedhető le (PANTINI és mtsai, 2010). Ezek:

- A dohánytermelők foglalkoznak a dohány termesztésével és a nyersdohány betakarításával. Ők gyakran termelői csoportokba szerveződnek.
- Az elsődleges feldolgozás a nyers dohány osztályozásával kezdődik, melyet a fermentálás követ. Ezt az elsődleges feldolgozók (fermentálók) végzik.
- A különböző dohánytermékek gyártása pedig a másodlagos feldolgozók, azaz a cigarettagyárak feladata.

Az elmúlt években az Európai Unió dohányipari láncában is több változás történt. A dohánytermesztők száma ugyan alig változott, azonban az elsődleges feldolgozók száma jelentősen csökkent (1. táblázat). Meglátásom szerint a fermentálók számának 10%-os csökkenése az utóbbi három évben a globalizációs folyamatoknak tudható be, hiszen az elsődleges feldolgozók mindössze néhány cégcsoport tulajdonában van, így ha a termelt dohány mennyisége az egyes országokban csökken, akkor egyes gyáraikat bezárva koncentrálhatják a termelést. Másik ok lehet a már korábban említett súlypont áthelyeződés a fejlett országokból a fejlődő országokba.

**Az EU dohánytermelői és az elsődleges feldolgozói számának alakulása az utóbbi
években**

Év	Termelők száma (fő)	Változás (%)	Fermentálók száma (db)	Változás (%)
2007	81 509	100,0	97	100,0
2008	80 196	98,4	98	101,0
2009	84 228	103,3	100	103,1
2010	83 568	102,5	88	90,7

Forrás: DG AGRI, 2011, Nomisma, 2010

Az európai dohánytermesztő gazdaságok alapvetően a kisméretűek, az összterületük tagországi szinten is nagyon kicsi, a mezőgazdasági területek 0,01-0,1%-át teszik ki. Az egy termelőre jutó dohánytermő-terület meglehetősen kicsi, az UNITAB tagországaiban a fajlagos terület Virginia dohány esetében 4,68 ha, Burley esetében 2,46 hektár volt 2009-ben (UNITAB, 2010). Legkisebb méretű farmokon Belgiumban és Görögországban, míg a legnagyobban Németországban termeltek dohányt. VIDAL és MARQUER (2001) szintén kitérnek az dohánytermő területek átlagosan alacsony méretére, kiemelve, hogy ezzel együtt az ökonómiai jelentőségük viszont igen nagy. Az elmúlt években bekövetkezett változásokat figyelembe véve megállapítható, hogy a felvásárlási árak jelentősen, 200-400%-kal nőttek az elmúlt 5 év során (2. táblázat).

Az EU-27 felvásárlási átlagárainak változása

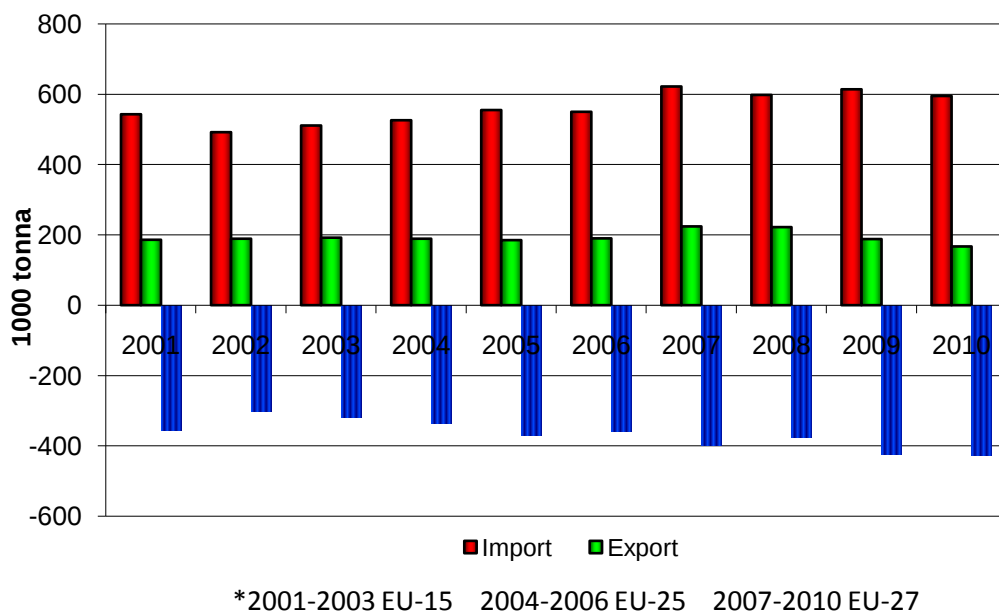
Fajta csoport	Felvásárlási átlagár (EUR/kg)		Változás (%)
	2005	2010	
I	0,65	2,39	370,08
II	0,51	1,93	378,82
III	0,28	1,22	433,10
IV	1,45	3,95	272,23
V	0,11	-	
VI	2,10	3,40	161,90
VII	1,88	3,70	197,02
VIII	0,51	1,80	354,33

Forrás: DG AGRI, 2011

Az árak nagymértékű növekedése szintén a 2004-es KAP reform változásainak hatása volt. Mivel a támogatásokat elválasztották a termeléstől, ezért a feldolgozóknak jelentős áremelést kellett végrehajtaniuk ahhoz, hogy érdekelté tegyék a termelők termelésben tartását, máskülönben abbahagyták volna tevékenységüket. Az emelés következtében kialakult árak jelenleg meghaladják a világpiaci árakat, ezzel versenyhátrányt okozva a világpiacon az EU-nak.

Az EU felvásárlási áraival kapcsolatban említést érdemel még az is, hogy az egyes országok felvásárlási átlagárai között jelentős különbség van. A legmagasabb árral Németországban találkozhatunk, melyet Olaszország és Franciaország követ, míg a legalacsonyabb az árak Görögországban, Magyarországon és Lengyelországban.

A dohánykereskedelemre jellemző adatokat tekintve elmondható, hogy míg az export nem változott jelentősen az elmúlt években addig az import mintegy 100 000 tonnával növekedett, ami 20%-os növekedést jelent a 10 évvel ezelőtti szinthez képest. Ennek oka a termelt mennyiség csökkenése lehet, melyet importáruval kell a feldolgozóknak pótolniuk (6. ábra).

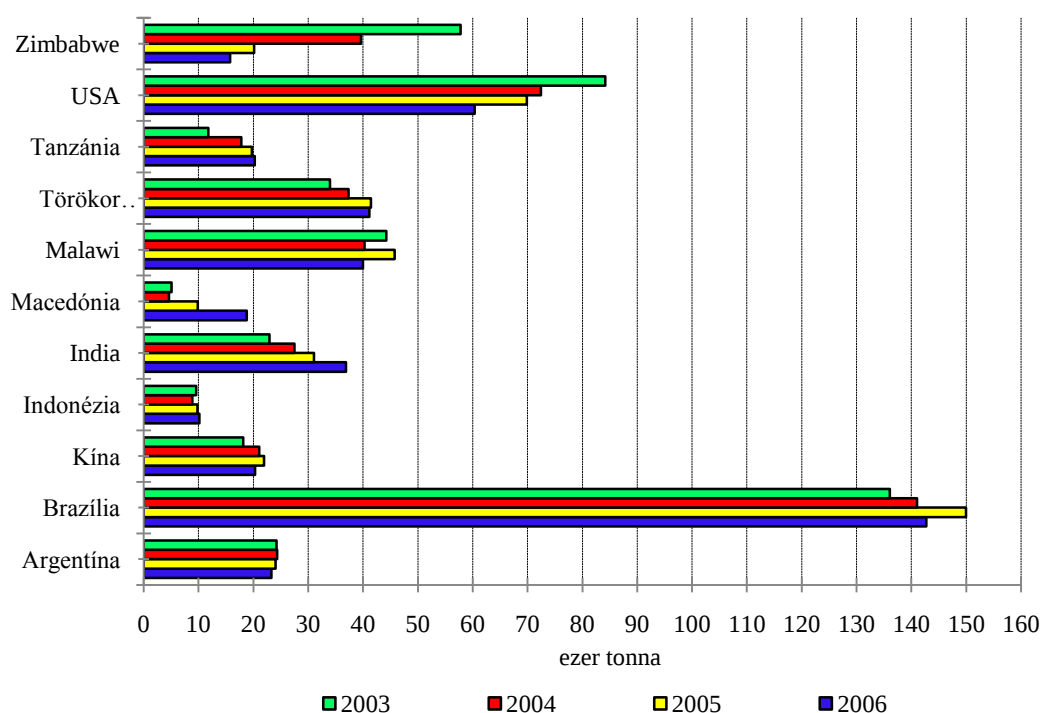
6. ábra: Az EU-25 dohányimportja és –exportja 2001-2010 között

Forrás: DG AGRI, 2011

Az Európai Unió a világ első számú nyersdohány importőre, saját fogyasztásának 70-75%-át importból fedezi, az önellátottság szintje 25-30% között változik. Értékben

kifejezve a teljes nyersdohány külkereskedelmi deficit 2006-ban 1,2 milliárd € körül alakul, mintegy 500 millió € exportot és 1,7 milliárd € importot figyelembe véve (UNITAB, 2007).

Az Európai Unió importja döntő részben a világ legnagyobb exportőr országaiból – Brazília, Argentína, India, Malawi és Törökország – származik. A 2003-2006 közötti időszakban az a tendencia figyelhető meg, hogy a Zimbabwéból érkező dohány mennyisége nagymértékben, mintegy harmadára csökkent (7. ábra). Ennek oka az ország belpolitikai válsága és gazdaságának összeomlása volt. Csökkent továbbá az USA-ból importált dohány mennyisége is. Viszonylag állandó mennyiséget hoz be az EU Malawiból, Argentínából, Kínából valamint Indonéziából. Ezzel szemben növekvő behozatal Törökországból, Macedóniából, Tanzániából valamint Indiából. Látható továbbá, hogy az unió legjelentősebb beszállító országa Brazília, ahonnan önmagában annyi dohány kerül importálásra, mint a többi országból együttev.

7. ábra: Az EU-25 dohányimportja főbb származási országok szerint

Forrás: RADÓCZNÉ ÉS MTSAI, 2008

Az EU-ba importált dohány túlnyomó többsége olyan térségből érkezik, amelyet az Unió vámkedvezményben részesít, vagy vámmentességet élvez, az európai piac ezért vámokkal

is alig védhető, mivel a sokoldalú vámkedvezmények következtében a gyártók szabadon importálhatnak alapanyagot a világ bármely részéről.

2.2. A dohánytermesztés nemzetgazdasági jelentősége és jellemzői

Az európai uniós helyzet áttekintése után a dohányágazat hazai vonatkozásait vizsgálom. Érdeemes megjegyezni, hogy az ágazat működését az utóbbi években egyértelműen az uniós folyamatok befolyásolják, így alapvetően az EU-ban zajló eseményeknek megfelelően alakul helyzete.

A dohánytermesztés fejlődéstörténetének hazai vonatkozásai

A hazai dohányágazat fejlődéstörténetének bemutatása elkerülhetetlen, mivel ennek alakulása alapvető befolyással van a vertikum jelenlegi működésére, alátámasztja az ágazat gazdasági rugalmasságát, ismerteti és egyben előirányozza a jelentősebb gazdasági, politikai változások és válságok alatti működését.

Hazánkban az írásos hagyományok szerint a dohánytermesztés a XVII. században, Erdélyben kezdődött, majd a XVIII. század elején elterjedt Baranyában és Nógrád megyében is, bár ekkor még tiltották a termesztését. Eleinte kiskerti ágazatként zajlott a termesztése, majd a dohányzás szélesebb körű elterjedésével megnőtt a dohánykertészek ültetvényeinek száma és termesztési körzetek alakultak ki az ország teljes területén. Az 1700-as évek második felétől az államigazgatás egyre inkább támogatta a dohánytermesztést, mivel közgazdasági érdekek fűződtek a termelésbővítéshez. Az amerikai függetlenségi háború (1775-1783) következtében fellépő Virginia dohány hiány miatt felértékelődött a hazai termesztés és megkezdődött mind mennyiségi, mind minőségi fejlesztése. A XVIII. századot tehát a hazai dohánytermesztés fellendülése és új termelési formák kialakulása jellemezte. Ebben az időszakban a dohány még a kiskertek, kisbirtokok növénye volt, a falusi szegények megélhetését biztosította. A dohány termesztése, feldolgozása és árusítása 1850-ig szabad keretek között folyt. 1851. március 1-én az osztrák császár nyílt parancsával kihirdette a dohány állami egyedáruságát és 1851-1866 között a Magyar Királyi Jövedék közös igazgatás alatt állt az osztrák jövedékkel. A Kiegyezés után 1867. augusztus 21-től létrejött az önálló Magyar Királyi Jövedék, amely a pénzügyminisztérium felügyelete alatt működött. Az 1868. évi Pénzügyi Törvény a dohánytermelési engedély által szabályozta a termelés mennyiségét és a felvásárlási árak meghatározásával irányította a piacképes dohányfajták termelését. Az 1868-ban életbe

lépett dohányjövedéki törvény szerint „a kizárólagos rendelkezési jog mind a nyers, mind a felgyártott dohány fölött az államot illeti”. Erre az időszakra tehető a dohánytermesztés központi termelésszervezésének kezdete, az ágazatban szoros integrációs kapcsolatok épültek ki. Felélénkült a termelési kedv és 1880-ra országszerte kialakultak a dohánytermesztő települések. A dohánytermesztés tipikus családi szakmává vált. A feudális gazdálkodás esetében a nagybirtokos adták a földet és az eszközöket, a dohánytermesztésre szakosodott családok a „kukások” pedig biztosították a termeléshez szükséges munkaerőt és szakértelmet. Az Osztrák Dohányjövedékkel kötött megállapodás lehetővé tette, hogy a Magyar Dohányjövedék a szükségleteinél jóval nagyobb mértékben termelhetett, a dohányt fix áron értékesítette, az a világpiaci árak hullámzástól függetlenül évekre előre kiszámítható volt, a termelők haszonnal termelhettek. Ennek fejében viszont példa nélküli fegyelem volt az ágazatban (BORSOS, 2002a).

A XX. sz. elején már a nagybirtokok domináltak. Az 1900-as években a belföldi dohánytermék kereslet határozta meg a termesztési nagyságát és összetételét. Szoros kapcsolat volt a belföldi dohánytermék fogyasztás és az alapanyag termelés között.

Az I. világháborút követően a nagymértékben visszaesett a dohánytermesztés. Az ország területe kétharmadának elcsatolása a dohánytermesztő területek egyharmadának elvesztésével járt. A termelés felfuttatása érdekében hozott intézkedések (kamatmentes kölcsön a pajták felújítására és új pajták építésére) hatására stabilizálódott a dohánytermesztés és feltöltötték a készleteket. Az ezt követő európai túltermelés időszakában a Magyar Királyi Dohányjövedék felismerte a piac új igényeit és sikeresen, a dohánytermesztő kertészek érdekeit figyelembe véve oldotta meg a szükséges dohánytermesztő területcsökkentést és folyamatos, minőségösztönző áremelés mellett oldotta meg a fajta- és technológiaváltást. Erre az időszakra (1931-1940) igaz leginkább a termelés stabilizálásához és fejlesztéséhez szükséges tényezők optimális és harmonikus jelenléte. A II. világháború kezdetén a Magyar Királyi Dohányjövedék Európa legkorszerűbb agráripari vertikuma lett, ami elsősorban az integrált termelésszervezésnek volt köszönhető. A dohánytermelés felügyelete, irányítása és ellenőrzése a nyersdohány és fermentált dohány jövedéki jellege miatt rendkívül központosított volt (BORSOS, 2002a).

A II. világháborút követő időszak a válságok és átszervezések időszaka volt. Alapvető változás volt, hogy megszűnt az önálló dohányjövedék, a dohány állami monopóliuma azonban fennmaradt. A dohány először visszakerült a kistermelői szférába, majd a

kollektivizálás és nagyüzemesítés időszaka következett. Megváltozott a dohányszabályozást biztosító intézményi rendszer. A dohánytermelési engedélyeket felváltották a dohánybeváltó üzemeken keresztül bonyolított termékértékesítési szerződések. A dohányipar fenntartotta a termőterület és a fajtaválaszték meghatározásának a jogát. Az integrációs tevékenység magába foglalta a szaktanácsadást, a vetőmag előállítását, elosztását, a termeléshez szükséges anyagok beszerzését és a felvásárlást. A hetvenes években (1971-79 között) a Dohányipari Tröszt végezte az integrációt, a tröszt és a dohánygyárak között pedig horizontális integráció működött. A nagyüzemesítés időszakában a dohány fokozatosan kiszorult a szövetkezetek közös műveléséből és a háztáji művelés kiemelt kultúrája maradhatott. Ekkor a dohánytermesztés már a gyenge adottságú, nagy tagsűrűségű szövetkezetek és állami gazdaságok háztáji művelésében zajlott, a dohányipar pedig kénytelen volt felvállalni a műszaki fejlesztés integrátori szerepét. A 70-es évek közepére megtörtént a technológia világszínvonalú gépesítése, a legújabb szárító berendezések beszerzése és működtetésére került sor. A nagyüzemek szerkezetváltásával csökkent a jó terület kiválasztásának lehetősége, viszont megtörtént a fajtaváltás (BORSOS, 2002a).

1980-tól megváltozott a centralizált integráció, a dohánytermesztés integrációját a két dohánytermeltető vállalat (Nyíregyházi Dohányfermentáló Vállalat és Budapesti Dohányfermentáló Vállalat) irányította. A termelésszervezés a fermentálók által működtetett dohánybeváltó üzemek feladata volt. A termelők munkáját körzeti felügyelők irányították. A körzeti felügyelők munkáját a beváltó üzemek vezetőin keresztül a termeltető vállalatok termeltetési osztálya koordinálta. A termelés egyeztető feladatokat, a gyári alapanyag biztosítását, a kereskedelmi tevékenységet és az alkatrészellátás koordinációját a Dohányértékesítő és Szolgáltató Közös Vállalat látta el 46 dohányelosztó segítségével. A 80-as évek közepére stabilizálódott a termelés (VISSYNE, 1999).

A 80-as évek közepétől integrációs és termelési válság kezdődött, amely fokozatosan elmélyült a 90-es évek gazdasági- társadalmi átalakulási folyamatai következtében. A beültetett területek csökkentésére és a termelés visszafogására került sor. A gyárak megváltozott stratégiája miatt nem emelkedtek a felvásárlási árak sem. Ebben az időszakban a hazai alapanyag ellátás már nem volt meghatározó tényezője a dohánygazdaság integrációjának. A privatizációval megbomlott a klasszikus értelemben vett ágazati integráció, az államilag támogatott vertikum piaci versenyfeltételek közé került. Megszűnt a szigorú jövedéki ellenőrzés, a cigaretta feketegazdaság megnőtt.

A mélypontot az 1995-1997-es évek jelentették, amikor is a stagnáló nyersdohány árak és az egyre dráguló ráfordítások veszteségessé tették az ágazatot. BITTNER (1996) szerint a válságot több oldalról jelentkező tényezők együttes hatása okozta. Ezek között említi ökológiai oldalról a bekövetkezett aszályos időjárást; növényegészségügyi oldalról az évről-évre fellobbanó vírusfertőzést és más betegségeket; közgazdasági oldalról a termőföld privatizációja kapcsán bekövetkezett gazdálkodói struktúraváltást, a termelői integrátorok nagy részének csődbe jutását és a bizonytalan birtokviszonyokat; ezen kívül az agrárolló hatás halmozott megjelenését az ágazatban, ami a kultúra magas eszköz-, energia- és munkaerőigénye miatt jelentősebb volt, mint más ágazatokban. Ebben az időszakban csak azok a termelők tartottak ki, akik tartósan berendezkedtek a dohánytermesztésre és a termelés megszüntetése esetén nagy adósság állományuk csődbe vitte volna őket.

A termelési válság egyéb okai voltak:

- a kereskedelem és forgalmazás kiszakadása a hagyományos vertikális integráció keretéből,
- alacsony ár és csökkenő jövedelmezőség, tőke- és eszközhiány,
- a termelési kedv csökkenése,
- minőség romlása,
- hazai dohány alapanyag hiány, magas importarány,
- feketepiaci cigaretta kereskedelem erősödése.

A 90-es évek közepétől megindult az dohányvertikum konszolidációja. Az ágazat egyszeri 150 millió forintos konszolidációs állami támogatást kapott a dohánytermesztés fejlesztésére. A Magyar Dohányipari Szövetség létrehozta a Dohánytermesztési Fejlesztési és Stabilizációs Alapot, amelynek keretében a négy dohánygyár három év alatt 440 millió forintot fordított a hazai dohánytermesztés korszerűsítésére. A piacvezető elsődleges feldolgozó vállalkozás, a NYIDOFER Rt. 1,87 millió forintos dohánytermesztés támogatási programot indított a dohánytermesztés műszaki fejlesztésének anyagi és szakmai támogatására. A folyamatot 1997-ben a másik elsődleges feldolgozó, a DOFER Rt. sikeres privatizációja zárta. A vállalkozás jelentős anyagi hozzájárulást biztosított a dohánytermesztés műszaki fejlesztéséhez, szárítókamrák telepítésével, dohánypajta építéssel, és öntözőberendezések kihelyezésével támogatta a termelőket (BORSOS, 2002b).

Megerősödött az ágazati integráció és jelentős felvásárlási áremelés következett be, amelynek következtében 1998-ban megindult a dohánytermesztés modernizációja és jelentőssé vált az ágazat szerepe a vidékfejlesztésben. Az ezredfordulón az ágazat összteljesítménye 7 566 hektár területen elérte a 15 200 tonna termés mennyiséget.

A dohánytermelő és fermentáló között kialakult sokrétű, a termelés minden oldalát, tényezőjét átfogó kapcsolat volt a záloga annak, hogy hagyományoshoz hasonló, fegyelmezett termelési, termeltetési rend alakult ki napjainkra, amelyet csak a jövedelmezőség problémája, a szűkülő belföldi piac termeléscsökkentő hatása árnyékol be. A világpiaci hírek újabb árzuhanást prognosztizáltak. Az állandó kiszolgáltatottság ráébresztette a dohánytermelőket az összefogás szükségességére és 1999 őszén megalakították a Magyar Dohánytermesztők Országos Szövetségét. 2000-től a hazai szükséglet stagnálása miatt a termeltető cégek a dohánytermesztő terület további csökkentésére kényszerültek. A dohánygyárak nem tartották fent tovább a stabilizációs alapot. Egy rendkívüli támogatás jelentett némi segítséget, ami a minőségfejlesztést ösztönözte. 2002-ben és 2003-ban folytatódott a kritikus időszak. Fokozta a problémákat a dohánytermelők csekély támogatottsága, aminek az teljes árbevételhez viszonyított aránya mindössze 8-9% volt az EU tagországokban általános 80%-kal szemben. A viszonylag magas felvásárlási árak ellenére veszteséges termelés folyt, ami negatívan befolyásolta a csatlakozási feltételek alakulását.

Az Európai Unió csatlakozásunk 2004-ben alapvető változást hozott az ágazat számára. Az uniós támogatások igénybevételével mind a felvásárlók, mind a termelők bevételei növekedtek. A támogatás igénybevételének feltétele a közösségi szabályozásnak való megfelelés volt, ami újszerű szemléletet és állapotot követelt meg. Ennek egyik példája a dohánytermelői csoportok megalakulása volt, mely az integrációs kapcsolatok horizontális vonalát erősítették meg. A csatlakozásunk azonban a várt stabilitást és hatást nem váltotta ki, ugyanis a szabályozó környezet, a támogatási formák és módok folyamatosan változnak. Véleményem szerint a legfőbb kihívása jelenleg az vertikumnak a legalább középtávú tervezés megvalósítása és az fenntarthatóság elérése minél kevesebb külső forrás igénybevétele mellett.

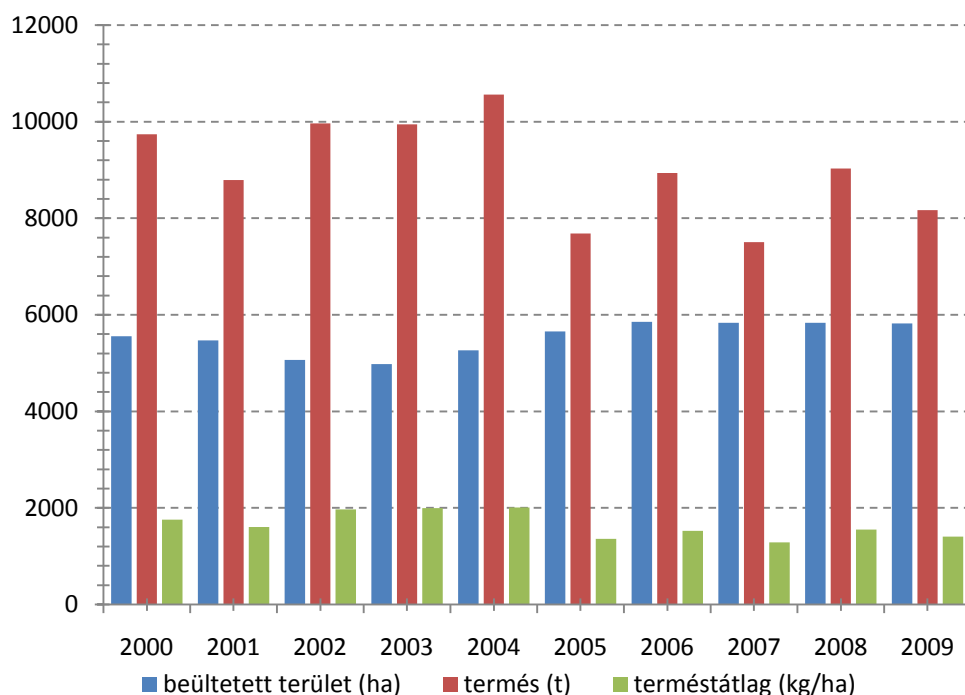
A dohánygazdaság aktualitásai

A dohánygazdaság jelenleg is vitathatatlanul agrokulturális örökségünk szerves részét képezi. A dohánytermesztés a magyar agrárium speciális kis ágazata, „kincstári”

jelentősége, költségvetési súlya azonban vetekszik a nagyobb nemzetgazdasági agrárágazatokéval. Nemzetgazdasági jelentőségét növeli a hazai foglalkoztatásban játszott szerepe. Ez utóbbi nemcsak hazánkban lényeges tényező, ARFINI és munkatársai (2005) az olasz dohánytermesztés ökonómiai elemzése kapcsán emelték ki, hogy a dohánytermesztés munkaigénye alapvetően helybéli munkavállalókra alapoz, ezért nagyban hozzájárul a munkaerő-kereslet növeléséhez, különösen az ültetés és betakarítás időszakában. Az ágazat foglalkoztatásban betöltött szerepének fontosságával ellentmondanak McNEILL és munkatársai (2002), mert elméletük szerint a dohányzás visszaszorítását célzó politikák hatása a teljes európai foglalkoztatottságra elhanyagolható lenne. Ezt azzal indokolják, hogy a fogyasztók a jelenleg dohánytermékekre fordított kiadást más termékek és szolgáltatások vásárlására fordítanák, amely új munkahelyek keletkezésével járna. Véleményem szerint ennek az elméletnek a gyakorlati megvalósulása kétséges, mert a dohánytermesztés egyes országokban történő leépítése nem eredményezi a dohányfogyasztás megszűnését, ráadásul az import nem eredményez munkahelyeket.

A hazai ágazat nemzetgazdasági szerepét tekintve nem mellékes az sem, hogy a hazai dohányfeldolgozó ipar nagyjából itthon előállítható nyersanyagbázisra épül. A hazai dohánygazdaság (vertikum) nemzetgazdasági súlya, költségvetési hozzájárulásának nagysága, a foglalkoztatásban és jövedelemszerzésben betöltött szerepe miatt jelentős (BORSOS, 2002).

Az utóbbi évtizedben a beültetett terület 5500-6000 hektár között stabilizálódott. Ez bár jóval elmarad az elmúlt évtizedekre jellemző értékektől, a dohányiparban bekövetkezett változások miatt, mint például az egyes cigarettagyárak kivonulása Magyarországról, ennyi területen termesztett dohány is képes ellátni a hazai piacot. A termésátlagok szintén folyamatosan csökkentek. A közel 2,0 t/ha-os termésátlaghoz képest napjainkban a nagyon gyengének értékelhető, 1,5 tonnás fajlagos termés jellemző. Ennek oka, hogy a szabályzási rendszer jelenleg épp a termelés ösztönzése ellen hat. Az érvényben lévő szabályok miatt a magyar termelők már 1,45 t/ha termésátlagnál is megkapják a teljes támogatási összeget. A másik oka az alacsony termésátlagnak az, hogy az elmúlt időszak alacsony felvásárlási árai sem ösztönzik a termelőket a magas költséggel járó magas hozamú és minőségű termesztésre (8. ábra).

8. ábra: A dohánytermesztés alakulása Magyarországon

Forrás: MADOSZ, 2010

Felmérések szerint Magyarországon ma mintegy 25 000 ember kerül kapcsolatba a dohányval a termesztés és a kapcsolódó tevékenységek során, annak ellenére, hogy – a megkötött szerződések alapján kalkulált létszám csupán – alig több mint 1300 fő. Ez az alacsony szerződéses szám elsősorban az integrátori tevékenységnek köszönhető a magas eszközigény jobb kihasználása érdekében. A dohánygazdaság integrációja hazánkban minden időszakban lényegesen szorosabb volt, mint más mezőgazdasági vertikumoké.

2.3. A dohányvertikum bemutatása Magyarországon

A dohánygazdaság tradicionálisan agrár-ipari vertikum. A korábbi zárt termékpálya egyre nyitottabb, működését a világ dohánygazdaságának globális integrációs folyamatai határozzák meg. Ennek jellemzője, hogy a nemzeti integrációt a multinacionális integráció váltja fel. Az ehhez történő racionális illeszkedés fontos nemzetgazdasági érdek (BORSOS, 2002a).

A dohányvertikum első lépcsője az alapanyag előállítása. Ezzel és az egyes fajták vizsgálatával, biológiai kutatással korábban több mint száz éven át a debreceni Dohánykutató Intézet foglalkozott. Az Intézet nem sokkal a magánosítását követően, 2005-ben megszűnt, azonban fajtakisérletekkel, nemesítéssel és kutatással kapcsolatos tevékenységét tovább folytatja egy debreceni székhelyű vállalkozás. A fajta előállítást és a

hozzá kapcsolódó kutatásokat a dohánytermesztés körülményei (rövid termesztési idő, gyakran szélsőséges időjárás, kórokozók, kártevők jelenléte) és a termelők vagy gyártók részéről felmerülő igények változása teszi szükségessé. A vertikum második lépcsőfoka a dohánytermesztés, mely még ma is a vertikum alapját képezi, s meghatározza az érintett tájörzetekben élő lakosság foglalkoztatását, jövedelmi helyzetét, hazánkban és világviszonylatban egyaránt. A dohánytermesztéssel foglalkozó gazdálkodók száma Magyarországon jelenleg 1000-1200 fő (szervezet) körül alakul. A dohánytermesztők az uniós csatlakozáshoz való felkészülés időszakában termelői csoportokba tömörültek. Jelenleg három termelői csoport fogja össze az ország termelőit. Az általuk végzett termesztési folyamat a szárítással zárul.

Az ezt követő elsődleges feldolgozásra a fermentáló üzemekben kerül sor. Magyarországon két fermentáló végzi a dohány elsődleges feldolgozását. Az egyik egy világvezető multinacionális vállalkozás magyar egysége, mely a hazai piac mintegy 80%-át fedi le, a másik üzem egy magyar vállalkozás. A fermentált dohány másodlagos feldolgozók felé kerül értékesítésre. Jelenleg az előállított termékek fele-fele arányban kerülnek hazai illetve uniós felhasználásra, valamint harmadik országba irányuló exportra (elsősorban FÁK országaiba). VÁMOS (2001) felmérése szerint a hazai feldolgozók jelenleg évente 21-23 ezer tonna dohány feldolgozását képesek elvégezni. Ennek tükrében megállapítható, hogy jelenlegi 9-10 ezer tonna termés feldolgozása nem biztosítja az optimális kapacitáskihasználást, a további csökkenés kritikus helyzetbe hozhatja a feldolgozókat.

A másodlagos feldolgozás körébe tartozik a cigaretta, a szivar, a vágott dohány és az ehhez szükséges mellékkek gyártása. Magyarországon több önálló gyártó cég működik, amelyek tulajdonosa többségben multinacionális. A legerősebb változás az elmúlt évtizedben a cigarettagyárak körében történt, ugyanis több cég bezárta magyarországi üzemait és kivonult az országból. Ennek hatására számuk igencsak lecsökkent, jelenleg 4 multinacionális vállalkozás van jelen az országban, ebből kettő foglalkozik itt gyártással, ezen kívül egy kis magyar vállalkozás végzi a dohánytermékek előállítását.

A kereskedelem az elmúlt években szintén jelentősen átszerveződött. A korábbi dohánytermék kereskedők mellett a gyártók is létrehozták saját disztribúciós hálózataikat. Így jelenleg összesen hat társas vállalkozás végzi az értékesítést hazánkban.

A dohánytermékek fogyasztásukat tekintve is több sajátossággal bír. BORSOS (2002b) szerint a dohányfogyasztás legfontosabb jellemzői, hogy:

- naponta jelentkezik,
- más termékkel nem helyettesíthető,
- a fogyasztása el nem halasztható.

Az országban jelenleg a lakosság egyharmada, azaz mintegy hárommillió ember dohányfogyasztó.

2.4. A dohánytermesztés üzemgazdasági jellemzői

A dohányágazat hazai viszonyainak ismertetése után a dohánytermesztés üzemgazdasági sajátosságait ismertetem.

BORSOS (2002b) szerint hazánkban mintegy 30-35 000 hektár terület alkalmas kiválóan dohánytermesztésre. Az ágazat számos sajátossággal bír. PFAU és SZÉLES (2002) a dohánytermesztés fontosabb jellemzőinek tekintik, hogy alapvetően családi munkaerőre alapozódik a termelés. Ennek oka véleményem szerint, hogy a dohánytermesztés nagy kézimunka igényű, hagyományokra épülő ágazat, mely jellemzően (a burgonyához hasonlóan) konyhakerti növény volt, a családok lakóépületeinél kis területen termesztették. Mivel legtöbb technológiai művelet elvégzéséhez (pl. tetejezés, törés) nem szükséges speciális szakképzettség, így egy-egy munkafolyamatot a család tagjai is el tudtak látni. Ez lehet az oka a másik sajátosságának is, miszerint sokan kiegészítő foglalkozásként tekintik. További sajátossággként említik, hogy kedvezőtlenebb termőhelyű viszonyok mellett is termesztethető. Ezt – mint már fentebb említettem – a dohány növény nagyfokú biológiai alkalmazkodóképessége teszi lehetővé. Nagy az ágazat rezsilieráló képessége, bruttó jövedelme, mely a családi munkaerő alkalmazásának tudható be. Termesztése (vagyis annak irányítása) szakmailag igényes. A kiemelkedő kézimunka igényéből adódóan alacsony a munkatermelékenysége. Végül a szerzők megemlítik, hogy nagyon magas az ágazat befektetett eszközigénye. Meglátásom szerint ez elsősorban a mesterséges szárítású, Virginia dohány termesztése esetén igaz, mivel a dohányszárító speciális eszközként magas bekerülési értéken kerül az egyes vállalkozásokba. Tovább növeli az eszközigényt, ha a termesztést öntözéssel végzik, mivel ilyenkor az öntözéshez szükséges eszközök (öntöződob) termelésbe állítása is szükséges. A természetes szárítású, Burley típusú dohányoknál azonban a befektetett eszközérték mérsékeltebb. Egyetértek BORSOS

(2002a) álláspontjával, miszerint a korszerű dohánytermesztés gazdaságosságának kulcskérdése a jó eszközellátottság és annak az igényes technológia felhasználása. Sikeres gazdálkodás esetén a dohánytermesztés, mint szerkezetváltó elem fontos szerepet játszhat a vidékfejlesztésben. BORSOS szerint a hazai dohánytermesztés működtetésének feltétele új felfogást igényel. Ezt az ágazat egyes sajátosságaival és nemzetközi helyzethez való alkalmazkodás szükségességével indokolja. Egyetértek azon megállapításával, mely szerint a dohány olyan ökospecifikus kultúra, melynek termesztése régiókhoz kötött. Mivel piaci versenyesélye saját gazdasági teljesítményéből nem tartható fenn, ezért korlátozott mennyiségben, jelentős támogatás mellett, a minőségi alapanyagot indokolt előállítani oly módon, hogy az kielégítse a szociális piacgazdaság törvényszerűségeit, a termelő családok kiszolgáltatottsága minimalizálása és az adott térségek egészséges ökológiai állapota fenntartása mellett. Megjegyzem viszont, hogy a mennyiségi korlátozás véleményem szerint alsó korláttal is ki kell, hogy egészüljön, mivel jelenleg is az egyik legfőbb problémája az ágazatnak, hogy az egyes években képtelen homogén minőségű árut előállítani, ami a kisebb mennyiség esetében még inkább kitűnhet, valamint az alsó korlát megállapítása nélkül az alacsony kapacitáskihasználtság költségnövelő, ezáltal hatékonyság-csökkentő hatást vált ki.

Gazdasági szempontból a dohánytermesztés egyik legfontosabb szerepe a vidékfejlesztésben betöltött funkciója. Több kutató és szerző egyetért abban, hogy a mezőgazdaság, különösképp a multifunkciós mezőgazdaság – csökkenő jelenléte ellenére – kulcsszerepet játszhat a hazai vidékfejlesztésben. A termelő szerepe mellett egyre inkább előtérbe kerülnek a hozzá kapcsolódó és nélküle megvalósíthatatlan funkciók, mint a munkahelyteremtés és megtartás, ezen keresztül a foglalkoztatottság növelése az ott lakók eltartása és helyben tartása, az önkormányzatok bevételeinek növelése, vonzó tájkép kialakítása és helyben tartása, az önkormányzatok bevételeinek növelése, vonzó tájkép kialakítása, jó levegő, tiszta víz, szép környezet kialakítása, a vidéki élet fenntartása, tradíciók őrzése, egészséges környezet és élelmiszerek megteremtése, a tájvédelem, biodiverzitás, kulturális örökség megőrzése. Ezek nélkül egyetlen térség komplex és tényleges, hosszútávon is fenntartható fejlődése sem képzelhető el (BUDAY-SÁNTHA, 2001; FEHÉR és BÍRÓ, 2006; FORGÁCS, 2003a, 2003b; GLATZ, 2009; KOMÁROMINÉ, 2008; NEMES, 2000; PATAKI, 2007; POPP, 2004). A dohánytermesztés ezeknek a funkcióknak maradéktalanul eleget tesz, így vidéken betöltött szerepe megkérdőjelezhetetlen. Ehhez szorosan kapcsolódó üzemgazdasági szempontból fontos tényezői többek között a kiemelkedő munkaigénye, mely elsősorban

szakképzetlen, helyben lakó munkaerőt érinti. PANTINI és mtsai (2010) megjegyzik, hogy egy hektár dohánytermesztés élőmunka-igénye tizenötször nagyobb, mint egy hektár a búzáé, kukoricáé, vagy olajos magvaké. Megjegyzik továbbá, hogy termesztésben foglalkoztatottak jelentős hányada (50-80%) nő, akik nehezen találnak máshol munkát, valamint kiemelik, hogy a munka szezonális jellegének ellenére a dohánytermesztés elhúzódó és egymásra épülő termesztési munkái az év nagy részében biztosítanak munkát. Itt tartom fontosnak megemlíteni, hogy becslések szerint az európai dohánytermesztés az EU-27-ben mintegy 400 000 munkavállalót érint. KIENLE és mtsai (2009) a dohánytermesztésben foglalkoztatottak számát 2,4-3 fő/hektáros értéken becslik, azonban kiemelik, hogy a becslés nem könnyű, mivel a gépesített farmok értékeit nehéz megbecsülni. Ugyanakkor hozzátesszik, hogy a dohánytermesztésre jellemző kis farmokon a gépesítés nem megoldható. A dohány alkalmazkodóképességének köszönhető azon tulajdonsága, hogy gyenge minőségű homoktalajokon is eredményesen termeszthető. Ez kiváltképp fontos, mivel egy térség földjének minősége alapvetően befolyásolja a fejlettségi szintjét. A leghátrányosabb helyzetű kistérségek döntően a vidéki, gyenge minőségű területekkel rendelkező térségek köréből kerülnek ki. Így a dohány jelenléte és a termesztés előnyei épp ezekben, a hátrányos helyzetű térségekben jelentkeznek.

2.5. A dohányágazat szabályozása

A dohányágazat szabályozása az EU-ban a Közös Agrárpolitika (KAP) aktuális irányelvei szerint folyik. A KAP az Európai Unió legjelentősebb és leginkább integrált politikája. A 2007-13-as tervezési időszakban az EU költségvetésének 34%-át a KAP-ra használják fel. A KAP legjelentősebb változtatásaira 1992-ben, 1998-ban és 2004-ben került sor. 2004-ben a dohánytermelés jövedelmét alapvetően meghatározó támogatási rendszer a Közös Agrárpolitikát érintő reformok során megváltozott. Ezt belső és külső okok tették szükségessé. A dohányrendtartás már nem volt összhangban a megreformált agrárpolitikával, a közegészségüggyel kapcsolatos politikával, illetve a göteborgi fenntarthatósági célokkal. A termelők bevételeinek döntő részét a támogatás adta, ennek következtében a termelők még mindig termesztettek gyenge minőségű, csökkent kereskedelmi értékű dohányokat, így az árak nem növekedtek. Az importárak – noha történt közeledés – még mindig jelentősen meghaladták a támogatások következtében alacsonyan tartott belső piaci árakat. A kvóta-visszavásárlási programban csak kevesen vettek részt, így egyes – elsősorban a sötét cigaretták gyártásához használt – fajtacsoportoknál a kereslet és a kínálat nem került egyensúlyba.

2.5.1. A KAP reform bevezetésének és változásainak hatása az EU-ban

Az adófizetők számára ellentmondásos a dohányágazat kiemelt támogatása és a dohányzás egészségkárosító hatása (EURÓPAI BIZOTTSÁG, 2005). A dohányszabályozás reformjára a KAP-reform második hullámában került sor 2004 áprilisában. A reform bevezetésének átmeneti időszakában (2006 és 2009 között) a dohányprémiumok legalább 40%-át le kellett választani a termelésről, míg a dohánytermelő tagállamok dönthettek úgy, hogy a fennmaradó 60%-ot (vagy a leválasztás mértékétől függően ennél kisebb részét a támogatásnak) továbbra is termeléshez kapcsoltnak fizetik. A dohányprémiumok teljes leválasztását 2010-től kell végrehajtani, a termelők azonban a támogatásoknak csak az 50%-ára lesznek jogosultak, a másik 50% a vidékfejlesztési támogatások keretében használható fel a dohánytermelő régiókban (RADÓCZNÉ 2007).

Az új top-up rendszer bevezetésére már 2007-től sor került, ez már figyelembe vette a részlegesen termeléshez kötött korlátokat. Magyarország a dohánytermelés esetében élt a termeléshez kötés maximális, 60%-os mértékével. A leválasztott támogatásokat történelmi bázis alapján fizetik, a történelmi bázis referencia időszakát a 2006-os támogatási év képi.

Az EU-15 tagállamaiban 2006-ban vezették be ezt a rendszert, melynek hatására igen sokan hagytak fel a dohánytermesztéssel (70-80%-os visszaesés következett be Görögországban és Belgiumban, 45%-kal termeltek kevesebbet Portugáliában). Az utóbbi két évtizedben Magyarországon a dohánytermesztés folyamatos területi csökkenése következett be, ami a betakarított termés mennyiségének csökkenését vonta maga után. Ez jelentős veszteséget okoz a feldolgozószektorban, hiszen a kapacitáskihasználtságuk nagymértékben csökkent, ami megnövelte az előállítási költségeiket. Magyarországon 2007-ben a dohányvertikum szereplői létrehozták a Fejlesztési Bizottságot és a Stratégiai Bizottságot, amelyeknek a feladata a versenyképes, fenntartható dohányágazat létrehozása (DSB, 2007).

Az európai dohánytermesztők is felismerték, hogy jövőjük attól függ, hogy hogyan tudnak megfelelni vevőik, fogyasztóik, a nemzeti és európai szabályozó hatóságok, és általában a társadalom elvárásainak. Az európai dohánytermesztők a szakma jó gyakorlatát kívánják elterjeszteni, odafigyelnek környezetük problémáira, ezért a fenntartható fejlődésű és magas minőségű dohánytermesztés érdekében egy európai charta aláírását határozták el.

A Charta az európai dohánytermesztők számára öt alapvető célkitűzés teljesítésének kötelezettségét írja elő (UNITAB, 2007):

1. gazdaságilag kiegyensúlyozott feltételek közötti termelés,
2. a vevők elvárásainak megfelelő minőségű termék előállítása,
3. a dolgozók, különösen az idénymunkások munkakörülményeire való figyelés,
4. a végtermék fogyasztásával kapcsolatos egészségügyi előírások betartása már a termelés stádiumában, és
5. a környezet megóvása.

Ezen túlmenően a 2007 februárjában Olaszországban megrendezett mezőgazdasági vásáron szintén kiemelkedő összefogásról tanúskodva megfogalmazták, majd aláírták a Bovolonei Nyilatkozatot, melyben újra leírták álláspontjaikat, követeléseiket annak érdekében, hogy a KAP reformban meghatározott szétválasztást bevezetését 2013-ra halasszák (UNITAB 2008).

2.5.2. KAP reform bevezetésének és változásainak hatása Magyarországon

2007-ben az új tagállamokban is elindult a dohányreform végrehajtása, ami 2009-ig a támogatások minimum 40%-ának kötelező leválasztását, 2010-től pedig a támogatások teljes szétválasztását és a termelők támogatásainak 50%-os csökkentését írta elő. Ez a rendszer több módosításon átesett, és a KAP felülvizsgálata során az módosítása került. Ekkor ugyanis a Bizottság engedélyezte a szerkezetátalakítást bármely ágazatra többek között a dohányra is. A közös agrárpolitika keretébe tartozó, mezőgazdasági termelők részére meghatározott közvetlentámogatási rendszerek közös szabályainak megállapításáról és a mezőgazdasági termelők részére meghatározott egyes támogatási rendszerek létrehozásáról szóló 73/2009/EK tanácsi rendelet 68. cikke a következőt határozza meg:

„(11) Az 73/2009/EK alaprendelet 68. cikkének (1) (c) értelmében, konkrét segítséget kell nyújtani a szerkezetátalakítás által érintett területeken, és/vagy programokat kidolgozni annak érdekében, hogy a mezőgazdasági művelés felhagyása után mezőgazdasági termelőket jelentős hátrány ne érje. Meg kell állapítani a gazdák részére a referenciaösszeget figyelembe véve a megnövekedett költségeiket, valamint ellenőrzési a programot kell készíteni a tagállamoknak, amelyhez a nemzeti tartalékba előre megállapított összeget rendelnek.

Így 2009 júliusában Magyarország a Bizottságnak bejelentette, hogy a KAP „health check” döntések alapján a 73/2009/EK tanácsi rendelet 68. cikkében felsorolt különleges támogatási lehetőségek közül a tejágazat termeléshez kötött támogatásával (mely a 2013-as pénzügyi keret 3,5%-a), továbbá a dohány és a zöldség-gyümölcs ágazat szerkezetátalakítási támogatásával (a keret 1,68% és 0,68%-a) 2010-től élni kíván (FVM, 2009).

A dohánytermesztés támogatására 2010-ben így egy új lehetőség is megnyílt. Eszerint a dohánytermesztők szerkezetátalakítási támogatásban is részesülhetnek. A támogatás célja, hogy a támogatási időszak alatt a termelők az igazolt élő munka ráfordításhoz kötött emelt összegű támogatás biztosításával a támogatási időszakban az általuk hasznosított mezőgazdasági területeket a mezőgazdasági hasznosításból ne vonják ki, továbbá az általuk foglalkoztatott munkavállalók foglalkoztatottsági szintjét a szerkezet átalakítási programban való részvétel teljes időtartama alatt fenntartsák. A támogatásnak az igénybevételéhez hektáronként 1000 munkaóra felhasználás igazolása, az ezt terhelő járulékok befizetése, valamint hektáronként legalább 300 ezer forint árbevétel elérése szükséges (FVM, 2010). Azon termelők, akik hozzájutnak ehhez a támogatáshoz, biztosíthatják a dohánytermesztés fenntartását a következő évekre.

2.6. A dohány alternatívája

A dohány szektor megítélése meglehetősen ellentétes, alapvetően két táborra osztva a társadalmat: a támogató táborba tartozók elsősorban az ágazat ökonómiai előnyeivel érvelnek, míg az ellenzők a dohányzás egészségkárosító hatását emelik ki. Majdnem 130 termelő országgal a dohány (*Nicotiana tabacum*) a legelterjedtebb „nem élelmiszer növény” a világon (FAOSTAT, 2008). Évtizedekkel ezelőtt GOODLAND és mtsai (1984) a fejlődési szempontokat nézve különösen nehéz dilemmának titulálták a dohányt. Ennek oka más szerzők szerint, hogy az ökorendszerben okozott hosszú távú negatív hatásait a rövid távú előnyei (pl. jövedelem-termelés, munkahelyteremtés) ellensúlyozzák (BARIS és mtsai, 2000; CLAY, 2004).

KEYSER (2007) a dohánytermesztés mellett és ellen szóló érveket az alábbiakban határozta meg:

1, Érvek a dohánytermesztés mellett:

- A dohány a helyi gazdaságok fő alkotója,
- A dohánytermesztés jövedelmező és támogatja a vidékfejlesztést,

- A dohány nélkül a termesztők nem tudnának megfelelő jövedelmet realizálni,
- A dohány támogatja az élelmiszertermelést,
- A dohány több munkahelyet teremt egy hektárra vetítve, mint egyéb ágazatok,
- A dohánytermékek iránti kereslet folyamatosan nő.

2, Érvek a dohánytermesztés ellen:

- A dohány előállítása nem termel relatíve nagy jövedelmet,
- A termelők egyenlőtlen kereskedelmi pozícióban vannak,
- A dohánygazdaság egy véget nem érő körforgásba kényszerítik a szegény termelőket,
- a dohánytermesztés komoly egészségügyi kockázatoknak teszi ki a termelőket,
- A dohányzás hozzájárul a vidék szegénységéhez az élelmezés ellátás bizonytalanságához,
- A dohány hozzájárul az erdősítések csökkentéséhez és a környezetterheléshez.

A dohány kiváltását vizsgáló témával világ számos országában foglalkoznak. Ennek köszönhetően az elmúlt évtizedben több tanulmány készült ebben a témakörben. A WHO Dohányzásszabályozási Keretegyezmény (WHO Framework Convention on Tobacco Control, továbbiakban FCTC) keretében ad hoc munkacsoportot hoztak létre (FCTC/COP1(17) határozat) a dohánytermesztés alternatív lehetőségeinek a tanulmányozására, beleértve a mezőgazdasági szektoron kívüli lehetőségeket is (WHO, 2008). A téma iránti érdeklődést bizonyítja, hogy 2007-re a WHO-hoz több mint 40 írásos beadvány érkezett ebben a témakörben (WHO, 2007a). Ezek eredményei többnyire arra mutatnak rá, hogy más növényi kultúrára való átállás nehezen oldható meg. Szinte kivétel nélkül egyetértenek abban, hogy az összes szóba jöhető alternatíva vizsgálatánál – legyen az mezőgazdasági, vagy azon kívüli tevékenység – pontos piackutatás és jól megalapozott üzleti terv készítése szükséges. Figyelembe kell venni többek között a piaci rendszert, a beruházási szükségletet, az ehhez elérhető hiteleket, munkaigényt, szállítási és fizetési feltételeket, új ismeretek elsajátításának szükségességét, minőségi és termelési előírásokat (KEYSER, 2007; PANCHAMUKHI, 2000; GRÄBNITZ, 2007; COGEA, 2003).

KENNEDY (2002) szerint a gazdálkodónak alábbi kérdéseket kell feltenni, mielőtt egy új ágazatba kezdene:

- Képes az új ágazat biztosítani a céljaim elérését a gazdaságomnak és a családomnak?

- Megvannak a szükséges piaci ismereteim és képességeim az új termék eladásához?
- Megfelel a gazdaságom adottságai az új ágazatnak (talajtípus, időjárás, stb.)
- Ismerem a standard-eket, akár hagyományos, akár organikus termesztésben?
- Tudom biztosítani a szükséges munkaerőt?
- Megvannak, vagy tudom biztosítani a szükséges felszerelést és kellékeket a termeléshez?
- Illeszkedik az ágazat a gazdaságom többi tevékenységéhez?
- Lehetőséget ad az új ágazat a pénzügyi céljaim eléréséhez (megtérülések szintjét és idejét is figyelembe véve)?

Az elkészült tanulmányok eredményeinek bírálói gyakran hangoztatják, hogy a tanulmányok nem megbízhatóak, mert kis kivétellel szekunder adatgyűjtésre alapoznak (ALTMAN és mtsai, 1996; RAMSEY és SMIT, 2002; OCHOLA és KOSURA, 2007; CRAIG, 2008).

Az Európai Unió nyersdohány ágazata KAP reformjának végrehajtása során az EU-ban is egyre többet foglalkoznak a dohánytermesztés diverzifikációjának és az alternatív növények termesztésére, vagy egyéb mezőgazdasági tevékenységek folytatására való átállás kérdéskörével. A lehetőségek vizsgálva VIDAL és MARQUER (2001) tanulmányában megállapították, hogy az átállás nem tenné lehetővé a termelőknek azt, hogy a területükön ugyanazt a jövedelmi szintet ériék el, ráadásul növekedne a termelés azon növények esetében, ahol jelenleg is túltermelés van, vagy kvótaszabályozás alá esnek. A COPA-COGECA (2003) szerint a gabonafélék, a takarmánynövények, (az állattartással együtt) csak akkor tekinthetők alternatíváknak, ha van lehetőség a gazdaság méretének a növelésére (földvásárlással, vagy földbérlettel). Egy a FAO (2003b) által készített tanulmány megállapította, hogy a legtöbb országban nincs olyan növény, amely ugyanazon jövedelmezőség mellett helyettesíthetné a dohányt. Ebből kifolyólag az egyéb növények csak a dohánytermesztés kiegészítő tevékenységeként jöhetnek szóba. Ugyanerre a következtetésre jutott a Tobacco Institute of South Africa (TISA) is 2007-ben, mert az afrikai dohánytermelő országok szövetsége csak abban az esetben ért egyet a diverzifikációval, amennyiben az egyéb növények termelése a dohányval párhuzamosan történik. KEYSER (2002) Zimbabwében vizsgálata a dohány gazdaságosságát, tanulmányában 12 egyéb szántóföldi növénnel hasonlította össze a dohánytermesztés

eredményét. A vizsgálat megállapítása szerint a dohánytermesztés mind a kis, mind a nagy területen gazdálkodók esetében sokkal jövedelmezőbb a vizsgált ágazatokhoz képest.

GIVAN és MOORE (2002) az amerikai lehetőségeket vizsgálva arra a következtetésre jutottak, hogy a dohány kiváltása csaknem lehetetlen, ugyanis a dohánytermesztésnek a változó gazdasági környezet ellenére még mindig számos előnye van. Ezek között említik, hogy az USA-ban még mindig jövedelmező ágazatról van szó, melyből magas minőségű terméket tudnak előállítani. Ehhez rendelkeznek a megfelelő felszerelésekkel, valamint nem találtak még olyan ágazatot, amely nagy területen természetesen képes kiváltani a dohányt. Az Amerikai Egyesült Államokban az EU-val ellentétben nagy területen, gépesített technológiával, magas minőségű dohányt állítanak elő. Ennek ellenére 2005-ben elindították a kvóta visszavásárlási programot, mely során a termelők tíz éven keresztül támogatást kapnak a diverzifikáció megvalósítására. Ezt az időszakot BROWN és mtsai (2007) a dohányipar gyors és drámai változása kezdetének titulálták. Azonban az eddigi tapasztalatok szerint a program nem lehet eredményes, a támogatások fenntartása az átmeneti időszak után is szükséges. BERGMARK (2009) az átállást tíz évnél sokkal hosszabb időszakban képzei el, holott ALTMAN és mtsai (1998) szerint a farmerek nagy része határozottan érdeklődik a termelésének diverzifikációja iránt és többségük tett is erre kísérletet. Ennek ellentmond SCHROEDER (2004) véleménye, aki szerint a diverzifikációt elősegítő, és a dohánytermesztést visszaszorító intézkedések csak a termesztési színvonal csökkenését idézik elő, miközben az eredeti célra, ami a dohányfogyasztás visszaszorítása semmilyen hatással nem lesz, hiszen a világon folyamatosan nő a fogyasztás és ennek hatására a termelés is. Így a diverzifikációs intézkedések helyi gazdaságokra negatív hatással, viszont a helyi fogyasztásra semmilyen hatással nem lesznek. Az utóbbi években számos tanulmány jelezte, hogy a dohánytermesztés visszaszorítása és megszűnése kedvezőtlen hatással lennének az termelő országok gazdaságára (WARNER és FULTON, 1995; WARNER, 2000; JACOBS és mtsai, 2000). Azonban más szerzők azt hangsúlyozzák, hogy a gazdasági kiesés jóval kisebb lenne, mint azt az előzetes adatok jelzik, mivel az eddig erre az ágazatra és termékeikre költött összeget más ágazatokba fektethetik, ezzel növelik azon ágazatok gazdasági szerepét és új munkahelyet teremtenek. (WARNER, 2000; GALE, 1999).

ALTMAN és mtsai (1999) a diverzifikáció széles körű médiaszerepeltetésében lát előrelépési lehetőséget. A témával kapcsolatos információhiányt több kutató is kiemeli, valamint megállapítja, hogy a negatív példákra alapozva a termelők inkább kívánnak és

nem invesztálnak új ágazatba (RUHM és BOKELMANN, 2005; KAPPELMANN és TSCHMARKE, 2005; COGECA, 2003; WHO, 2007b).

Egyetértek KEYSER (2007) kijelentésével, mely szerint a termesztés diverzifikációjának és helyettesítésének a kérdését nem lehet rövid időn belül megoldani. A Községi Dohányalap intézkedéseinek megfelelően Franciaországban az ANITTA szervezetet bízták meg egy szakértői vélemény elkészítésével. Az esettanulmány a világ több országában folytatott hasonló tanulmányokkal megegyezően rávilágít az átállási folyamat komplex jellegére és korlátaira. Kiemeli, hogy az átállás problémákkal terhes és a gazdaság helyzetére vonatkozó állapotfelmérés alapján egyedileg kell megvizsgálni annak lehetőségét. A DIVTOB Projekt (2008) vizsgálta a dohánytermesztő régiók diverzifikálását az EU déli tagállamaiban rávilágított a potenciális átállási lehetőségek korlátaira. Véleményük szerint a gazdaságok átlagos mérete kicsi, a termelők több mint 90%-a 10 hektárnál kisebb földterületen gazdálkodik. E gazdaságok esetében olyan, nagy hozzáadott értékű tevékenységekre van szükség, mint a haltenyésztés, vagy zöldségtermesztés, ezek viszont magas beruházási költséggel járnak. A foglalkoztatottság ebben az esetben is csak részben tartható fenn. A 25 hektár feletti gazdaságok esetében a jövedelem-kiesés elkerülése érdekében szintén nagy értékű beruházások szükségesek. A foglalkoztatottság a bevezetett ágazat függvénye. Az Európai Bizottság véleménye szerint a szerkezetátalakítás problémája súlyos következményekkel járhat azokon a területeken, ahol a dohánytermesztés kiemelt gazdasági szerepet játszik, mivel a munkások gyors ütemű kivonása az ágazatból mezőgazdaságon kívüli munkalehetőség biztosítása nélkül a lakosság számára olyan társadalmi kiegyensúlyozatlanságot okoz, mely az adott vidék elnéptelenedéséhez vezet (EURÓPAI BIZOTTSÁG, 2003).

Az ebben a témában készült tanulmányok egy része megkísérel konkrét ágazati példát hozni, így a dohány helyettesítésére ajánlják többek között az epret, spárgát, petrezselymet, akvakultúrát, falusi turizmust, gyógynövényeket, energiaültetvényt, sztíviát, stb. Mindegyik ágazat esetében fennáll egy-egy probléma, mint a magas beruházási költség, nagy területigény, speciális szakmai ismeretek, bizonytalan piac, stb. GEIST és mtsai (2009) szerint több alternatíva létezik, mint amit általában hangoztatnak, azonban ezeket a gyakorlatban nem lehet a szegény és gyenge termelőknek ajánlani.

BECHTEL (2008) az EU diverzifikációs intézkedéseit veti össze az USA-ban, Kentucky államban alkalmazott gyakorlattal és megállapítja, hogy az USA programja messze

túlhalad az uniós szinten. Véleménye szerint a Kentucky-ban bevált példát követve az unió egyik fő feladata lenne a kommunikáció és a kapcsolatépítés előmozdítása a gazdálkodók és kutatók között a legújabb diverzifikációs kísérleti eredmények széleskörű megismeréséhez. Támogatni a gazdálkodók közötti technikai tudás cserélődését és elősegíteni a tőkebevonást a nem hagyományos ágazatokba.

Az Európai Unióban a támogatások 2010-től bekövetkezett teljes szétválasztásától mindenki azt várta, hogy a termelés nagyarányú visszaesését okozza. Ez azonban nem következett be. ABRUNHOSA (2010) szerint azért, mert nem találtak alternatívát a dohányra.

Hazánkban RADÓCZNÉ és munkatársai (2008) foglalkoztak a témával, akik a dohánytermelő teszüzemek vizsgálata során nem találtak a gazdaságok termelési szerkezetében olyan alternatív kultúrát, ami lehetővé tenné az ágazat speciális eszközeinek dohánytermelésen kívüli hasznosítását és a felszabaduló munkaerő foglalkoztatását. Megítélésem szerint elképzelhető, hogy létezik alternatíva a dohánytermesztésre, de ezt semmiképp sem uniós szinten, egy ágazatban kell keresni, hanem lokális szinten, helyi adottságokra építve lehet megtalálni a megfelelő ágazatot.

A dohánytermesztés befejezését szorgalmazó tanulmányok egy része vizsgálta a dohánytermesztés globális befejezésének ökonómiai hatásait is. Közös megállapításuk, hogy a dohánygazdaság megszűnésével (beleértve a termesztést, gyártást és kereskedelmet is) számos munkahely szűnik meg. A kieső állami bevételek miatt az elbocsájtások érinteni fogják az egyes országok kormányait is. Ezzel párhuzamosan a tanulmányok egy része a más, elsősorban a munkaigényes szolgáltatási szektorok növekedését vetíti elő.

Néhány tanulmány szerint (BUCK és mtsai 1995; Van der MERWE, 1998a) a dohánytermékekre költött összeget leginkább luxuscikkek vételére fordítják majd a fogyasztók. Van der MERWE (1998b) elsősorban az Egyesült Királyságot és Dél-Afrikát vizsgálva elővetíti, hogy a dohányzásról leszokó emberek a rekreációs, oktatási és kommunikációs szektorokban fogják megtakarításukat elkölteni. A tanulmányok egy része kitér a dohánytermesztési régiók munkahelyeinek elvesztésére is, melyet elemezve megállapítják, hogy a megszűnt állásokat más szektorban pótolhatják (WARNER és mtsai, 1996; Van der MERWE, 1998c; IRVINE és SIMS, 1997). JACOBS és mtsai (2002) szerint az optimális megoldás az lehetne, ha az addig dohánytermékekre fordított összeget a

fogyasztók befektetnék, ami a gazdaság fellendüléséhez vezetne. Végül a tanulmányok kitérnek a kormányokat érintő változások hosszú távú hatásaira is. Eszerint a bevételek egyértelműen csökkennének, nem csak a fogyasztásból származó adók miatt, hanem az egyes kapcsolódó ágazatokban (pl. hirdetések kapcsán) kieső bevételek miatt. ALLEN (1993) szerint makrogazdasági szinten a dohánytermesztés és feldolgozás kapcsán megszűnő munkahelyek pótolhatóak más ágazatokban teremtett munkahelyekkel. Véleményem szerint a dohánytermesztés és feldolgozás globális megszűnésének hatásait elméleti szinten vizsgálni felesleges, mivel amíg fogyasztói igény van a dohánytermékek iránt, addig annak kiszolgálása nélkülözhetetlen. Márpedig egy több száz, esetleg több ezer éves szokásról a fogyasztók tiltás hatására nem mondanak le. Valamint a globális tiltás eleve kivitelezhetetlen, az ágazat jelenlétével pedig a tiltást bevezető országokban a fogyasztás csökkenése nem, csak a termesztés és feldolgozás hiánya miatt felmerülő hatások lennének érzékelhetőek.

2.7. A dohányvertikumra ható intézkedések aktualitásai

A dohánytermesztés megszűnése számos országban kedvezőtlen szociális és ökonómiai folyamatot indítana el. Ettől függetlenül az utóbbi évtizedben egyre erősebbek azok a törekvések, melyek az ágazat visszaszorítására irányulnak, mégpedig a dohányfogyasztás egészségkárosító hatása miatt.

Miközben folyik a dohánytermesztés támogatásának leépítése, a WHO irányelvei a dohánytermékek összetételének korlátozásán keresztül szintén a termesztés ellen lép fel. Ennek legújabb eszközeként a WHO Dohányzás-ellenőrzési Keretegyezmény (FCTC) tagországainak a jelenlegi irányelve a dohánytermékekben használt adalékanyagok betiltását célozta meg. A Keretegyezmény 9. és 10. paragrafusai a dohánytermékek összetételének szabályozásában irányelveket javasol a dohánytermékek összetételének és kibocsátásainak tesztelésére és mérésére, valamint az összetételek és kibocsátások szabályozására, valamint a dohánytermékek összetevőinek nyilvánosságra hozatalára (WHO, 2010).

Az adalékanyagok betiltása két dohánytípus termesztésére alapvető hatással lenne. Az egyik a keleti típusú dohányok, melyek fűszeres aromát kölcsönöznek a dohánynak, ezért un. ízádo dohánynak termesztik. A szabályozás hatására azonban termesztése feleslegessé válik, mivel a receptúrákba az irányelv bevezetésével már nem kerülhet be. A másik érintett típus a Burley dohány, melynek szerepe a dohánykeverékekben éppen az

adalékanyagok megkötése, amit a dohány szivacsos állománya tesz lehetővé. Így az adalékanyagok kiszorítása ennek a dohánytípus funkciójának megszűnéséhez vezetne. A két dohánytípus eltűnése a termesztő körzetekben (pl. Malawi, USA, Brazília, Argentína, India, EU, stb.) komoly gazdasági nehézségeket okozhat.

2.8. A dohánytermesztés fejlesztési lehetőségei

A dohánytermesztésben – egyrészt a minőségi paraméterek növelésére, másrészt az egészségügyi kockázatok csökkentése érdekében – folyamatos fajta és termékfejlesztéssel találkozhatunk.

Mostanra jelent meg az igény többek között az organikus dohány termesztésére is. Ennek első hullámára az USA-ban került sor. A farmerek itt elsősorban azért tértek át az organikus dohány termesztésére, mert sokkal jövedelmezőbb. A termesztéstechnológiája nagyon hasonló a hagyományos dohányéhoz, csupán a felhasználható vegyszerekben és anyagokban van jelentős korlátozás (HASKINS, 2009). BICKERS (2008) szerint új fejlesztési irány lehet a termelők saját készítésű, márkázott, helyi termékeiknek értékesítése is. Megítélésem szerint ezt Magyarországon, de talán még az Európai Unióban sem lehet termelői szinten megvalósítani, azonban európai szinten lehet realitása.

Másik tendencia a dohánytermesztő gazdaságok méretének növekedése lesz. Ennek oka, hogy a kisebb gazdaságok egyre kevésbé tudják fenntartani a működésüket (CAPEHART, 2004). Valamint tovább folytatódik az a trend, amit FISCHER (2000) jelzett előre, azaz, hogy a termelőknek egyre több külső forrást és további ágazatokat, vagy farmon kívüli jövedelmet kell igénybe venniük a gazdaság fenntartásához.

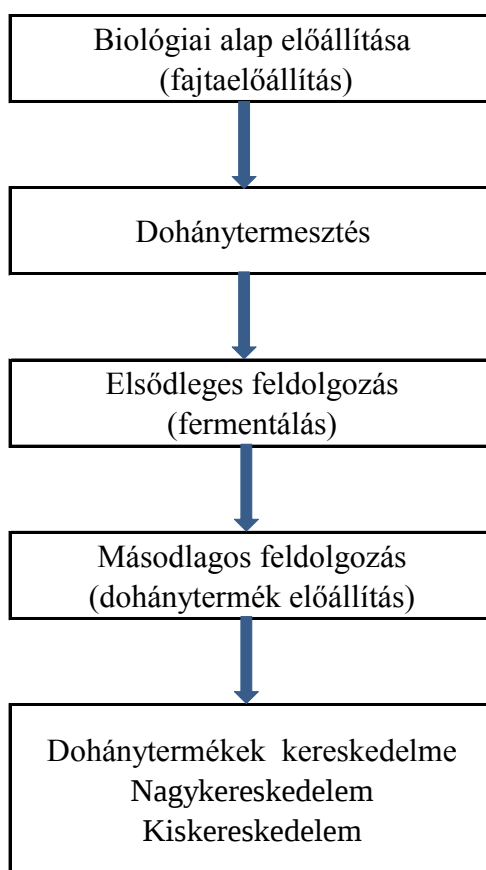
A fenntarthatóság miatt valószínűsíthető a költségcsökkentési beruházások, így a energiatakarékos szárító kamrák és a technológiai folyamatok gépesítés is egyre nagyobb arányban kerülhet bevezetésre. Az energia- és költségtakarékos dohányszárítás kutatása folyamatos hazánkban és a külföldi kutatóhelyeken is. Az elmúlt években elkezdődtek az energia megtakarításra irányuló folyamatok, megvalósult egy komplex, az ún. differenciális hőmérsékleten alapuló szárítástechnológia, ennek eredményeképpen lényegesen javítható a levegő szárítóképességének kihasználtsága, és kíméletesebb szárítás valósítható meg. Jelentős energia takarítható meg a természetes energiaforrások és a technológiai „hulladékhő” hasznosításával is (KEREKES, 2006). További fejlesztési lehetőség a vásárlói tudat növelése a magasabb minőségű termékek iránt. Ennek érdekében

nyomonkövetési tanúsítvány bevezetése, a termékeken földrajzi eredet feltüntetése, valamint az egyes termelői, vagy feldolgozói egységek, saját ellenőrzött márkáinak bevezetése is indokolt lehet (BITTNER és SZÚCS, 2007).

3. A VIZSGÁLAT ANYAGA ÉS MÓDSZEREI

A vizsgálat első része az irodalmi feldolgozás, helyzetfelmérés, melyet a dolgozat tartalmának megfelelően két témakörben dolgoztam fel: először a vidékfejlesztéshez, majd a dohányágazathoz kapcsolódó hazai és nemzetközi szakirodalmakat tekintettem át és értékeltem.

A vizsgálatom alapvető tárgya a dohányvertikum, melynek szerkezeti sémáját a 9. ábra mutatja be.

9. ábra: A dohányvertikum egyszerűsített sémája

Forrás: saját szerkesztés

A kutatás alapgondolata a dohányvertikum és környezetének gazdasági és társadalmi viszonylatának tisztázása. A dohánytermesztési támogatások tervezett változásának hatására az országban jelentősen visszaesne, vagy teljesen megszűnne a dohánytermesztés. Az utóbbi feltételezésből kiindulva vizsgáltam, hogy a termelés és így a vertikum megszűnése milyen hatással lenne a vertikum szereplőire és vidéki környezetükre? Szeretném hangsúlyozni, hogy a kutatásom nem érintette a dohánytermék kereskedelmét, mert ez a hazai dohánytermesztéstől független globális pályán mozog, azaz a

dohánytermékek nagy- és kiskereskedelme valószínűsíthetően változatlan formában maradna meg. Ennek oka, hogy a dohánytermékek könnyen szállíthatók, melyek fogyasztási ideje lehetővé teszi a több hónapos tárolást is, így a termelési hely és a fogyasztási hely elválhatnak egymástól. Ez az oka annak is, hogy a korábbi uniós feltételezésekkel szemben az európai dohánytermesztés megszüntetésének nincs, vagy csak elhanyagolható mértékben van hatása a dohányfogyasztásra. Ezt támasztja alá az a kutatási eredmény is, mely Görögországot vizsgálva megállapította, hogy a dohánytermesztés 2006-ban bekövetkezett 98%-os visszaesésével egy időben a dohánytermékek, elsősorban a cigarettafogyasztás mindössze 3%-kal csökkent (BORSOS és mtsai, 2008).

A célkitűzésben megfogalmazott kérdések megválaszolásához primer és szekunder kutatást is végeztem. Első lépésként a vertikum alapját képező dohánytermesztés üzemtani vizsgálatát tartottam szükségesnek. NAGY és mtsai (2004) szerint mind a nagyüzemeknek, mind a kis- és közepes vállalkozásoknak egyaránt meg kell tervezniük az elkövetkezendő gazdasági időszakot. Egy jó tervezési rendszer ugyanis egyrészt eszközöket ad a vállalkozó kezébe ahhoz, hogy különbséget tegyen valódi problémák és kisebb „működési hibák” között, másrészt struktúrát is a tevékenységek rangsorának megállapítására. NEMESSÁLYI (2000) szerint az elemzés számos célkitűzése közül a legfontosabbak a gazdálkodás jövedelmének növelése, valamint a hatékonyságának fokozása lehet. Az egyes mezőgazdasági ágazatok költség-jövedelem helyzetének elemzéséhez megfelelő alapot nyújthatnak az Agrárgazdasági Kutatóintézet (AKI) tesztüzemi adatai alapján készített kalkulációk. Azonban az AKI tesztüzemi rendszerében mindössze 6 olyan gazdaság található, amelyik foglalkozik dohánytermesztéssel is, így ez a kutatásomhoz nem nyújtott megfelelő alapot.

Másik megoldás egy modellgazdaság felépítése. A modell nem más, mint a valóság ember által leegyszerűsített része (MÉSZÁROS, 2006). Kutatásomnál ezt a módszert alkalmaztam, ugyanis indokoltnak éreztem egy dohánytermesztéssel foglalkozó modellgazdaság éves operatív tervének saját adatgyűjtésen alapuló elkészítését. Ezt több változatban, a jelenlegi és a tervezett támogatási szintek mellett is elvégeztem. Az operatív terv elkészítését a Debreceni Egyetem AGTC Üzemtani Iskolájában kidolgozott tervezési lapok segítségével végeztem el. A terv elkészítéséhez szükséges inputadatok begyűjtéséhez egy olyan kérdőívet állítottam össze, mely a dohánytermesztés adatait technológiai lépésenként gyűjti össze a szükséges információkat, pontosan meghatározva a szükséges élő- és gépi munkát, a felhasznált saját és vásárolt anyagokat, a mennyiségeket, valamint

az inputárakat. Az adatgyűjtést minden esetben személyes konzultáció keretében szereztem be. E mellett a Magyar Dohánytermesztők Országos Szövetségének (MADOSZ) adataira is támaszkodtam. A felvásárlói átlagárakat a magyarországi piacon vezető dohányfermentáló vállalkozás bocsátotta rendelkezésemre. Az adatok minél precízebb megismerése érdekében az egyes vállalkozások pénzügyi és számviteli nyilvántartásait is felhasználtam. A begyűjtött adatokból technológiai terv alapján készítettem el a dohánytermesztés komplex üzemgazdasági éves tervét, Virginia és Burley típusú dohányokra külön-külön, valamint úsztatott palántanevelésre is. A terv elkészítését a Microsoft Office Excel 2007-es program segítségével végeztem. Az általam készített terv 4 hektáros termelési méretre készült, mert jelenleg Magyarországon a dohánytermesztési átlagmérete éppen 4 hektár, ráadásul a Virginia dohány esetében a szárítókamra kihasználtsága is ekkora termelési méretnél optimális.

A következőkben röviden ismertetem a tervezés folyamatát és a segítségével létrejött eredményeket. A begyűjtött adatokra alapozva megterveztem az alkalmazandó termesztés-technológiát és az ezzel elérhető legfontosabb technológiai paramétereket, melyek meghatározzák a szükséges ráfordításokat és az elérhető hozamokat. Az értékesítési árak és hozamok becslése után kiszámítható az ágazatban várható árbevétel, ezt követően az egyéb bevételek (támogatás) figyelembe vételével a termelési érték.

A termesztés-technológia determinálja az ágazatban szükséges anyag-, munkaerő- és gépi munka szükségletet. Ennek naturális megtervezése után meghatározható az anyagráfordítás és költségösszesítő, valamint kifejezhető a munkaerő és a segédüzemági (gépi) szolgáltatás költsége. Ezek tervezését havi bontásban végeztem el. A szakképzett és szakképzetlen munkaerőhöz átlagbért rendelve kalkulálható a munkabér. Ezt a közterhekkkel illetve az egyéb személyi jellegű juttatásokkal korrigálva kapjuk meg a személyi jellegű költségek havi, valamint éves összegét.

Az ágazati tervben figyelembe vettem a dohánytermesztéshez kapcsolódó befektetett tárgyi eszközök (szárítókamra, öntöződob) költségeit is, mely a modellben két részre bontva jelenik meg: amortizációs költségként, valamint javítási, karbantartási költségként.

A fentebb említett költségnemek számbavétele után kimutatható az ágazat teljes termelési költsége, melyből célszerű meghatározni az egy hektárra jutó (azaz a fajlagos) termelési költséget. Továbbá kimutatásra került a költségnemek százalékos aránya is. Ez azért

kiemelt jelentőségű, mert így egyből kitűnik a domináns költségcsoport, melyre érdemes nagyobb figyelmet fordítani egy esetleges költségoptimalizálás esetén.

A tervlapokon kiszámított adatok lehetővé teszik a főbb jövedelem kategóriák meghatározását is. Az árbevétel, termelési érték, termelési költség és ezek egyes kategóriáinak segítségével meghatározható többek között a nettó jövedelem, fedezeti összeg, vagy a standard fedezeti hozzájárulás is.

A kiadások és bevételek havi bontásban kerültek kimutatásra az egyes tervlapokon, így ezekből ugyanilyen bontásban elkészíthető az ágazat pénzforgalmi terve. A fent bemutatott tervlapok adatai alapján határoztam meg az ágazat legfontosabb hatékonysági mutatóit, úgymint a termék önköltségét, a munkaigényt, a költségigényt, a területi termelékenységet, valamint a munkatermelékenységet.

A tervet dinamikusan, hivatkozásokkal készítettem Microsoft Excel segítségével, így lehetőség nyílt a modell érzékenységvizsgálatára. Érzékenységvizsgálatok célja annak megállapítása, hogy a tervezés pontatlansága, a bekövetkező változások milyen mértékben befolyásolják a beruházás-gazdaságossági számítások eredményeit (KOVÁCS, 2001). Az érzékenységvizsgálat elvégzésére több szerző többféle lehetőséget ajánl (KATITS, 2002; HERMELING és MENNER, 2008). Eredményként meghatározható az adott változó 1%-os változásának hatására „ceteris paribus” bekövetkező eredményváltozás. A különböző gazdasági helyzeteknek megfelelő scenáriókat szimulálva, majd a modell újra és újra lefuttatható. A dolgozatomban az alábbi tényezők változását vizsgáltam:

- output árváltozás;
- input árváltozás két esetben, (munkabér, anyagköltség);
- hozamszint változás.

A program minden egyes scenárióban újraszámolja az eredményeket és a mutatókat, így meghatározható, hogy az egyes feltételek változása milyen hatást gyakorol az ágazat nettó jövedelemére. A vizsgált változók pesszimista és optimista értékeit az EU-ban előforduló szélsőértékekre alapoztam.

Az üzemgazdasági terv értékeléséhez költség-haszon elemzést végeztem, mely magába foglalja a naturális ráfordítások és termelési költségek összetételének és színvonalának vizsgálatát, valamint a gazdálkodás eredményének és hatékonyságának részletes elemzését. NÁBRÁDI (2007) megjegyzi, hogy az egyes vállalkozások pusztán jövedelem alapján

történő összehasonlítása nem lehetséges, ezért szükséges a különböző jövedelmezőségi mutatók meghatározása. GÖNCZI és munkatársai (1967) a jövedelmezőséget a jövedelem viszonyított mutatószámaként definiálták. Mivel a jövedelem szintén több féleképpen értelmezhető, így a jövedelmezőségi mutatóknak is számtalan képzési és értelmezési lehetősége van. A kapott eredmények értékelésénél a PFAU és POSTA (1996), SASSONE és SCHAFFER (1978) SZŰCS (2004) által leírtakra támaszkodtam. Az eredmény illetve hatékonyság értelmezést a NEMESSÁLYI (2000) és NÁBRÁDI (2007) által definiált módon értelmeztem. A definíciókra és értelmezésekre bővebben az eredmények értékelése fejezetben térek ki.

Ezen túlmenően „nyomonkövetési vizsgálatot” végeztem azon dohánytermelők körében, akik az utóbbi években felhagytak a termesztéssel és kiléptek az ágazatból. Ennek vizsgálata szintén primer adatgyűjtésre épült. A kutatáshoz egy standardizált kérdőívet állítottam össze. A standardizált kérdőívek a kötelező előírások alapján alkalmasak a kapott információk számszerűsítésére, valamint a legkülönbözőbb típusú és képzettségű fogyasztók válaszainak összehasonlítására. A kérdőív válaszaiból származó adatokat kódolva az adatbázist a Microsoft SPSS 15.0 for Windows program segítségével alakítottam ki és dolgoztam fel.

A minta elemszáma 122 volt, azaz ennyi volt dohánytermesztő került megkérdezésre. A minta egyszerű véletlen mintavételezéssel lett kiválasztva, és reprezentatívnak tekinthető, mivel a felmérés a célcsoport több, mint 20%-át érintette. A kérdőívet személyes felkeresés keretében a Nyírségi Dohánytermelői Csoport agrónomusainak segítségével töltöttem ki Hajdú-Bihar, valamint Szabolcs-Szatmár-Bereg megyék területén. A kérdőívben egyaránt alkalmaztam zárt és nyitott kérdéstípust. A kérdőívben előforduló változók többnyire ordinális és nominális mérési szintűek voltak, illetve három skála típusú változó is előfordult (termelésben eltöltött idő, foglalkoztatottak száma, gazdálkodásra használt terület nagysága). A nominális változók segítségével a minta további almintákra bontható, melyekben az ordinális változók értéke vizsgálható. Az alkalmazható elemzési módszereket alapvetően a változó mérési szintje határozza meg. Valamint meg kell vizsgálni az elemzésbe bevont ordinális mérési szintű kérdéseket normalitás szempontjából, hiszen ez dönti el, hogy a későbbiekben paraméteres (t-próba, ANOVA), vagy nem paraméteres (Mann-Whitney, Kruskal-Wallis próba, Wilcoxon próba) eljárás alkalmazása szükséges. Mivel a kérdőíves felmérésem eredményében az egyes kérdések nem mutattak normalitást, így egységesen a nem paraméteres eljárások mellett döntöttem

két, vagy több mintának az átlagának összehasonlításánál. Abban az esetben, ha a függő változó 2 kategóriás a Mann-Whitney próba alkalmazása az indokolt. Amikor azonban kettőnél több kategóriával rendelkezik, és a független változó rangsorolt, nem normális eloszlású, akkor a Kruskal-Wallis elemzés alkalmazható. Ennek feltétele, hogy csoportonként legalább 5 adat álljon rendelkezésre, ami a kérdőívem eredményeként létrejött adatbázis esetében teljesült.

Ezt követően túlélés elemzést végeztem. Ennek a módszernek az alkalmazásával kíséreltem meg kimutatni, hogy egy termelő esetében mekkora annak a kockázata, hogy egy bizonyos termelésben eltöltött idő után felhagy a dohánytermesztéssel, illetve a mezőgazdasági tevékenységgel. A túlélési görbék becslésére a KAPLAN és MEIER (1958) által ismertetett elemzést alkalmaztam, amely diszkrét értékek (évek száma) esetén alkalmazható. Használatát a KOVÁCS és BÉRI (2006) által publikált értelmezéssel elemeztem. E szerint a túlélési függvényre adott Kaplan–Meier görbék lépcsős alakúak. Két Kaplan–Meier görbe összehasonlításánál a közöttük lévő távolságot vizsgáljuk. A függőleges irányú rés azt szemlélteti, hogy egy adott pillanatban az egyik csoportnál mennyivel nagyobb a „túlélés” aránya a másik csoporthoz viszonyítva. A vízszintes távolság megfigyelésével azt olvashatjuk le az ábráról, hogy az egyik csoportnál mennyivel később következik be, hogy a túlélés aránya megegyezzen. Két csoport túlélési függvénye közötti különbségre a Log-rank próbát használtam, amely elsősorban a folyamat (és így a görbék) végén meglévő különbségre fókuszál. A túlélési elemzés előnye az ANOVA modellekkel szemben, hogy képes kezelni az ún. csonkított eseteket. Azokat a válaszadókat, válaszokat nevezzük „csonkított” eseteknek, akikre részinformációval rendelkezünk a túlélés elemzésben (BALOGH és mtsai, 2007). Vizsgálatom során ez több helyen is előfordult. A túlélési görbék eredményeit felhasználva az úgynevezett Cox-féle paraméteres elemzést is alkalmaztam annak érdekében, hogy a termelés abbahagyásának kockázatát különböző tényezőkkel magyarázzam.

A harmadik hipotézisem igazolásához ugyancsak végeztem primer és szekunder kutatást is. Ennek részeként egyrészt egy adatgyűjtő lapot állítottam össze a dohányvertikumban a biológiai alap előállításától a másodlagos feldolgozásig résztvevő összes szervezet részére. Célom a foglalkoztatásra és megélhetésre közvetlen hatással bíró alapvető adatok összegyűjtése volt. Az érintett vállalkozások 2009 éves beszámolóit adatforrásként felhasználva elvégeztem azon sorok elemzését, melyek a költségvetési befizetésekhez

kapcsolódnak. A költségvetést közvetlenül érintő bevételeket vizsgáltam, ennek megfelelően a következő tételeket vettem számításba:

- Társasági adó
- Helyi iparüzési adó
- Általános forgalmi adó (ÁFA)
- Munkaadói járulék
- Munkavállalói járulék.

Szeretném hangsúlyozni, hogy a vertikum által az állam felé befizetett legnagyobb tételt, a jövedéki adót nem vettem figyelembe, mivel az akkor is befizetésre kerül, ha a dohányvertikum befejezi hazai működését és a fogyasztásra szánt dohánytermékeket importból fedeznék. Ezen elgondolás mentén az ÁFA befizetés számításánál is csak a hozzáadott érték után fizetendő ÁFÁ-t vettem számításba. A megnevezett tételek vizsgálata segítségével kimutatható a vertikumban szereplő szervezetek állam felé történő befizetése (különböző adók és járulékok formájában). Az adatokat összegezve értékelhetővé válik a dohányvertikum fenntartása, valamint költségvetési mérlege.

4. EREDMÉNYEK ÉS AZOK ÉRTÉKELÉSE

A kutatási eredményeimet a vizsgálatom **célkitűzéseivel** összhangban kívánom ismertetni.

4.1. A dohánytermesztés eredményének és hatékonyságának meghatározása a támogatási rendszer változásához igazodó támogatási szintek mellett, komplex gazdasági kalkuláció segítségével

A dohánytermesztés eredményének és hatékonyságának meghatározását a Debreceni Egyetem AGTC Üzemtani Iskolájában kidolgozott tervezési lapok segítségével végeztem el, melyeket az 1-8. *melléklet* tartalmaz. A modellben szereplő inputadatokat személyes adatgyűjtéssel termelőktől szereztem be. A felvásárlási árakat a Magyarországon vezető piaci részesedésű dohányfermentáló vállalkozás bocsátotta rendelkezésemre. A modellezett dohánytermesztő gazdaság 4 hektár nagyságú, a termesztés körülményei a feldolgozó vállalatokkal és termelői csoportokkal kötött termeltetési szerződésben foglalt feltételeknek és a hagyományos termesztési javaslatoknak mindenben megfelelnek.

4.1.1. A palántanevelés gazdasági vizsgálata

A termesztési folyamat az **úsztatott palántaneveléssel** kezdődik (1-2. *kép*), melynek lényege, hogy üvegházban vagy fóliasátorban kialakított vízágyon helyezik el a polisztirol tálcákat, melyeknek általában 170 „méhsejtszerű”üregébe, komposztba történik a pillírozott, vagy csupasz dohány magvak szemenkénti vetése. A betöltött különböző típusú tőzegkeverék csupán tartó közege a palántáknak. A növények táplálása és a kórokozók elleni védelme a vízágyon keresztül történik. Az úsztatott palántanevelés alkalmazásának számtalan előnye közül kiemelhető:

- az egyenletes és folyamatos tápanyag- és vízellátás, mellyel elkerülhető a kiszáradás és túlöntözés,
- a palántanevelés bárhol megvalósítható talajtípustól függetlenül,
- a palánta kiszedés munkaigénye a hagyományos palántanevelés munkaigényének egynegyedére csökken,
- a szántóföldön a megeredés közel 100%-os, az ültetvény egyöntetűen fejlett, valamint
- a tetejezés, kacsgátlás, törés munkái egyszerre, hatékonyan végezhetők (FEKETE, 2003).

A növényeket általában háromszor megnyírják annak érdekében, hogy erős és egyöntetű palántákat kapjanak. A palántanevelés májusban fejeződik be, ekkor kiszedik és az ültetési helyükre szállítják a növényeket. Ez az elaprózódott birtokrendszernek és a kis birtokméreteknek köszönhetően általában 1-10 km-es szállítást jelent.

1-2. kép: Úsztatott palántanevelés

Forrás: MADOSZ, 2009

Palántaneveléssel nem minden termelő foglalkozik, így ennek tervezését a dohánytermesztéstől elválasztva, külön ágazatként kezelve végeztem el. A dolgozatomban egy 500 m²-es fóliasátorban történő palántanevelést modelleztem. Ekkora területen 306 000 palánta nevelése végezhető el. A 4 hektáros modellgazdaság palántaszükséglete kb. 90-95 000 palánta. Akkora fóliasátorral, amiben ennyi palánta nevelésére elegendő nem találkozunk, ezért egy 4 hektáron gazdálkodó termelőknek két lehetősége van. Az első lehetőség, hogy megveszi a palántát, ami így a dohánytermesztés költségei között, konkrétan az anyagköltségek között kerül kimutatásra, a második, hogy nagyobb mennyiséget állít elő és a felesleget értékesíti. Az első lehetőség a palánta vásárlása a termelési költségek növekedését okozza, mivel a beszerzési ár meghaladja az előállítási árat. A saját nevelés ezzel szemben a felesleg értékesítése révén többlet bevételt is indukálhat, igaz megvalósítása némi beruházással jár. A lehetőségeket mérlegelve vizsgálatomban az utóbbi lehetőséget választottam és modelleztem.

A palántanevelés termelési költségeinek alakulása

Az ágazati ökonómiában a termelési költséget leggyakrabban munkaműveletenkénti, valamint költségnemenkénti megoszlásban mutatják be. Az úsztatott palántanevelés sajátos technológiájából következően a munkaműveletek egy része nem különíthető el, mivel egyes műveletek (növényvédelem, tápanyag utánpótlás) a teljes nevelési idő alatt folyamatosan zajlanak. Ebből következően ezt a fajta költségcsoportosítást csak nehezen, mesterséges megbontással lehetne elvégezni, ráadásul az eredmények is csak becslött értékeket adnának. Ezt figyelembe véve a palántanevelés költségeit előkalkulációs költségnemenkénti megoszlásukban mutatom be (3. táblázat).

3. táblázat

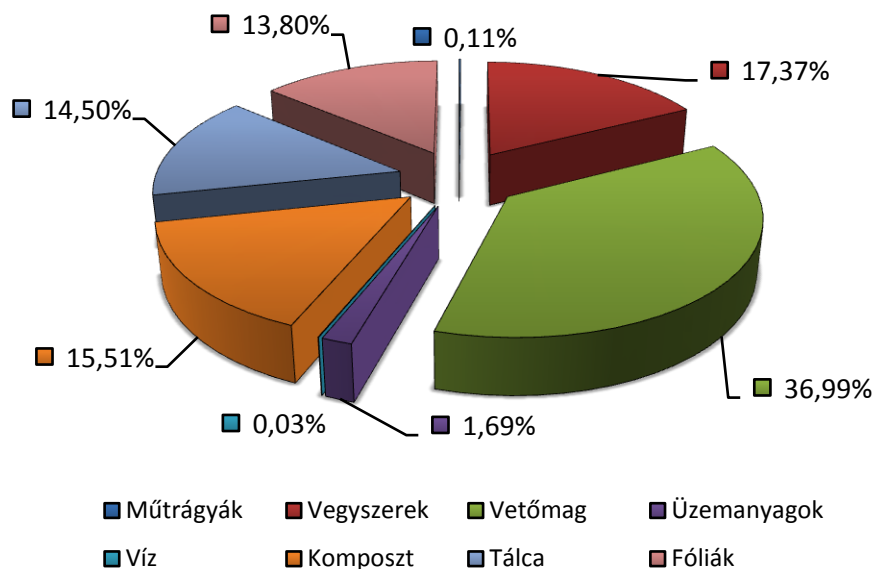
Az úsztatott palántanevelés termelési költségeinek megoszlása (2010)

Megnevezés	Ágazati költség összesen (eFt)	Megoszlás (%)
1. Anyagjellegű költség	496,42	61,85
2. Személyi jellegű költség	202,47	25,22
3. Speciális tárgyi eszköz költség	65,00	8,10
4. Egyéb közvetlen költség	0,00	0,00
KÖZVETLEN KÖLTSÉG ÖSSZESEN	763,88	95,17
5. Felosztott költség		
<i>Segédüzemági szolgáltatás</i>	0,56	0,07
ELŐÁLLÍTÁSI KÖLTSÉG	764,44	95,24
Általános költség	38,22	4,76
ÖSSZES TERMELÉSI KÖLTSÉG	802,67	100,00

Forrás: saját kalkuláció

A táblázatból kitűnik, hogy a palántanevelés 500 m²-en történő megvalósítása jelentős, mintegy 800 ezer forintnyi tőke bevonásával valósulhat meg. Ez jelentős összeg ahhoz, hogy a kisméretű gazdaság esetében visszatartsa a gazdálkodót a palántaneveléstől és annak megvásárlása mellett döntsön. A fajlagos költségek közül az egy palántára jutó költséget (azaz a palánta önköltségét) érdemes kiemelni, ami 802 ezer forint költséget és 306 ezer palántát tekintve palántánként 2,62 forintnyi költséget jelent. A termelés költségstruktúráját vizsgálva megállapítható, hogy a palántanevelés esetében a

legjelentősebb költség– a mezőgazdasági ágazatok döntő többségéhez hasonlóan – az anyagjellegű költség, mely az összes termelési költség több mint 61%-át teszi ki. Az anyagköltség megoszlását a 10. ábra mutatja be.

10. ábra: Az úsztatott palántanevelés anyagköltségeinek megoszlása (2010)

Forrás: saját kalkuláció és szerkesztés

Az anyagjellegű költségek alakulását nézve jól látható, hogy a legnagyobb részt, mintegy 37%-ot a vetőmag költsége teszi ki. Ezt követik a felhasznált vegyszerek, melyek egy része a növényvédelmet, másik része pedig a sátor és a tálcák fertőtlenítését szolgálják. A magok egy speciális komposztba vetik, melynek költsége az anyagköltségeken belül mintegy 15%. Jelentősebb részarányt képeznek a tálcák, valamint a különböző fóliák (aljfólia, fátýolfólia, fénystabil fólia) költségei, melyeket 2-3 évente cserélnek, így ezek költségét ennek megfelelően arányosítottam. A tálcák és a fóliák szakszerű kezeléssel, tárolással és némi odafigyeléssel 4-5 évig is felhasználhatóak, így – költségek közötti nagyságrendjük miatt – a használati idejük már egy évvel való növelése is jelentős költségmegtakarítást eredményezhet. Meg kell említenünk azonban azt is, hogy különösen hideg, borús években a fóliasátort fűteni kell, ez viszont az energiaköltség jelentős növekedésével jár. A további felhasznált anyagok, mint a víz, műtrágyák, valamint az üzemanyag költségei nem számottevőek, az összes költség mindössze 2%-át teszik ki.

A termesztési költség második legjelentősebb költsége a személyi jellegű költségek, mely az összes költség mintegy 25%-át adják, ami jelentősen meghaladja a hagyományos szántóföldi kultúrák személyi jellegű költségeinek arányát. A személyi jellegű költségek

szinte kizárólag betanított (szakképzetlen) dolgozók bérét, járulékait, valamint egyéb személyi jellegű költségeit tartalmazzák, mivel a munkák döntő többsége (rakodás, tálcamosás, nyírás, kisedés, sátorállítás és -bontás) nem igényel szaktudást.

Az úsztatott palántanevelés a hagyományos palántaneveléshez képes jelentősen alacsonyabb munkaigényű, de mivel alapvetően kézi munkaerőre alapozott műveletekről van szó, még így is jelentős, összesen 365 munkaórát, azaz 40-45 nap munkaidőt jelent a modellezett gazdasági méretben, attól függően, hogy 8, vagy 9 munkaórás napokkal számolunk. Szakképzett munkaerő jelenléte a szállításhoz a szállítóeszköz (többnyire utánfutós traktor) vezetésénél, valamint egyes vegyszerek kezelésénél szükséges. A munkabéreknél a térségben (2009-ben) szokásos értékekkel kalkuláltam, mely szakképzetlen dolgozók esetében 420 Ft/óra, szakképzett dolgozók esetében 500 Ft/óra mértékű.

A speciális tárgyi eszközök költségeinek tervezésekor egy ültető, valamint egy nyíró gép költségeit vettem figyelembe, mely egyrészt az amortizáció, másrészt a javítás, karbantartás költségeit tartalmazza. A használt gépek bekerülési költsége relatíve nem mondható magasnak, keveset üzemelnek, így ezen költségek aránya sem kiemelkedő, az összes költségen belül mintegy 8%.

Egyéb közvetlen költség (földbérleti díj, biztosítási díj, igénybevett szolgáltatási díj stb.) palántaneveléssel kapcsolatosan nem áll fent. Segédüzemi szolgáltatás költségeinél a szállítás költségeit kalkuláltam, azonban ennek mértéke elenyésző.

A közvetlen költségeket közvetett, azaz általános költségekkel egészítettem ki. Ennek aránya egy átlagos termelési tevékenységnél körülbelül az összes költség 5%-a számos tényező függvényében. Ezek közé tartozik a termelés szerkezete, vállalat mérete, menedzsment nagysága, pénzügyi adottságok és elszámolási módszerek alkalmazása, illetve számos egyéb tényező, mely az említett arányhoz képest jelentős eltéréseket okozhat.

A palántanevelés hozama és termelési értéke

Az úsztatott palántanevelés egyik legnagyobb előnye az egyenletes kelés, valamint ennek köszönhetően az egyöntetű palánták előállításának lehetősége. Ezzel a technológiával gyakorlatilag teljesen elkerülhető a veszteség, ennek köszönhetően a felhasználható (kiültethető, vagy értékesíthető) palánták száma gyakorlatilag megegyezik az elültetett

palánták számával (4. táblázat). Ennek tükrében a kalkulációm során nem számoltam veszteséget. Ezzel a technológiai fejlesztéssel egyébként jelentős hatékonyságnövekedést értek el a termesztésben, mivel a hagyományos, melegágyas palántanevelési gyakorlat során minimális felületen sok növény van összezsúfolva, levegőtlen és páradús környezetben, ami lehetőséget adott a gombás betegségek fellépésének és azok gyors elterjedésének. Ilyen körülmények között a palánták egyenetlenül fejlődtek, palántadőlés miatt már a melegágynak elpusztulnak, ezáltal jelentős volt a veszteség.

4. táblázat

Az úsztatott palántanevelés termelési értékének alakulása (2010)

Megnevezés	Mértékegység	Érték	Megoszlás (%)
ÖSSZES HOZAM	db	306 000	-
Belső felhasználás	db	92 000	-
Értékesítés	db	214 000	-
Belső elszámoló ár	Ft/db	2,62	-
ÉRTÉKESÍTÉSI ÁR	Ft/db	4,40	-
Belső felhasználás értéke	eFt	241	20,4
ÁRBEVÉTEL	eFt	942	79,6
Egyéb bevételek	eFt	-	0
TERMELÉSI ÉRTÉK	eFt	1 183	100,0

Forrás: saját kalkuláció

A megtermelt palántákból 4 hektárra elegendő növényt, azaz 92 000 tövet saját felhasználású palántaként kezeltem, míg a további palánták esetében értékesítéssel kalkuláltam. A belső elszámoló árnak a palántanevelés önköltségét tekintettem, míg az értékesítési ár esetében a tényleges piaci árral számoltam. Egyéb bevételek között kerülnek feltüntetésre többek között a támogatásból származó bevételek, mely a palántanevelés esetében nem releváns, hiszen nem jelenik meg önálló ágazatként. Ide sorolható továbbá az esetleges biztosítási kártérítésből származó bevételek, melynek felmerülése szintén nem jellemző. Valamint itt kerülne elszámolásra az árfolyamnyereségből származó bevételek, azonban jelen esetben ilyen bevételre sem számíthatunk, mivel értékesítés kizárólag a hazai termelők között merül fel.

A palántanevelés eredménye és hatékonysága

A gazdálkodás alapvetően jövedelemszerzésre irányul, azaz egyik fő célja a profit termelés illetve annak maximalizálása. A vállalati gazdaságtanban a jövedelem a termelési érték és termelési költség különbségét jelenti. Ezt azért fontos hangsúlyozni, mert a nettó jövedelem számviteli és gazdasági mérése lényegesen eltér egymástól.

Az úsztatott palántanevelés eredménye pozitív, azaz jövedelmezőnek mondható (5. táblázat).

5. táblázat

Az úsztatott palántanevelés fontosabb gazdasági mutatói (2010)

Megnevezés	Ágazati összesen		1 db-ra jutó érték	
Ágazati méret	306 000	db	-	
Árbevétel	942	eFt	3,1	Ft/db
Termelési érték	1 183	eFt	3,9	Ft/db
Termelési költség	803	eFt	2,6	Ft/db
NETTÓ JÖVEDELEM	380	eFt	1,2	Ft/db
FEDEZETI ÖSSZEG	419	eFt	1,4	Ft/db
Munkaidő felhasználás	365	óra	0,001	óra
Megnevezés	Mutatók			
Árbevétel-arányos jövedelmezőség	40,35	%		
Költségarányos jövedelmezőség	47,34	%		
Költségszint	67,87	%		
Jövedelemszint	32,13	%		
Egy munkaóra jutó termelési érték	3236,46	Ft/ó		
Egy munkaóra jutó árbevétel	2576,82	Ft/ó		
Egy munkaóra jutó jövedelem	1039,85	Ft/ó		
TERMÉK ÖNKÖLTSÉGE	2,62	Ft/db		

Forrás: saját kalkuláció

A fedezeti összeg, mely az ágazat közvetlen jövedelemtermelését fejezi ki a tervezett méretnél 419 ezer forint, palántánként 1,4 forint. Az általános költségeket is figyelembe vevő nettó jövedelem a teljes gazdaságra 380 ezer forint, fajlagosan 1,2 forint/palánta. Az eredmények a legfontosabb hatékonysági mutatói közül is a legnagyobb jelentősége az önköltségnek van, ami azt fejezi ki, hogy mennyibe kerül 1 db palánta előállítására? Ez az összeg 2,6 forint körül alakul. Mivel a dohány

palántaelőállítás Magyarországon nem jelenik meg külön ágazatként, így a többi ágazati mutató ismertetésétől eltekintenek. Abban az esetben, ha egy termelőnél a palántanevelést külön ágazatként kezeljük és az előállított termék, azaz a palánta átadása a vertikum további szakaszaiba, konkrétan a termelésbe belső elszámolási áron, vagy önköltségi áron történik, akkor a nyereség csak a következő, termelési szakaszban realizálódik és a palántanevelést cost centernek tekinthetjük.

4.1.2. A Virginia termesztés gazdasági vizsgálata

A palántanevelés után rátérek a dohánytermesztés gazdasági elemzésére. Ennek eredményét a palántanevelés bemutatásához hasonló bontásban kívánom ismertetni, azaz először a termeléshez szükséges ráfordításokat és költségeket, majd a hozamokat, bevételeket, végül pedig az eredményt és hatékonyságot mutatom be. Mivel a Magyarországon termesztett két dohánytípus (a mesterséges szárítású, Virginia típusú dohány, valamint a természetes szárítású, Burley típusú dohány) termesztésének technológiája és ezzel párhuzamosan költségei és eredményei is jelentősen eltérnek egymástól, ezért azokat külön-külön mutatom be, kiemelve üzemtani sajátosságukat. Mindkét dohánytípus esetében az országos átlagnak megfelelő, 4 hektáros gazdaságot modelleztem.

4.1.2.1. A Virginia dohány termesztési költségeinek alakulása

A szántóföldi kultúrákat tekintve a dohány sok szempontból speciális ágazatnak minősül. Ezt igazolja a termelési költségek színvonala és összetétele is, hiszen míg a termesztett szántóföldi kultúrák többségénél az egy hektárra jutó költség 150-200 ezer forint körül alakul, addig a dohánytermelés esetében megközelíti, sőt, meg is haladja az 1 millió forintot. A 6. táblázatban a Virginia dohány termelési költségeinek megoszlását láthatjuk a feltételezett 4 hektáros gazdaság egészére vonatkozóan kiegészítve a fajlagos költségek mértékével, valamint a megoszlással. A közvetlen termelési költség mellett feltüntettem a közvetett költségeket is. Ennek aránya az összes termelési költségen belül igen változó arányú lehet, általában 10%-ot nem haladja meg a mértéke. Befolyásolja a vállalkozás mérete, termelési szerkezete, szervezeti felépítése, menedzsment színvonala és számtalan egyéb tényező. Én a kalkulációmban egy átlagosnak mondható 5% körüli értékkel számoltam.

A Virginia dohány termelési költségeinek megoszlása (2010)

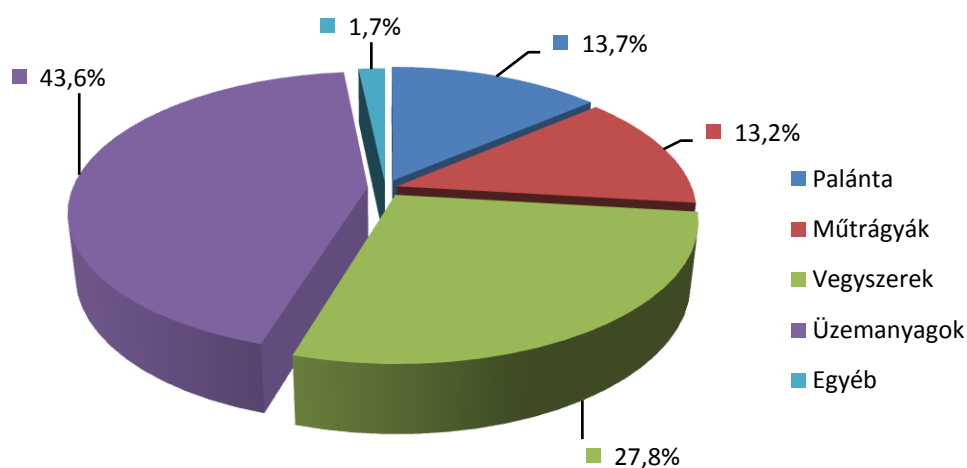
Megnevezés	Ágazati költség összesen (eFt)	1 ha-ra jutó költség (eFt/ha)	Megoszlás (%)
1. Anyagjellegű költség	1 754	439	34,77
2. Személyi jellegű költség	1 870	468	37,08
3. Speciális tárgyi eszköz költség	180	45	3,57
4. Egyéb közvetlen költség	22	5	0,51
ebből: biztosítási költség	0	0	0,08
tagsági díj	22	5	0,43
KÖZVETLEN KÖLTSÉG ÖSSZESEN	3 826	956	75,92
5. Felosztott költség		-	0,00
<i>(Segédüzemági szolgáltatás)</i>	975	244	19,32
ELŐÁLLÍTÁSI KÖLTSÉG	4 800	1 200	95,24
Általános költség	240	60	4,76
ÖSSZES KÖLTSÉG	5 040	1 260	100

Forrás: saját kalkuláció

A szántóföldi növénytermesztési ágazatok esetében a költségek döntő része – esetenként akár 80%-a– anyagjellegű költség. A dohánytermesztés esetében ez az összköltség mintegy 30%-át teszi ki, a modellezett gazdaságban a Virginia típusú dohánynál nagyságrendileg 35% körül alakult (11. ábra). Ennek összege azonban még ilyen kis hányadot képviselve is jelentős, egy hektár dohánytermesztéshez közel 450 ezer forint értékű anyag szükséges.

A legnagyobb anyaghányadot az üzemanyagok teszik ki, melyek az összes anyagköltség közel felét adják. Ez a Virginia típusú dohányoknál elsősorban a szárítókamrában végzett mesterséges szárításnak köszönhető. A szárítás időtartalma törésenként 1 hét, így 4 menetben történő betakarítással az összes termés szárítása összesen 1 hónapot vesz igénybe. Ekkor a dohányt változó hőmérséklet és páratartalom mellett kezelik a megfelelő szárazság eléréséig, ami jelentős energiafelhasználással jár. Az ágazat egyik jelentős problémája (technológiát tekintve), hogy a szárítóberendezések elavultak, többségét 25-30 évvel ezelőtt állították üzembe. Az utóbbi években nagyrészüket felújításra került, de az energiafelhasználásuk még mindig pazarló, ez a növekvő energiaárak mellett jelentős

költségnövelő tényezőt jelentenek. A vizsgált 4 hektáros modellem esetében ez az érték meghaladta a 750 ezer forintot. A szárítók korszerűsítése jelentős beruházási költséggel valósítható meg, azonban jelentős energia-megtakarítással járna. Ehhez azonban egy olyan stabil, kiszámítható és főleg tervezhető gazdasági környezetre van szükség, melyben a termelők az ilyen jellegű technológiai beruházásokat, melyek megtérülése több év nyugodtan vállalhassák. Ez az ágazat körülményeit tekintve – elsősorban a külső hatások miatt – nem biztosított.

11. ábra: A Virginia dohány anyagköltségeinek megoszlása (2010)

Forrás: saját kalkuláció és szerkesztés

Az anyagköltségen belül jelentős, közel 30%-os arányt képviselnek a vegyszerek. Ezt a területet én személy szerint úgy értékelem ahol jelentős költség-megtakarítási lehetőség nem áll fenn. Ennek oka részemről, hogy a felhasznált vegyszerek mennyiségi csökkentése, vagy nem az ágazatnak ajánlott olcsóbb vegyszerekkel való kiváltása olyan kockázattal jár – egy-egy kórokozó, vagy kártevő megjelenését lehetővé téve – mely nagyobb kárt okozhat, mint az itt megtakarított összeg. A dohánytermesztésben a személyi jellegű költségek jelentősen meghaladják a hagyományos ágazatoknál jellemző arányt, mivel a dohány élőmunka-igénye rendkívül nagy. A dohánytermesztéssel foglalkozó vállalkozásoknál jelentős arányban fordul elő kukoricatermesztés is. A kukoricatermesztés költség szerkezetére jellemző például, hogy míg az anyagköltség 30%-ot, a segédüzemági költség 41%-ot tesz ki az összes termelési költségből, addig a személyi jellegű költség 1% alatt marad (MAGDA, 1998).

Az Agrárgazdasági Kutatóintézet szántóföldi növények költség-és jövedelemvizsgálata szerint munkabérre és járulékai fordított kiadások összköltségen belüli aránya 7-9% (BÉLÁDI és KERTÉSZ, 2009). A Virginia dohányoknál az élömunka-igény mintegy 700-900 munkaóra körül alakul a termesztési technológia, termésmennyiség és egyéb befolyásoló tényezők függvényében. Aránya a termesztési költségeken belül jelentős, mintegy 35-40%. Ennek a kimagasló élömunka-igénynek köszönhető a dohánytermesztés kiemelkedő foglalkoztatása. A szakirodalmi hivatkozásoknak megfelelően állítható, hogy az ágazat rendkívüli jelentőségű a szakképzetlen munkaerő számára biztosított munkalehetőségek miatt.

Kiemelést érdemel a befektetett tárgyi eszközök költsége, ahol egyrészt a szárítókamra amortizációs, valamint javítási és karbantartási költségei szerepelnek. A kamra speciális tárgyi eszköznek minősül, hiszen más ágazatoknál nem használható, az öntözéshez szükséges berendezések hasonló költségei is a tárgyi eszközöknél kerültek elszámolásra.

A vizsgált modellben kalkulált termelési költséget befolyásolhatja, ha a termelő szerkezetátalakítási nemzeti program különleges támogatását kívánja igénybe venni. Ennek egyik feltétele ugyanis a Virginia és Burley dohány támogatási jogosultságonként egy naptári évben 1000 munkaóra elismert élömunka ráfordítás és ehhez kapcsolódó járulékok befizetésének igazolása. Így ennek a támogatásnak a lehívása a modellezett gazdaság esetében többletköltségeket jelent a gazdálkodók számára. A költségnövekedés ebben az esetben körülbelül 145 ezer forint hektáronként, ami a modellezett 4 hektáros gazdaság esetében összesen 540 ezer forint többletköltséggel jár.

4.1.2.2. *A Virginia dohány hozama és termelési értéke*

A dohánytermesztés hozamai között jelentős eltéréseket találhatunk. A modellezett gazdaságban, az ajánlott termesztési technológiával 1,8-2,0 t/ha hozam érhető el, azonban az országos eredmény ma ettől jelentősen elmarad. Ennek oka egyrészt az uniós szabályozási rendszer, másrészt a relatíve alacsony felvásárlási árak, melyek jelen formájukban nem ösztönzik a termelőket a termés növelésére, sőt a megtermelt dohány teljes betakarítására sem. A vizsgálatban részletesen elemeztem a modellgazdaságban keletkező bruttó termelési értékének szerkezetét, az árbevétel, továbbá az egyéb, hozamtartalommal nem rendelkező bevételek (a modellben kizárólag a lehívott támogatások) összetételét. A dohány esetében, mint azt már korábban kifejtettem a

szabályozási és támogatási rendszer sajátosságából adódóan a termelési érték mintegy háromnegyede a támogatásból származik. Európai Unióhoz való csatlakozásunk óta azonban a szabályozási rendszer és vele együtt a támogatás mértéke is jelentősen megváltozott. Ez alapvető hatással van a dohánytermesztés eredményeire. A csatlakozási felkészülés óta a dohánytermesztés szabályozási rendszerének három változata volt. Sajnálatos módon kijelenthető, hogy egyik sem a minőségi termék előállítását, vagy a mennyiségi növekedést ösztönzi, hanem épp ellenkezőleg, az ágazat leépülését ösztönzi. Kutatásom során a modellezett gazdaság eredményeit mind a három támogatási szint mellett kiszámoltam, értékeltem és a kapott eredményeket összehasonlítottam.

A támogatások első, kiindulási szintjét a csatlakozáskor érvényes SAPS + TOP UP támogatási rendszer figyelembe vételével kalkuláltam. Ebben a verzióban 2010-ben az eredeti uniós támogatási összeg 100%-ára lett volna jogosult a termelő (7. táblázat).

7. táblázat

A Virginia dohány eredménye a modellezett gazdaságban az eredeti uniós támogatási intenzitás mellett (2010)

Megnevezés	Mértékegység	Ágazati érték összesen	Érték 1 ha-ra	Megoszlás (%)
ÖSSZES HOZAM	t	7,3	1,825	
Értékesített hozam	t	7,3	1,825	
Értékesítési ár	eFt/t	280,0	-	
ÁRBEVÉTEL	eFt	2 044,0	511,0	24,1
Egyéb bevételek	eFt	6 436,8	1 609,2	75,9
SAPS + TOP UP	eFt	6 436,8	1 609,2	
TERMELÉSI ÉRTÉK	eFt	8 480,8	2 120,2	100,0

Forrás: (jogszabályok alapján) saját kalkuláció

Ebben a támogatási rendszerben a prémium a termelők bevételeinek mintegy háromnegyedét adta. Ez az egyik fő oka a kalkulációban látható igen nagy termelési értéknek is. A kiemelkedő eredmény másik oka az eredetinél jóval magasabb felvásárlási ár, amely a szabályozási környezet változásának hatására csökkenő támogatás következménye. Valószínűsíthető tehát, hogy az eredeti támogatási intenzitás mellett a felvásárlási ár 2010-es értéke alacsonyabb összegben került volna meghatározásra. A termeléstől részlegesen leválasztott támogatás hatására a feldolgozók az utóbbi két évben

jelentős áremelést hajtottak végre (2009-ről 2010-re a Virginia átlagára mintegy 45%-kal emelkedett, valamint a termelés színvonala emelésének ösztönzésére bevezetésre került a minőségi prémium is).

A támogatási rendszer változásával összhangban – a kalkulációm második változata – a KAP reform 2004-es átalakítása során meghatározott SPS rendszer mellett elérhető értékeket számoltam ki. (Az SPS rendszer bevezetése mellett és ellen érvelők vitái hosszú ideig elhúzódott, ami a mezőgazdasági termelők bizonytalanságát fokozta.) A dohánytermesztők megkapnák az EU-15 támogatási szintjének 50%-át, ez a Virginia esetében 3000 eurót, mintegy 810 ezer forintot³, Burley dohányok esetében 2400 eurót, azaz 648 ezer forintot jelentene hektáronként. Ennek feltétele a rendelkezésre álló mezőgazdasági terület kultúrállapotában való tartása, azaz:

- A talajerózió elleni védekezés megfelelő eszközökkel (a talaj minimális borítottságának biztosítása, minimális talajművelés a helyi adottságok figyelembe vételével, teraszok gondozása).
- A talajok szervesanyag tartalmának megfelelő szinten tartása (lehetőség szerint vetésforgók alkalmazása, tarló megfelelő kezelése).
- Talajszerkezet megőrzése megfelelő géphasználattal (megfelelő géphasználat, minimális szintű művelés biztosítása, a terület pusztulásának (degradálódásának) megelőzése).
- Minimális állatsűrűség biztosítása (az ősgyepek védelme, tájvédelmi intézkedések, a természetes vegetáció visszatérésének (bokrosodás) megakadályozása).

A mezőgazdasági területek megfelelő kultúrállapotban való tartásának költsége különböző kalkulációk alapján 50-100 ezer Ft/ha. Ennek megfelelően a dohánytermesztők fajlagos jövedelme a dohánytermesztés befejezésével mintegy 550-750 ezer forint lenne hektáronként. Ezt az összeget azonban a jelenlegi jogszabályok alapján csak három évig kapnák. Ezt követően a támogatás fenntartása és mértéke is kérdéses. Ez azt jelenti, hogy a három év alatt kellene a dohánytermelőknek átállniuk másik mezőgazdasági kultúrára. Ennek megvalósítása a gyakorlatban több akadályba is ütközik. A dolgozatom szakirodalmi áttekintő része részletesen tárgyalta a dohány alternatív növényeinek témakörét. Az ott leírtak alapján megállapítható, hogy a termelőknek olyan piacképes növényi ágazatot kellene találniuk, mely az adott – általában gyenge adottságú –

---

³ 1 EUR=270 HUF árfolyamot feltételezve

termőhelyen eredményesen termesztethető. Ezután be kell rendezkedni a termesztéséhez, mely jelentős beruházást igényel, új szakmai ismereteket kell elsajátítani, beszállítókat és felvásárlókat találni. Ezen folyamat számos kockázattal jár. További terhet jelentene a termelőknek a megmaradt eszközeik miatt fellépő költségremanencia is. A termelőkön túlmenően kedvezőtlenül érintené a termelésben foglalkoztatott munkavállalókat is, mivel ha kevésbé munkaigényes ágazatra térnének át a termelők, munkájuk feleslegessé válik. A termesztést folytató gazdálkodók eredményét a 8. táblázat tartalmazza.

8. táblázat

**A Virginia dohány eredménye a modellezett gazdaságban
SPS támogatási rendszerben, termeléshez kötött opcióval (2010)**

Megnevezés	Mérték- egység	Ágazati érték összesen	Érték 1 ha- ra vetítve	Megoszlás (%)
ÖSSZES HOZAM	t	7,3	1,825	
Értékesített hozam	t	7,3	1,825	
Értékesítési ár	eFt/t	280,0	-	
ÁRBEVÉTEL	eFt	2 044,0	511,0	38,9
Egyéb bevételek		3 218,4	804,6	61,1
SAPS	eFt	132,8	33,2	2,5
SPS termeléshez kötött	eFt	1851,2	462,8	35,2
SPS termeléstől elválasztott	eFt	1234,4	308,6	23,4
TERMELESI ÉRTÉK	eFt	5 262,4	1 315,6	100,0

Forrás: saját kalkuláció (jogszabályok alapján)

A termeléshez kötött támogatás hányada a maximális 60%, a termeléstől elválasztott arány pedig 40%. Ez azt jelenti, hogy a fentebb leírt eredeti támogatási intenzitásnak 60%-át csak abban az esetben kapják meg a termelők, ha folytatják dohánytermelési tevékenységüket a támogatási jogosultság igénybevételéhez szükséges feltételek teljesítésével. Ebben az esetben a termelési érték akkora mértékben csökken, hogy éppen fedezi még a termelési költségeket (1 261 ezer Ft/ha). Ha a termesztés befejezése mellett dönt a termelő, akkor a termeléstől leválasztott támogatási részre jogosult, így viszont sokkal magasabb eredményt érhet el (a modellgazdaság esetében hektáronként több mint 300 ezer forintot). Ez, vagy egy ehhez hasonló támogatási forma egyértelműen a dohánytermesztés befejezését ösztönzi Magyarországon. Nem feledkezhetünk el arról a tényről sem, hogy 2010 után a támogatás részleges termeléshez kötési opciója is megszűnt.

A harmadik változatban a jelenleg ténylegesen alkalmazott támogatási szintek mellett is elkészítettem a kalkulációm. Itt a támogatási intenzitásnál a jelenlegi SAPS + TOP UP rendszert mutatom be a szerkezetátalakítási támogatás igénybevétele mellett (9. táblázat).

9. táblázat

A Virginia dohány eredménye a modellezett gazdaságban az aktuális támogatási szint mellett, szerkezetátalakítási támogatás igénybevételével (2010)

Megnevezés	Mértékegység	Ágazati érték összesen	Érték 1 ha-ra vetítve	Megoszlás (%)
ÖSSZES HOZAM	t	7,3	1,825	
Értékesített hozam	t	7,3	1,825	
Értékesítési ár	eFt/t	280,0	-	
ÁRBEVÉTEL	eFt	2 044,0	511,0	24,0
Egyéb bevételek		6 480,0	1 620,0	76,0
SAPS+TOP UP	eFt	2 268,0	567,0	26,6
Szerkezetátalakítás támogatás	eFt	4 212,0	1 053,0	49,4
TERMELÉSI ÉRTÉK	eFt	8 524,0	2 131,0	100,0

Forrás: saját kalkuláció

Az utolsó eredménykalkuláció a tényleges, jelenleg elérhető támogatási szintet mutatja be. A szerkezetátalakítási támogatás igénybevétele mellett hasonló támogatási intenzitás érhető el, mint az eredeti támogatási rendszerben. Meg kell azonban jegyezni, a támogatási rendszerek és intenzitás folyamatos és gyors változása miatt a termelők folyamatos bizonytalanság mellett kénytelenek meghozni termelési döntésüket. Ez nagymértékben rontja azokat a költségcsökkentő beruházások megvalósításának hajlandóságát, amelyek a jelenleg realizálható jövedelem ágazati befektetésével megvalósíthatók lennének, azonban a közép- és hosszú távú tervezhetőség hiányában nagyon magas kockázattal járnak. Ez a teljes dohányvertikumra rányomja bélyegét.

4.1.2.3. A Virginia dohány termesztésének eredménye és hatékonysága

A termelés értékelésének legegyszerűbb és legkifejezőbb módja a termelés eredményének meghatározása. A gazdálkodás egyik alapvető célja a jövedelem, azaz a profit

maximalizálása. Kalkulációm során az üzemtani szinteknek megfelelően több eredménykategóriát is kiszámoltam. Hangsúlyoznám ismét, hogy az üzemtani eredménykategóriák nem azonosak a számviteli eredménykategóriákkal. Kiemelném a nettó jövedelmet, mely a vállalkozás, és a fedezeti összeget, mely az ágazat eredményeire utal. Az eredmények meghatározása mellett végezetül kiszámoltam azokat a mutatókat, melyekkel leginkább kifejezhető a dohánytermesztés hatékonysága. Az általam begyűjtött és kiszámított értékekből számtalan hatékonysági mutató kalkulálható. A 10. táblázat csak az általam legfontosabbnak tartott kategóriákat és mutatószámokat tartalmazza, modellemben ennél jóval több értéket számoltam mindkét dohánytípusra vonatkozóan (1-8. melléklet tartalmazza). Az eredményeket és hatékonyságot mind a három támogatási intenzitás mellett bemutatom, azok részletezésénél azonban csak a főbb eltéréseket emelem ki. Az átláthatóság és az egyszerűbb összehasonlítás kedvéért a három változat legfőbb adatait egy összefoglaló táblázatban mutatom be.

.

A Virginia termesztés fontosabb gazdasági mutatói a modellezett gazdaságban (2010)

Megnevezés	SAPS+TOP UP eredeti		SPS rendszerben		SAPS+TOP UP jelenleg+ szerkezetátalakítási támogatás	
	Ágazati összesen	1 ha-ra jutó érték	Ágazati összesen	1 ha-ra jutó érték	Ágazati összesen	1 ha-ra jutó érték
Árbevétel	2 044 eFt	511 eFt/ha	2 044 eFt	511 eFt/ha	2 044 eFt	511 eFt/ha
Termelési érték	8 481 eFt	2 120 eFt/ha	5 262 eFt	1 316 eFt/ha	8 524 eFt	2 131 eFt/ha
Termelési költség	5 040 eFt	1 260 eFt/ha	5 040 eFt	1 260 eFt/ha	5 608 eFt	1 402 eFt/ha
Nettó jövedelem	3 440 eFt	860 eFt/ha	222 eFt	55 eFt/ha	2 916 eFt	729 eFt/ha
Fedezeti összeg	4 655 eFt	1 164 eFt/ha	1 436 eFt	359 eFt/ha	4 158 eFt	1 039 eFt/ha
SFH	3 702 eFt	925 eFt/ha	483 eFt	121 eFt/ha	3 204 eFt	801 eFt/ha
Munkaidő felhasználás (gépi)	348 óra	87 óra	348 óra	87 óra	348 óra	87 óra
Munkaidő felhasználás (kézi)	3 020 óra	755 óra	3 020 óra	755 óra	4 000 óra	1 000 óra
Munkaidő felhasználás (összes)	3 368 óra	842 óra	3 368 óra	842 óra	4 348 óra	1 087 óra
Mutatók						
Árbevételarányos jövedelmezőség	168 %		10,9 %		142,7 %	
Költségarányos jövedelmezőség	68 %		4,4 %		51,9 %	
Költségszint	59 %		95,8 %		65,8 %	
Jövedelemszint	40 %		4,2 %		34,2 %	
Egy munkaóra jutó TÉ	2 517,8 Ft/ó		1 562,3 Ft/ó		1 960,4 Ft/ó	
Egy munkaóra jutó Á	606,8 Ft/ó		606,8 Ft/ó		470,1 Ft/ó	
Egy munkaóra jutó J	1 021,4 Ft/ó		65,9 Ft/ó		670,6 Ft/ó	
Termékek önköltsége	691 Ft/kg		691 Ft/kg		768,2 Ft/kg	

Forrás: saját kalkuláció

A feltüntetett eredménykategóriák közül kettő érdemel említést. Az első az ágazat közvetlen jövedelemtermelésére irányuló fedezeti összeg, a második az általános költségek levonásával keletkező nettó jövedelem. Az eredeti támogatási intenzitás mellett a Virginia termesztés eredménye kiemelkedő, hektáronként közel 1 200 ezer forint jövedelmet termel, mely az általános költségek ágazatra való terhelése után is igen magas, mintegy 860 ezer forint. Így a modellezett 4 hektáros gazdaság éves nettó eredménye meghaladja a 3 400 ezer forintot.

A feltüntetett hatékonysági mutatók kívül az adatokból számtalan egyéb hatékonysági mutató képezhető. A modellezett gazdaságra vonatkozóan ezért több, igényességi és termelékenységi mutatót is képeztem, melyből néhányat kiemelnék. A munkaigény mutatók azt fejezik ki, hogy mennyi munkaidőt kell fordítani egy-egy eredmény eléréséhez. A dohánytermesztésben, már a Virginia termesztésénél is kiemelkedően magas értéket, hektáronként 755 órát képvisel a kézi munkaigény mutatója. A mellékletben található részletes táblázat alapján megállapítható továbbá, hogy 1 tonna termék előállításához több mint 410 órára van szükség. Az egy munkaóra jutó jövedelem meghaladja az 1000 Ft-ot.

A költséghatékonysági mutatók közül legfontosabb a költségigényt kifejező önköltség, amely közel 700 forint kilogrammonként. Ez jelentősen magasabb, mint a felvásárlási ár. Megállapítható, hogy támogatások nélkül a költségek kompenzálására a jelenlegi felvásárlási árakat megközelítőleg 250%-kal, a jelenlegi világpiaci árak háromszorosa kellene emelni. A másik költséghatékonyságot kifejező mutató a költségszint. Ez fejezi ki 100 forint termelési érték eléréséhez szükséges költségbefektetést. Ez a modellezett gazdaságnál mintegy 60 forintot tesz ki.

Végezetül a jövedelemkategóriák közül a költségarányos jövedelmezőséget és a jövedelemszintet emelném ki. A költségarányos jövedelmezőség 68%, míg a jövedelemszint értéke meghaladja a 40%-ot, azaz 100 forint termelési értékből több mint 40 forint jövedelmet tudunk realizálni.

A támogatási szint SPS rendszerben történő meghatározásával a termelési érték és ezen keresztül az eredmények és hatékonyság is komoly mértékben módosulnak. Az eredmény még pozitív értéket mutat, de mértéke jelentősen elmarad az eredeti támogatással elért szinttől, valamint a termelés felhagyása esetén elérhető jövedelemtől is. Az ágazati szinten

elérhető jövedelem 350 ezer forint hektáronként, ami az általános költségek levonása után mindössze 55 ezer forintra redukálódik. Ez ilyen nagy tőkebefektetést és –lekötést igénylő ágazat esetében messze elmarad az elvárt jövedelemtől. Ennek hatására a jövedelmezőségi mutatók is meglehetősen kedvezőtlen értékeket vesznek fel, a költségarányos jövedelmezőség mindössze 4,4%, a költségszint 95%-ot meghaladó értékű, míg a jövedelemszint alig haladja meg a 4%-ot. Ez azt jelenti, hogy 100 forint termelési érték mellett alig több, mint 4 forintnyi jövedelem realizálható. Ez messze elmarad attól az értéktől, mely megérné a termelési kockázatokat és a bele fektetett munkát, időt, stb. Ennél akkor is jobban jár a termelő, ha a gazdálkodásra fordított összeget bankba tenné, hiszen a legalacsonyabb kamatok is meghaladják ezt az értéket, így a banki befektetéssel nagyobb eredményt érhetünk el. A jegybanki alapkamat⁴ jelenlegi alakulása és a bankok által ajánlott konstrukciók, lekötés nélkül is 5-7%-os kamatot ajánlanak. A használdozati költség meghatározásakor általában a pénzpiaci kamatlábak, de még inkább a gyakorlatilag egyetlen kockázatmentes befektetési forma, azaz az állampapírok hozadékát tekintjük mérvadónak. Mivel az állampapírok hozama jelenleg 5,8-5,9% között alakul, Magyar Államkötvény Index éves hozama pedig 6-8% (ÁKK, 2011), így belátható, hogy a gazdaság folytatása a modellezett szinten nem éri meg.

A táblázat utolsó részében az aktuális támogatási környezettel elérhető eredmények láthatóak. A termelési költségek változása a költségarányos mutatók és önköltség mértékében is tükröződik. Az eredményeket és hatékonyságot tekintve az első kalkulációs módhoz hasonló, attól kissé elmaradó, de még mindig nagyon kedvező értékekkel találkozhatunk. Az elérhető nettó jövedelem hektáronként 730 ezer forint körül alakul, azaz a 4 hektáros termelési méret mellett közel 3 millió forint jövedelemre tehetünk szert. A költségarányos jövedelmezőség 52% körül alakul, a költségszint meghaladja a 65%-ot, míg a jövedelemszint a 34%-ot.

4.1.2.4. *A Virginia termesztés érzékenységvizsgálata*

A mezőgazdasági termelésre, főként a növénytermesztési ágazatokra alapvetően igaz, hogy nagy kockázattal jár. Ennek megfelelően a gazdálkodás eredményére számos tényező lehet hatással. Leggyakoribb eltérések az évek között, vagy akár éven belül is a hozamban, az input és output árakban jelentkeznek.

---

⁴ 2011.január 25-től érvényes jegybanki alapkamat mértéke jelenleg 6%. (MNB)

Ennek megfelelően a kutatásom során az alábbi tényezők változását vettem figyelembe:

- output árváltozás;
- input árváltozás két esetben, (személyi jellegű költség, anyagköltség);
- hozamszint változás.

Az érzékenységvizsgálat lehetővé teszi az egyes tényezők eredményre gyakorolt hatásának kimutatását. Minden tényező esetében három scenáriót vizsgáltam meg, konkrétan pesszimista, realista és optimista eseteket. A realista esetben a hozam és az árak a modellemben szereplő, jelenleg is érvényes esetnek felelnek meg. Ezért ennek bemutatására nem térek ki. A pesszimista változatban ezektől kedvezőtlenebb, míg az optimista változatban ezektől kedvezőbb értékekkel kalkuláltam. Az hozamok és az output (azaz a felvásárlási) árak esetében jelentős a realista verzióhoz képes az eltérés, mivel itt nem százalékos eltérést alkalmaztam, hanem az Európai Unióban előforduló szélsőértékekkel kalkuláltam. Az input áraknál két legjelentősebb tételt, a személyi jellegű költség és az anyagköltség változását feltételeztem, mégpedig a realista változathoz képest 10%-os negatív és pozitív irányú eltéréssel. Ennek megfelelően a Virginia termesztés változói a következően alakulnak (11. táblázat).

11. táblázat

**A hozam és az árak alakulása a Virginia termesztésnél különböző
scenáriók esetén**

Változók	Optimista	Realista	Pesszimista
Hozam (t/ha)	2,700	1,825	1,450
Értékesítési ár (eFt/t)	540	280	216
Személyi jell. költség (eFt/ha)	542	603	663
Anyagköltség (eFt/ha)	395	439	482

Forrás: saját kalkuláció, UNITAB 2010

Az érzékenységvizsgálat segítségével a változók kombinációjából összesen 81 eredmény kalkulálható (4. melléklet).

Az legkedvezőbb esetben, amikor minden változó az optimista feltételezés szerint alakul, a modellgazdaság termelési értéke 12 312 ezer forint, jövedelme pedig 7 136 ezer forint lesz. Ez hektáronként közel 1,8 millió forint jövedelmet jelent. A legrosszabb esetben, amikor minden változó pesszimista módon alakul, modellgazdaság termelési értéke 7 733 ezer forint, jövedelme pedig 1 684 ezer forint lesz. Ez hektáronként

400 ezer forint jövedelmet jelent. Azaz látható, hogy a termelési tényezők drasztikus, egyes esetekben 200%-ot meghaladó értéke sincs olyan hatással a termelésre, amely jelenleg negatív eredményt okozna. Ennek oka a jelenleg kiemelkedő támogatási összeg. Abban az esetben, ha a támogatás megszűnik a termesztés csak akkor nyereséges, ha a 4 változó közül legalább 3 optimista módon alakul és maximum 1 realista értéket veszi fel. Nyilvánvalóan az elérhető jövedelem nagyságrendekkel elmarad a támogatással növelt változathoz képest, azaz a legkedvezőbb esetben is mintegy 650 ezer forint érhető el, azaz hektáronként mindössze 160 ezer forint nyereséget realizálhatunk. Abban az esetben, ha már csak két változó is a realista értéken áll, a termelés eredménye negatív lesz.

4.1.3. A Burley termesztés gazdasági vizsgálata

A Burley típusú dohány a világon a második legnagyobb területen termesztett dohányfajta. Hazánkban a termesztés egyharmadát teszi ki. A Virginiához képest világosabb megjelenés, alacsonyabb szénhidráttartalom és magasabb nitrogéntartalom jellemzi. Dohánykeverékekben szerepét az íz mellett a szívacsos szerkezete határozza meg, ami hozzájárul ahhoz, hogy a gyártás során hozzáadott különböző adalékanyagokat felvegye (VARGA, 2010). Ezáltal szinte kizárólag kevert, adalékanyagokat (*pácokat, ízesítőket*) tartalmazó cigaretták alapanyaga.

4.1.3.1. A Burley dohány termelési költségei

A Virginia típusú dohányokhoz hasonlóan elkészítettem a Burley típusú dohányra vonatkozó kalkulációkat is szintén 4 hektáros üzemméretet feltételezve. Nem kívánom részletezni a modell összes eredményét, hanem elsősorban az eltéréseket vizsgálom és azok okaira szolgálok magyarázattal (12. táblázat). A Burley dohány termesztési tényezői, eredményei eltérését a Virginia dohányhoz képest a dohányok termesztéstechnológiája közötti különbségből eredő tényezők okozzák. A Burley-t hagyományosan kisebb méretű területen termesztik, sokszor alapeszköz-ellátottság nélkül. Termesztési munkáinak nagy részét kézzel végzik. A ráfordításokban és ezen keresztül a költségekben megmutatkozó különbségek mellett eltérő a dohány minősége is, ennek következtében a dohánytermék gyártásban betöltött funkciója is. Ennek köszönhetően alacsonyabb a felvásárlási ára, kisebb a támogatása is. A hozamait tekintve azonban elmondható, hogy nagyobb potenciális hozammal rendelkezik, mint a Virginia, az EU-15 országokban gyakran előfordul a 3 t/ha feletti termésátlag.

A Burley dohány termelési költségeinek megoszlása (2010)

Megnevezés	Ágazati költség összesen (eFt)	1 ha-ra jutó költség (eFt/ha)	Megoszlás (%)
1. Anyagjellegű költség	1017	254,2	20,4
2. Személyi jellegű költség	2718	677,0	54,3
3. Speciális tárgyi eszköz költség	30	7,5	0,6
4. Egyéb közvetlen költség	22	5,5	0,4
ebből: biztosítási költség	0	0	0,0
tagsági díj	22	5,5	0,4
KÖZVETLEN KÖLTSÉG ÖSSZESEN	3776	944,1	75,7
5. Felosztott költség		0,0	0,0
(Segédüzemági szolgáltatás)	975	243,6	19,5
ELŐÁLLÍTÁSI KÖLTSÉG	4751	1187,7	95,2
Általános költség	238	59,5	4,8
ÖSSZES KÖLTSÉG	4988	1247,2	100,0

Forrás: saját kalkuláció

A termesztési költségek Virginia dohány költségeihez viszonyított eltéréseit a Burley másfajta technológiája, konkrétan a dohány szárításával kapcsolatos különbségek okozzák. Ezt a dohánytípust ugyanis természetes módon szárítják, nyitott dohánypajtákban. Ehhez a dohányleveleket betakarítás után fel kell fűzni, ami rendkívül nagy munkaerőt igénylő feladat. Ennek megfelelően a személyi költségek nagyon magasak, ebben az esetben mintegy 54%, azonban kevésbé hatékony technológiát, vagy munkaerőt alkalmazva akár 60% is lehet. A szárítási mód másik következménye, hogy nem igényel mesterséges energiát, így az energiaköltség – és ezáltal az anyagköltség is – összegét tekintve jelentősen elmarad a Virginia dohányéhoz képest. A két költség típus változásai egyrészt hatnak a költségnek arányaira, másrészt az összes termesztési költségre. Az összes költség a Burley dohány esetében hektáronként 100-200 ezer forinttal alacsonyabb a Virginia termesztési költségénél. A számításaim ezt nem támasztják alá a modellezett viszonyok között a termesztési költségek alacsonyak, de ennek mértéke elenyésző.

4.1.3.2. A Burley dohány hozama és termelési értéke

A Burley típusú dohány potenciális termőképessége jóval nagyobb, mint a Virgíniáé, a hazai nemesítésű fajtákkal üzemi szinten átlagosan 2,5 t/ha fajlagos hozam is elérhető megfelelő termesztéstechnológia mellett. A termesztés eredményei azonban ettől jóval elmaradnak ebben az esetben is. A Burley-t töltődohányként hasznosítják, felvásárlási ára alacsonyabb a Virgíniához képest. A termelési értékét nagyban befolyásoló támogatási szint is alacsonyabb. Ezek figyelembe vételével készítettem el ágazati kalkulációmát szintén három változatban.

Először a támogatások első, kiindulási szintjét a csatlakozáskor érvényes SAPS+TOP UP támogatási rendszer szintjével készített kalkulációt mutatom be (13. táblázat). A támogatási intenzitás és a felvásárlási ár is mintegy 20%-kal alacsonyabb a Virginia dohányénál. A Virginia dohányhoz hasonlóan a termelési érték egynegyede származik a termék értékesítéséből, míg csaknem háromnegyedét a támogatás adja. A termelési érték szintén magas, hektáronként meghaladja az 1,7 millió forintot.

13. táblázat

A Burley dohány eredménye a modellezett gazdaságban az eredeti EU-s támogatási intenzitás mellett (2010)

Megnevezés	Mértékegység	Ágazati érték összesen	Érték 1 ha-ra	Megoszlás (%)
ÖSSZES HOZAM	t	7,3	1,825	
Értékesített hozam	t	7,3	1,825	
Értékesítési ár	eFt/t	240,0	-	
ÁRBEVÉTEL	eFt	1 752,0	438,0	25,4
Egyéb bevételek	eFt	5 140,8	1 285,2	74,6
SAPS + TOP UP	eFt	5 140,8	1 285,2	
TERMELÉSI ÉRTÉK	eFt	6 892,8	1 723,2	100,0

Forrás: saját kalkuláció

Az SPS rendszer bevezetésével a támogatási szint és ennek hatására a termelési érték összetétele és nagyságrendje alapvetően megváltozna (14. táblázat). A termelési érték nagyobb része ebben a változatban is a támogatásból származik, azonban aránya jóval kisebb az előző rendszerben tapasztalható változatnál. Az árbevétel itt már jelentősebb

mértékben, csaknem 42%-kal járul hozzá a termelési értékhez, ami mintegy 60%-kal alacsonyabb, mint az előző változatban elért termelési érték. A gazdaság egészét tekintve is mindössze 4,3 millió forint, azaz hektáronként alig haladja meg az egymillió forintot.

14. táblázat

A Burley dohány eredménye a modellezett gazdaságban
SPS támogatási rendszerben, termeléshez kötött opcióval (2010)

Megnevezés	Mérték- egység	Ágazati érték összesen	Érték 1 ha- ra	Megoszlás (%)
ÖSSZES HOZAM	t	7,3	1,825	
Értékesített hozam	t	7,3	1,825	
Értékesítési ár	eFt/t	240,0	-	
ÁRBEVÉTEL	eFt	1 752,0	438,0	41,5
Egyéb bevételek	eFt	2 570,4	642,6	59,5
SAPS + TOP UP	eFt	2570,4	642,6	
TERMELÉSI ÉRTÉK	eFt	4 322,4	1 080,6	100,0

Forrás: saját kalkuláció

A jelenleg érvényes támogatásokkal számolt verziónál a SAPS+TOP UP támogatás mellett a termelők a szerkezetátalakítási támogatást is igénybe veszik (15. táblázat). A termelési érték megoszlása erősen a támogatások javára tolódik el, mert annak 75%-át adja. A jelenlegi rendszer mind szerkezetében, mind nagyságrendjében hasonlít az eredeti támogatási szinttel realizálható eredményre, ha a termelő igénybe veszi a szerkezetátalakítási támogatást is. A termelési érték közel 7 millió forint, azaz hektáronként több mint 1,7 millió forint.

A Burley dohány eredménye a modellezett gazdaságban az aktuális támogatási szint mellett, szerkezetátalakítási támogatás igénybevételével (2010)

Megnevezés	Mérték- egység	Ágazati érték összesen	Érték 1 ha-ra	Megoszlás (%)
ÖSSZES HOZAM	t	7,3	1,8	
Értékesített hozam	t	7,3	1,8	
Értékesítési ár	eFt/t	240,0	-	
ÁRBEVÉTEL	eFt	1 752,0	438,0	25,3
Egyéb bevételek	eFt	5 184,0	1 296,0	74,7
SAPS+TOP UP+ szerkezetátalakítási tám.	eFt	5 184,0	1 296,0	
TERMELESI ÉRTÉK	eFt	6 936,0	1 734,0	100,0

Forrás: saját kalkuláció

4.1.3.3. A Burley dohány termesztésének eredménye és hatékonysága

A Burley dohány esetében is az üzemtani szinteknek megfelelően több eredménykategóriát számoltam ki. Ebben az esetben, csakúgy, mint a Virginia dohánynál az alapvető kategóriákra koncentrálok. A fedezeti összeg és a nettó jövedelem alakulását itt is kiemelném, mint a termelési döntést alapvetően befolyásoló tényezőknek, itt is jelentős szerepük van. Az eredmények mellett meghatároztam azokat a mutatókat, melyekkel véleményem szerint leginkább kifejezhető a dohánytermesztés hatékonysága. Ezek közé sorolom a jövedelmezőség mutatókat, a költség- és jövedelemszintet és nagy munkaigényű ágazatról lévén szó a termelékenységi mutatókat. Az általam egyik legfontosabbnak ítélt mutató a termékek önköltsége, melyet szintén feltüntettek. Mind a három támogatási intenzitás mellett képződő eredményeket és hatékonysági mutatókat ebben az esetben is – az egyszerűbb áttekinthetőség és főleg az eredmények egyszerűbb összevetése miatt – egy összefoglaló táblázat segítségével mutatom be. Ennek részletes magyarázata helyett elsősorban a főbb tudnivalókat, eltéréseket és ezek lehetséges okait emelem ki (16. táblázat).

A Burley termesztés fontosabb gazdasági mutatói a modellezett gazdaságban (2010)

Megnevezés	SAPS+TOP UP eredeti		SPS rendszerben		SAPS+TOP UP jelenleg+ szerkezetátalakítási támogatás	
	Ágazati összesen	1 ha-ra jutó érték	Ágazati összesen	1 ha-ra jutó érték	Ágazati összesen	1 ha-ra jutó érték
Árbevétel	1 752 eFt	438 eFt/ha	1 752 eFt	438 eFt/ha	1 752 eFt	438 eFt/ha
Termelési érték	6 893 eFt	1 723 eFt/ha	4 322 eFt	1 081 eFt/ha	6 936 eFt	1 734 eFt/ha
Termelési költség	4 988 eFt	1 247 eFt/ha	4 988 eFt	1 247 eFt/ha	4 988 eFt	1 247 eFt/ha
Nettó jövedelem	1 904 eFt	475 eFt/ha	- 666 eFt	- 166 eFt/ha	1 947 eFt	487 eFt/ha
Fedezeti összeg	3 117 eFt	778 eFt/ha	546 eFt	137 eFt/ha	3 160 eFt	790 eFt/ha
SFH	2 163 eFt	541 eFt/ha	- 407 eFt	- 102 eFt/ha	2 206 eFt	552 eFt/ha
Munkaidő felhasználás (gépi)	348 óra	87 óra	348 óra	87 Óra	348 óra	87 óra
Munkaidő felhasználás (kézi)	4 173 óra	1 043 óra	4 173 óra	1 043 Óra	4 173 óra	1 043 óra
Munkaidő felhasználás (összes)	4 521 óra	1 130 óra	4 521 óra	1 130 Óra	4 521 óra	1 130 óra
Mutatók						
Árbevételarányos jövedelmezőség	108,7 %		- 38,1 %		111,2 %	
Költségarányos jövedelmezőség	38,1 %		- 13,4 %		38,9 %	
Költségszint	72,4 %		115,5 %		72,0 %	
Jövedelemszint	27,6 %		- 15,5 %		28,0 %	
Egy munkaóra jutó TÉ	1524,6 Ft/ó		956,1 Ft/ó		1534,2 Ft/ó	
Egy munkaóra jutó Á	387,5 Ft/ó		387,5 Ft/ó		387,5 Ft/ó	
Egy munkaóra jutó J	421,2 Ft/ó		- 147,3 Ft/ó		430,7 Ft/ó	
Termékek önköltsége	683,3 Ft/kg		683,3 Ft/kg		683,3 Ft/kg	

Forrás: saját kalkuláció

Az egyik legszembetűnőbb eltérés a termelési érték alakulásánál mutatkozik. Az első és harmadik esetben a termelési érték a modellgazdaság esetében kiemelkedő, mintegy 7 millió forint, azaz hektáronként 1,7 millió forint körül alakul. A második változatban ez az érték jelentősen alacsonyabb, a hektáronkénti termelési érték alig több mint 1 millió forint. Mivel a termelési költség ennél hektáronként közel 170 ezer forinttal magasabb, az ágazat jövedelme negatív, azaz a termesztés veszteséges. A 4 hektáros modell esetében mintegy 700 ezer forint veszteség keletkezik. Ebből adódóan a jövedelmezőségi mutatók is negatív értéket mutatnak.

A másik két esetben közel azonos eredményt kaptam, a fajlagos jövedelem megközelíti az 500 ezer forintot, így a gazdálkodás költségarányos jövedelmezőségi rátája 38-39% között alakul, vagyis a szántóföldi kultúrák jelenlegi mutatóit többszörösen meghaladja. A termék önköltségét tekintve elmondható, hogy némileg elmarad a Virginia önköltségétől, azonban arányokat tekintve jóval kedvezőtlenebb értékekkel találkozhatunk ennél a fajtánál. Értem ezalatt, hogy míg az önköltség kevesebb, mint 10 forinttal marad el a Virginia önköltségéhez képest (előbbi 683 Ft/kg, utóbbi 691 Ft/kg) addig a felvásárlási árak közötti eltérés 40 forint (Burley: 240 Ft/kg, Virginia: 280 Ft/kg), azaz nagyjából 15%-kal alacsonyabb áron vásárolják fel a Burley-t.

A támogatási szinteknél is jelentős eltérést tapasztalhatunk, a Burley támogatása mintegy 20%-kal marad el a Virginia támogatásától. Mindezek a tények együttesen a Burley termelési eredményeiben és mutatóiban sokkal kedvezőtlenebb értékeket okoznak. Ezek az egyes mutatók vizsgálatánál szembetűnnek. Bár az 1. és 3. verzióban kalkulált értékek mutatói mezőgazdasági viszonylatban még így is kedvezőek, azonban a Virginiához képest lényegesen szerényebbek. A költségarányos jövedelmezőség 40% körül alakul, míg a jövedelemszint értéke 30% alatt marad, azaz 100 forint termelési értékből 30 forintnál kevesebb jövedelmet tudnak a gazdálkodók realizálni. Nyilvánvalóan a második támogatási rendszerben ezek az értékek a negatív eredmény miatt negatívak, azaz ebben az esetben a termeléssel veszteséget realizálunk. A költségszintet tekintve, mely kifejezi termelési érték eléréséhez szükséges költségbefektetést látható, hogy 100 forint termelési érték eléréséhez több mint 115 forintnyi költség kell.

Kiemelném még a felhasznált munkaórák számát, mely mind gazdasági, mind társadalmi szempontból a termesztés egyik legfőbb jellemzője. Ennek vizsgálatával megállapítható,

hogy csak az élőmunka-igény meghaladja hektáronként az 1000 munkaórát. Gépi munkával kiegészítve pedig a 1130 órát.

4.1.3.4. A Burley termesztés érzékenységvizsgálata

A Burley termesztés esetén szintén elvégeztem a gazdálkodás érzékenységvizsgálatát. A Burley termesztés változói a következően alakulnak (17. táblázat).

17. táblázat

A hozam és az árak alakulása a Burley termesztésnél különböző scenáriók esetén

Változók	Optimista	Realista	Pesszimista
Hozam (t/ha)	3,00	1,825	1,450
Értékesítési ár (eFt/t)	500	240	190
Személyi jell. költség (eFt/ha)	609	677	745
Anyagköltség (eFt/ha)	229	254	280

Forrás: saját kalkuláció, UNITAB 2010

A Burley termesztés eredményeinek érzékenységvizsgálatát a 8. melléklet tartalmazza részletesen.

Az legkedvezőbb esetben, amikor minden változó az optimista feltételezés szerint alakul, a modellgazdaság termelési értéke 11 184 ezer forint, jövedelme pedig 6 583 ezer forint lesz. Ez hektáronként közel 1,65 millió forint jövedelmet jelent. A legrosszabb esetben, amikor minden változó pesszimista módon alakul, modellgazdaság termelési értéke 6 286 ezer forint, jövedelme pedig 902 ezer forint lesz. Ez hektáronként 225 ezer forint jövedelmet jelent.

Ebben az esetben is ugyanaz látható, mint a Virginia esetében, azaz a termelési tényezők drasztikus, egyes esetekben 200%-ot meghaladó értéke sincs olyan hatással a termelésre, amely jelenleg negatív eredményt okozna. Támogatás nélkül a termesztés ebben az esetben is csak akkor nyereséges, ha a 4 változó közül legalább 3 optimista módon alakul és maximum 1 realista értéket vesz fel. A legkedvezőbb esetben azonban itt a támogatás nélkül kedvezőbb jövedelem, mintegy 1 400 ezer forint érhető el, azaz hektáronként mindössze 350 ezer forint nyereséget realizálhatunk. Ennek oka a Burley jóval, több mint 10%-kal magasabb hozama is lehet, mely az optimális szinthez tartozó, magas árakat feltételezve jelentős eredménynövelő tényező.

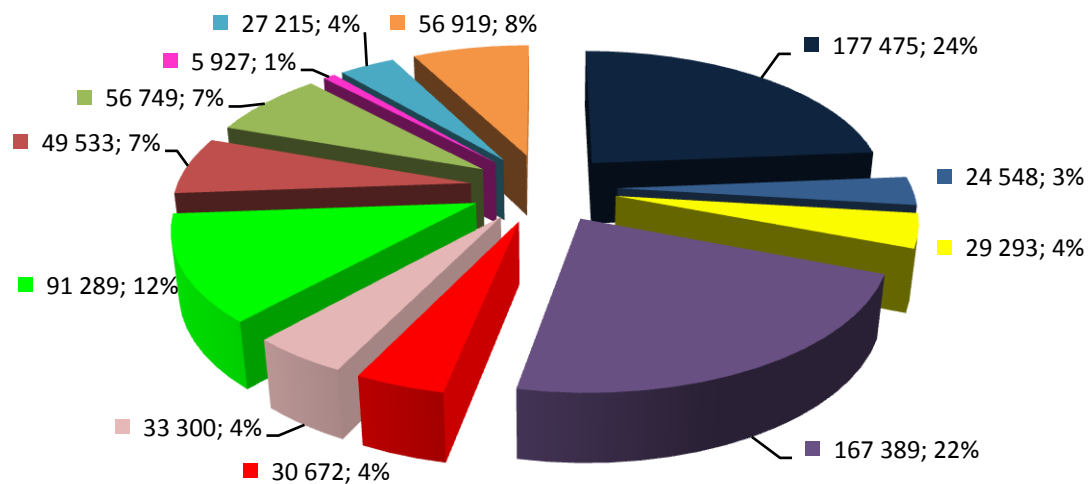
A dohánytermesztés gazdasági vizsgálata alapján kijelenthető, hogy **az első hipotézisem**, „*A dohánytermesztés tervezett támogatási szerkezetének hatása a dohánytermesztés fenntartását veszélyezteti, így a vertikum szereplői befejezhetik magyarországi tevékenységüket*” dohánytermesztésre vonatkozó állítása **bizonyítást nyert**. A gazdasági számítással célt az volt, hogy alátámasszam az egyes támogatási rendszerek gazdasági hatásait és ezzel **megalapozzam a kérdőíves felmérésem szükségességét**.

4.1.4. A dohánytermesztés, mint megélhetési forrás

A modell eredményeinek levezetése után arra kerestem a választ, hogy a modellezett dohánytermesztéssel foglalkozó gazdaság képes-e biztosítani egy átlagos négytagú család megélhetését vagy sem? A kérdés megválaszolására a KSH (Központi Statisztikai Hivatal) által kiadott tanulmány adatait vettem alapul. Első megközelítésként a kapott eredményeket a létminimumértékekhez viszonyítottam. A létminimum olyan értékösszeg, amely biztosítja a folyamatos életvitellel kapcsolatos szerény – konvencionálisan alapvetőnek minősülő – szükségletek kielégítését. Az élelmiszer-fogyasztás normatív értékéből kiindulva határozzuk meg, mégpedig az élelmiszereket a normatívához hasonló értékben fogyasztó háztartások fogyasztási adatainak felhasználásával. A létminimumértéknek az élelmiszer-normatíván túlmenően tartalmazza az élelmiszereken kívüli szükségletekre fordítandó forintösszegeket is (KSH, 2009a). A létminimum értékét aktív és nyugdíjas háztartásokra, azon belül háztartástípusokra is kalkulálható. 2008-ban a tipikusnak tekinthető, két aktív korú személyből és két gyermektől álló háztartás létminimumértéke havonta 208 034 forint volt, azaz évente 2 496 ezer forint. A dohánytermesztés eredményéből kitűnik, hogy ezt az értéket a Virginia termesztés esetében a modellezett 4 hektáros gazdaság két változatában is meghaladja, egyrészt az EU-csatlakozáskor érvényes támogatási szint mellett, illetve a jelenleg alkalmazott, szerkezetátalakítási támogatással kiegészített támogatások mellett. A Burley termesztése esetében azonban önmagában a termesztés nem képes eltartani egy családot, így a megélhetéshez további kiegészítő jövedelemre van szükség.

A KSH által készített felmérés a háztartásokban élők egy főre jutó tényleges éves fogyasztási kiadását vizsgálja (KSH, 2009b). Ez 2008-ban 750 309 forint volt, mert az alapvető szükségletek kifizetésén túl tartalmazza a háztartásban élők összes kiadását. Négy tagú család esetében korrigálva évi 3 001 ezer forint kiadást feltételez. Ezt önmagában a modellezett gazdaság csak a Virginia termesztéssel foglalkozó gazdaság az első változat

támogatási intenzitása mellett képes kielégíteni. Az egy főre eső kiadások összetételét és arányát a 12. ábra szemlélteti.

$\Sigma = 750\,309$ Ft

■ Élelmiszerek és alkoholmentes italok	■ Szeszes italok, dohányáru
■ Ruházat és lábbeli (szolgáltatással együtt)	■ Lakásfenntartás, háztartási energia
■ Lakberendezés, háztartásvitel	■ Egészségügy
■ Közlekedés	■ Hírközlés
■ Kultúra, szórakozás	■ Oktatás
■ Vendéglátás és szálláshely-szolgáltatás	■ Egyéb termékek és szolgáltatások

12. ábra: Az egy főre jutó éves kiadások alakulása (2008)

Forrás: KSH, 2009

A kiadások megoszlását tekintve megállapítható, hogy az emberek jövedelmük 3%-át költik szeszes italokra és dohányárura. Sajnos a kategória bontását nem találtam meg, holott érdekes lenne tudni, hogy ebben milyen arányt képviselnek a dohányárak.

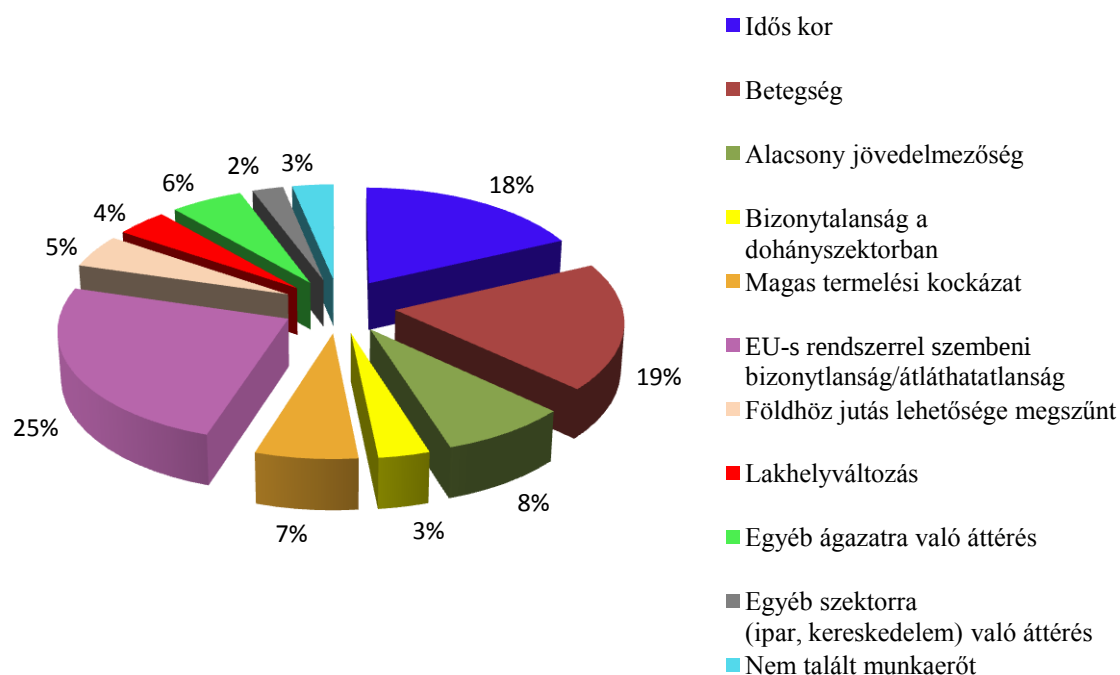
4.2. A dohánytermesztésből kilépők helyzetének felmérése

A dohánytermesztés támogatásának alacsony mértéke mellett a dohánytermesztők nem fogják folytatni tevékenységüket, tehát abbahagyják a termelést. Ez közvetlenül hatással lenne a dohánytermesztést kiszolgáló, valamint az arra épülő szervezetekre is, ugyanis a termelés hiánya tevékenységük megszűnéséhez, a vállalkozások felszámolásához vezetne.

Ez a folyamat már lezajlott az EU-15 országokban, ahol 2006-ban került bevezetésre az ismertetett SPS támogatási rendszer. Ennek hatására egyes országokban (pl. Görögország) a termelés teljes megszűnése a dohánytermesztőkre igen negatív hatással volt. Nem véletlen, hogy egyik célkitűzésem volt annak kiderítése, hogy megtudjam, mi történt Magyarországon a dohánytermesztést befejező termelőkkel? A mezőgazdaságban maradtak-e, vagy más szektorban folytatták tevékenységüket? Választ kerestem arra is, hogy hogyan értékelik az érintett termelők a dohánytermesztéssel töltött időszakhoz képest jelenlegi helyzetüket? Ennek megválaszolására egy rövid kérdőívet állítottam össze (9. melléklet). A kérdőívet 122 korábbi dohánytermelő töltötte ki. Minden kérdésnél értékelhető volt az összes válasz. A kérdőívek kiértékelésének eredményeit az alábbiakban mutatom be.

A kérdések első csoportja a dohánytermeléssel töltött időszakra vonatkozott. Felmértem, hogy az egyes termelők melyik évben kezdtek el dohányt termelni, mikor hagyták abba és egyáltalán hogyan kerültek kapcsolatba az ágazattal? Az általam megkérdezett termelők átlagosan 19 évig termeltek dohányt, a szóródás 1 és 56 év között változott. Véleményem szerint mezőgazdasági termelés viszonylatában ez hosszú időnek számít, ami számomra azt jelenti, hogy a dohánytermelők alapvetően ragaszkodnak az ágazathoz. A megkérdezettek 65%-a családi tradíciót folytatva került az ágazatba, 12%-a a munkahelyén ismerkedett meg a dohánytermesztéssel, míg 23% ismerős javaslatára, illetve egyéb körülmény hatására kezdett dohánytermesztéssel foglalkozni.

Az általam megkérdezettek 2000 és 2009 között hagyták abba a dohánytermesztést. A válaszokat tovább vizsgálva megállapítható, hogy 2003-ig a válaszadók kevesebb, mint 10%-a fejezte be a termelést. Ugrásszerű növekedés 2004-ben következett be, 2004 és 2006 között léptek ki a legtöbben, szám szerint 80-an az ágazatból. Ezt követően ismét jelentősen csökkent az ágazatból kilépők száma. Az ágazat elhagyásának okait a válaszadók a diagramon feltüntetett okokkal magyarázták (13. ábra).

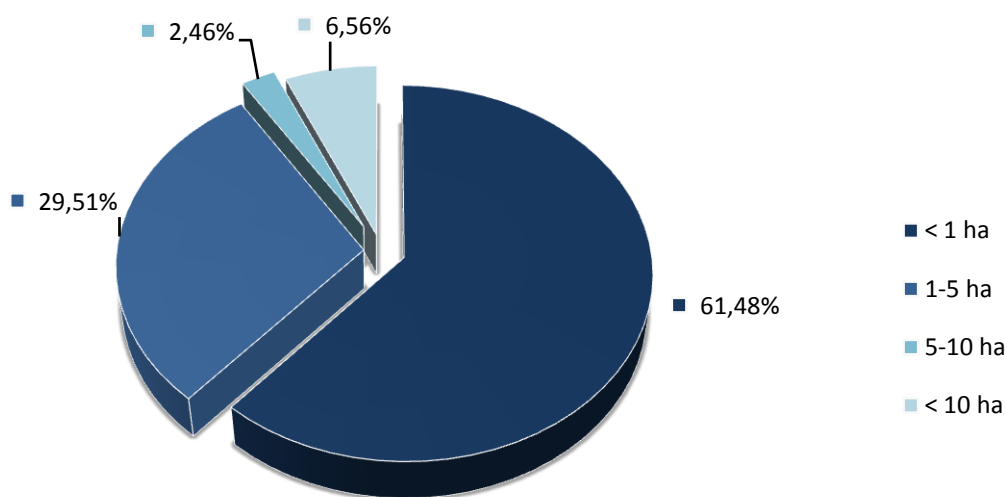

13. ábra: A dohánytermesztés befejezésének okai (2009)

Forrás: saját adatgyűjtés és szerkesztés

A válaszadók negyede az EU szabályozási és támogatási rendszerével szembeni bizalmatlanságot, valamint annak átláthatatlanságát jelölte meg. Ezt támasztja alá a kilépők számának 2004-es megugrása is. Ezt követte együttesen 40%-os aránnyal a betegség, valamint idős kor, a kettő gyakran összefügg egymással. Ebből arra lehet következtetni, hogy a dohánytermesztők életkorukat tekintve idős korosztályt képviselik, azaz a termelők előregedése jellemző az ágazatra. Említést érdemel még az alacsony jövedelmezőség (8%), valamint a magas termelési kockázat (7%) is.

A kérdőív ezt követő kérdéseinek segítségével a gazdálkodásra vonatkozó alapadatokat gyűjtöttem be. Ezen belül felmértem a dohánytermesztésre használt földterület jellemzőit, mint például a terület nagyságát, minőségét. A válaszok elemzéséből megállapítható, hogy megkérdezett termelők átlagosan 2,7 hektáron termeltek dohányt, a legkisebb terület 0,3 hektár a legnagyobb 35 hektár volt (14. ábra). A válaszadók jelentős hányada, közel 62%-a 1 hektárnál kisebb területet művelt. Az 5 hektárnál kisebb területen gazdálkodók aránya 91%. Ez az arány jellemző az EU-27 egészére nézve is, egy közel 23 ezer dohánytermesztő gazdaságot vizsgáló tanulmányban a farmok 83%-a 5 hektárnál kisebb volt, és 50 hektárnál nagyobb gazdaság mindössze 36 volt, azaz a gazdaságok másfél ezreléke.

14. ábra: A dohánytermesztő területek nagysága a mintában (2009)

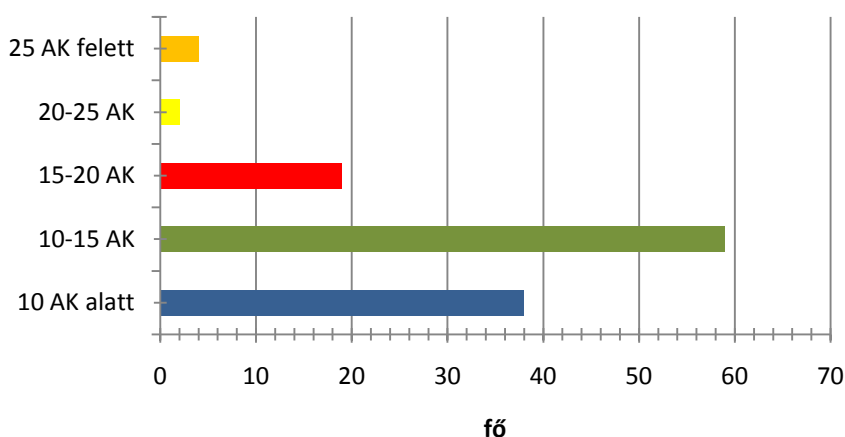
Forrás: saját adatgyűjtés és szerkesztés

A dohánytermesztés alapvetően az észak-alföldi régióban, ezen belül is Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében koncentrálódik. Ezen a területen jellemző az országos átlagnál gyengébb földminőség és ennek megfelelően alacsonyabb a föld ára is. Magyarország szántóinak átlagos aranykorona értéke 21,1 AK, ezzel szemben Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében jellemzően 15 AK alatti földminőséggel találkozhatunk (POSTA és NÁBRÁDI 2004). Ehhez igazodik a föld ára is. A térségben a szántó fajlagos árát tekintve körülbelül 3-400 ezer forint közötti értékek jellemzőek, ami elmarad az országos átlagtól, mely jelenleg hektáronként átlagosan 570-580 ezer forint körül alakul (FHB, 2010).

SZŰCS és mtsai (2006) megállapították, hogy a föld minősége alapvetően befolyásolja a rajta termelt mezőgazdasági termékek körét és egyéni értékét, mivel a jobb minőségű föld egységén azonos ráfordítás mellett több termék terem, ezáltal a termékek egységnyi költségei alacsonyabbak. Ellenkező esetben gyengébb minőségű földön, mint a dohánytermesztő területekre jellemző minőségű földterületen a termelés egységnyi költségei magasabbak. Ennek hangsúlyozása fontos az alternatív növények kérdéskörénél, melyet a szakirodalmi részben részletesen kifejtettem, mivel ez alátámasztja a választható növények termesztési és gazdasági szempontokat szem előtt tartó korlátait.

A dohánytermesztő térségre jellemző gyenge talajadottságot igazolta a kérdőíves felmérés is. A legnagyobb arányban, a válaszadók mintegy fele 10-15 AK közötti, egyharmada 10 AK-nál rosszabb, egynegyede 15 AK-nál jobb minőségű területen foglalkozott

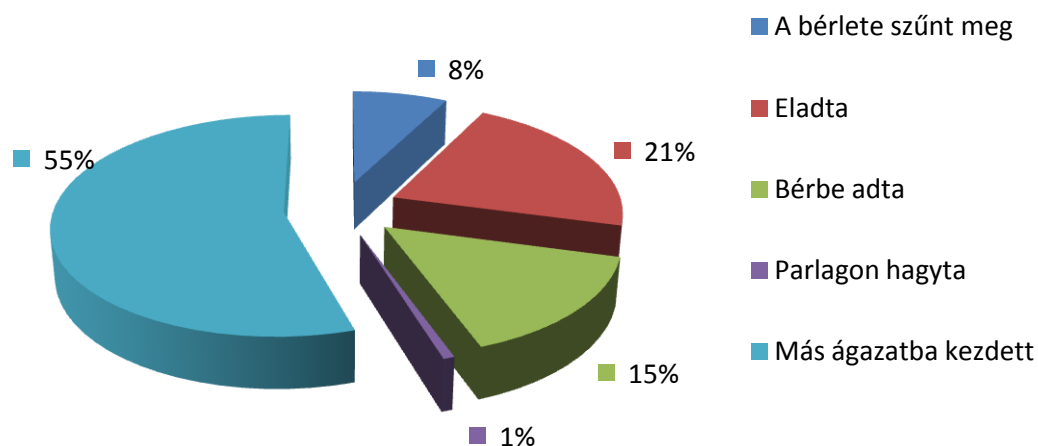
dohánytermesztéssel (15. ábra). Az értékek nemzetközi összehasonlítását sajnos gátolja az egyes országokban alkalmazott földminősítési rendszer. Ugyanis jelenleg nincs kialakult egységes termőföldértékelési módszertan és erre alapozott összehangolt alkalmazás az EU szintjén (TAR, 1999). A nemzetközi szakirodalmi forrásokat áttekintve azonban megállapítható, hogy szinte kivétel nélkül gyenge minőségű földön termesztett növényként említik a dohányt.

15. ábra: A válaszadók dohánytermesztő területeinek átlagos aranykorona értéke

Forrás: saját adatgyűjtés és szerkesztés

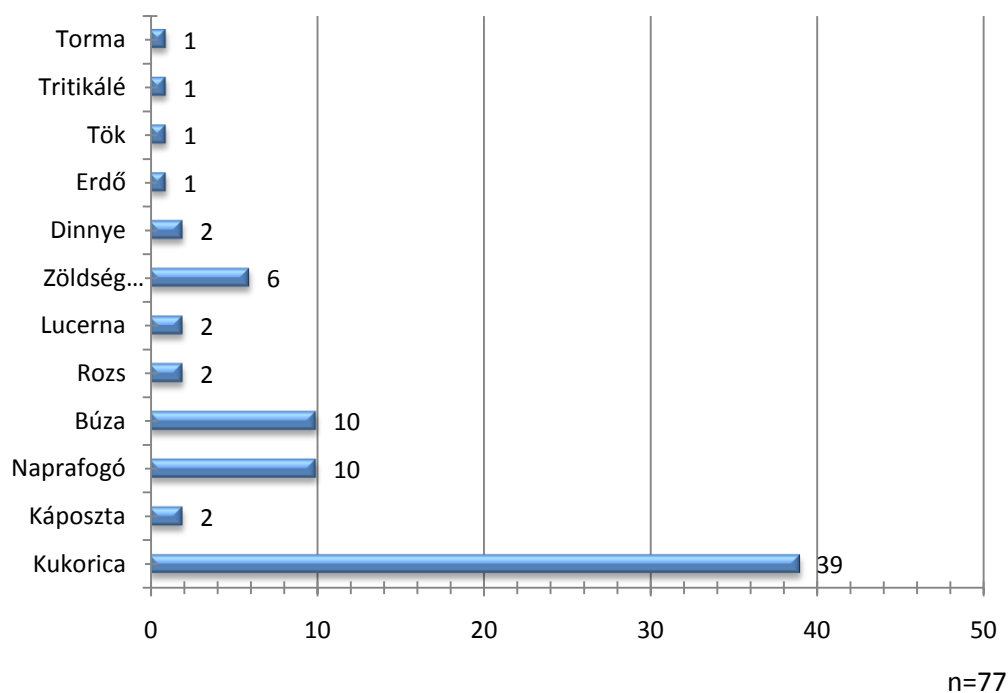
A kérdőív következő kérdései a termesztésbe bevont foglalkoztatottakkal kapcsolatos volt. A foglalkoztatottságot tekintve a válaszadók több mint fele (70 válaszadó) kizárólag családi munkaerőre alapozva termelt dohányt, míg a megkérdezettek másik része külső munkavállalók időszakos segítségével oldotta meg a munkavégzést. Kizárólag külső munkaerőre alapozott termelésre nem volt példa a válaszadók körében. A kérdőív kitért a dohánytermesztés befejezését követő időszakra, választ keresve arra, hogy a termelők a dohánytermesztés befejezése után hogyan hasznosították a rendelkezésükre álló területet? A válaszokból kiderült, hogy a termelők 55%-a a mezőgazdaságban maradt más ágazatban tevékenykedve. A válaszadók több mint egyötöde eladta, 15%-a bérbe adta területét, 8%-ának pedig a bérlete szűnt meg (16. ábra).

16. ábra: A felszabadult dohányterület hasznosítási lehetőségeinek megoszlása, % (2009)

Forrás: saját adatgyűjtés és szerkesztés

Külön felmérést végeztem azon termelők körében, akik más mezőgazdasági kultúrában folytatták a tevékenységüket. Arra kerestem a választ, hogy hogyan értékelik a helyettesítő ágazatot, a dohányágazathoz képest (17. ábra).

17. ábra: A dohánytermesztést helyettesítő ágazatok gyakorisága (2009), fő

Forrás: saját adatgyűjtés és szerkesztés

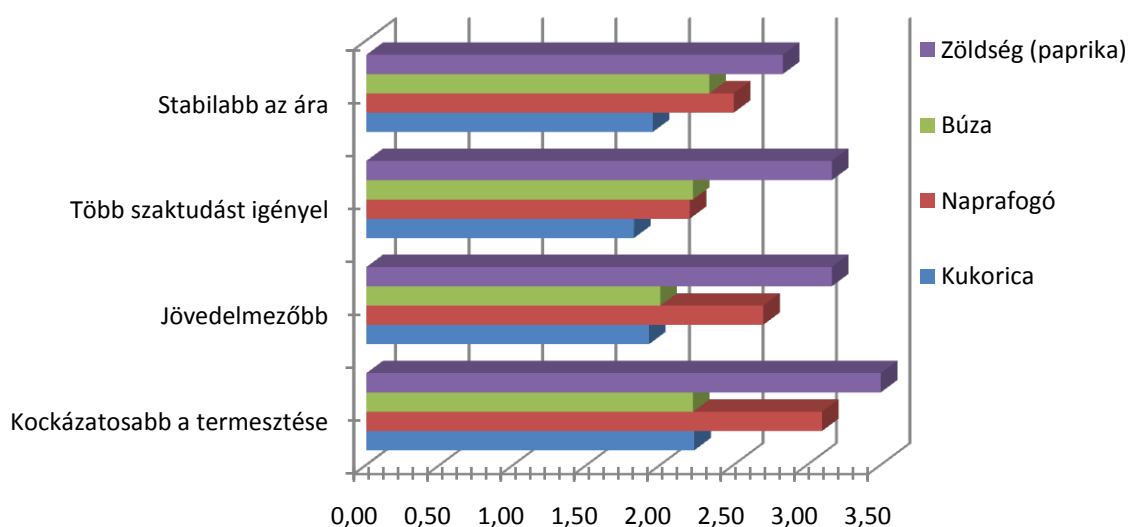
Az ábrán látható, hogy a válaszadók nagyobb részt a gabonatermesztésre tértek át. A válaszadók közel 50%-a foglalkozik kukoricatermesztéssel, a többiek leggyakrabban kalászos növényeket és napraforgót termesztenek, de a zöldség- és gyümölcs termesztés is szerepel a helyettesítő ágazatok között.

Az ágazatok dohányágazathoz viszonyított értékelését is elvégeztem, a viszonylag alacsony elemszám miatt azonban a legtöbb ágazatnál statisztikailag nem igazolhatók az eltérések, így csak azokat az ágazatokat tudtam megvizsgálni, ahol ezt az elemszám lehetővé teszi ($n > 5$). Ez mindösszesen négy növénytermesztési ágazat esetében – a kukorica, a búza, a napraforgó és a zöldségfélék (paprika) – volt lehetséges.

A kérdőívben az alábbi ismérveket vizsgáltam:

- kockázat
- jövedelmezőség
- piac
- szaktudás
- szerződéses viszonyok

Csak a szignifikánsnak mutatkozott tényezőket tüntettem fel 5%-os szignifikancia szintet alapul véve (18. ábra).

18. ábra: Az egyes ágazatok értékelése ágazatonként a dohánytermesztéshez viszonyítva (2009)

Forrás: saját adatgyűjtés és szerkesztés

Az x tengely azt az ötfokozatú skálát jelöli, melyen a termelőknek értékelni kellett az egyes ágazatot. A skálán az 1-es a sokkal rosszabb, a 2-es kicsit rosszabb, a 3-as a dohányhoz képest ugyanolyan, a 4-es a kicsit jobb, míg az 5-ös a sokkal jobb eredményt jelöli. Ennek megfelelően az eredményeket tekintve elmondható, hogy a helyettesítő ágazatok közül a búza, napraforgó és kukorica ára is kevésbé stabil a dohányhoz képest, ezek közül is a kukorica a legkevésbé stabil, a paprikáé pedig hasonló a dohányéhoz. Ugyanez mondható el a szaktudásról, a kukorica termesztésében szükséges szaktudás relatíve kisebb, a paprikáé pedig hasonló a dohányéhoz, sőt kis mértékben meg is haladja azt. A jövedelmezőséget tekintve szintén csak a paprika haladja meg a dohánytermeléssel elérhető jövedelmet, míg a napraforgót, a kukoricát és búzát kevésbé jövedelmezőnek ítélték a termelők a dohányhoz képest. A termesztés kockázata tekintetében megállapítható, hogy a kukorica és a búza termesztését kevésbé kockázatosnak, a napraforgóét hasonlóan kockázatosnak, a paprikatermesztést pedig kicsit kockázatosabbnak ítélték meg a válaszadók a dohánytermesztéshez képest.

Az egyes ágazatok értékelésére adott válaszok esetében célul tűztam ki, hogy gazdasági számításokkal ellenőrizsem azok helytállóságát. Ennek érdekében a két leggyakoribb helyettesítő ágazat, a kukorica és a napraforgó ágazat esetében szintén elkészítettem egy-egy éves operatív tervet. Az ezekhez szükséges adatokat primer adatgyűjtés keretében, termelőktől szereztem be. A két ágazat eredményeit vizsgálva az alábbi megállapításokat tettem:

- Mindkét ágazat esetében elmondható, hogy a dohánytermesztésre használt gyenge minőségű, homokos talajon a termésátlaga elmarad az országos átlagtól. Míg az utóbbi 10 év országos termésátlagait tekintve a kukorica esetében 5,8-6 t/ha értékkel találkozhatunk, addig a felmért területen mindössze 5,2 t/ha-os termés realizálható egy átlagosnak mondható, szélsőséges időjárási viszonyoktól mentes évben. Napraforgó esetében az országos átlag 2,2 t/ha, a vizsgálatba bevont területen azonban ez maximum 2t/ha. Azaz mindkét növény esetében kijelenthető, hogy terméseredménye legalább 10%-kal elmarad az országos átlagtól.
- Mindkét ágazatról elmondható, hogy fajlagos termesztési költsége messze elmarad a dohánytermesztés költségigényétől. Az általam vizsgált gazdaságban kukorica esetében hektáronként 200-210 ezer forintos költség, míg napraforgó esetében

210-220 ezer forintos költség merült fel a termelés során. Ez a dohánytermesztés költségigényének negyede, ötöde. A kisebb termelési költség lehet az egyik oka az ágazatok alacsonyabb kockázatú megítélésének a termelők körében.

- A kalkuláció során az aktuális piaci felvásárlási árakkal számoltam. Ez kukoricánál tonnánként 40 000 forint, míg napraforgónál 95 000 forint volt. Az árak évek között ingadozása nagy, ami megfelel a kérdőív válaszainak is, mivel mindkét ágazat esetében az árstabilitást a dohányhoz képest kevésbé stabilnak jelölték meg a válaszadók. A két ágazat közül a kukorica megítélése ezen a téren rosszabb, mint a napraforgóé.
- A fajlagos termelési érték mindkét ágazat esetében 230-250 ezer forint körül alakult. A fajlagos nettó jövedelem búzánál 50 ezer forint, napraforgónál 20 ezer forint volt.
- Külön figyelmet fordítottam az ágazatok élőmunka-igényére, mely mindkét esetben igen szerényen alakult. Gépesített ágazatokról lévén szó hektáronként az élőmunka-igény 10 óra körül alakult.
- A fentieket összefoglalva megállapítható, hogy egy 4 hektáros termelési mérettel rendelkező gazdaságban a kukorica és napraforgó ágazatban a dohányhoz képest jóval alacsonyabb ráfordítással és költséggel, alacsonyabb (80-200 ezer forint) jövedelem realizálható. Az említett ágazatok termesztése kisebb termesztési, de nagyobb gazdasági kockázattal jár, mely a növények hozamának és felvásárlási árának ingadozásában jelentkezik. A kalkuláció számszerű eredményei összhangban vannak a gazdálkodók kérdőívre adott válaszaival, így megítélésem szerint a kérdőíves eredmények megbízhatónak tekinthetők.

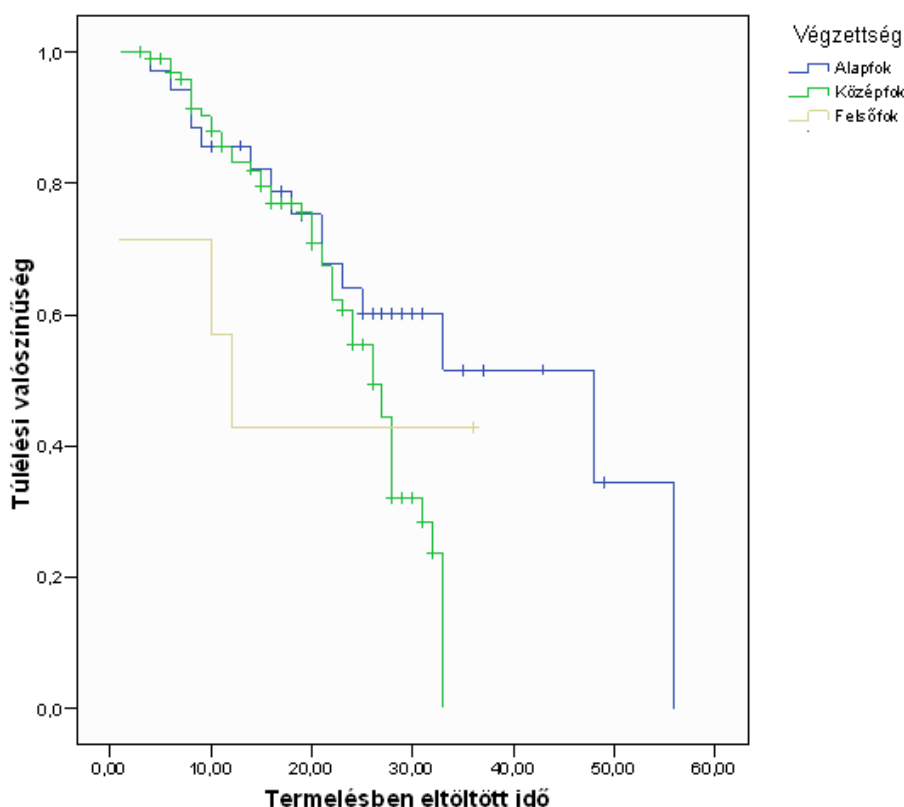
Megkértem továbbá a válaszadókat arra is, hogy értékeljék a dohánytermesztés időszakához képest a jelenlegi jövedelmüket és életszínvonalukat. A megkérdezettek 48%-a választotta a „hasonló” kategóriát. 33%-uk „rosszabb”-nak, 16%-uk „jobb”-nak, mintegy 1,5% „sokkal rosszabb”-nak és ugyanennyien „sokkal jobb”-nak ítélték meg a helyzetüket. Végül arra kerestem választ, hogy az érintettek lehetőség szerint visszatérnének-e a dohánytermesztéshez? Ezt egyszerű, kétváltozós eldöntendő kérdéssel, igen, nem válaszokkal mértem fel. A válaszadók 48%-a visszatérne, míg 52%-a nem térne vissza a dohánytermesztéshez.

Összességében tehát megállapítható, hogy a dohánytermesztésből kilépők mintegy fele a mezőgazdaságból is kivonult. A növénytermesztést más ágazatban folytató válaszadók

néhány kivételtől eltekintve kevesebb munkával, szaktudással és kockázattal járó ágazatra tértek át kisebb jövedelem mellett.

A dohánytermesztésből kilépők helyzetét vizsgáló kérdőív lehetővé teszi a túlélés vizsgálat elvégzését, melynek segítségével a megkérdezettek válaszainak alapján következtetést tehetünk a még jelenleg is dohánytermesztéssel foglalkozó szakemberek viselkedésére. A túlélés elemzés alkalmazásával kimutatható, hogy egy termelő esetében mekkora a kockázata annak, hogy egy bizonyos termelésben eltöltött idő után felhagy a dohánytermesztéssel, illetve végleg kivonul a mezőgazdasági szektorból. A túlélés elemzés lehetővé teszi úgynevezett részinformációk kezelését is. A vizsgálatban voltak olyan termelők, akik nem hagyták abba mezőgazdasági tevékenységüket, adataikat így részinformációnak indokolt kezelni, mivel még később visszatérhetnek a dohánytermesztésre vagy más növény termelésére, így a mezőgazdaságból csak később vonulnak ki. A vizsgálat eredménye több helyen is lényeges különbséget mutatott ki az egyes csoportok viselkedése között, amiből négy szempont szerinti vizsgálat eredményét mutatom be (19-23. ábrák).

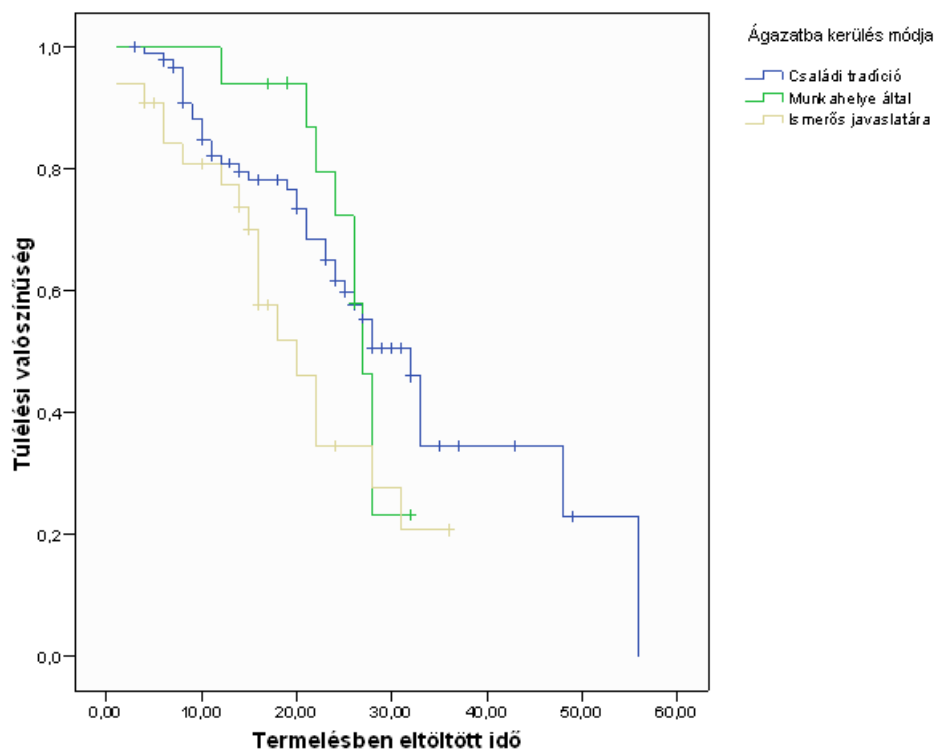
Az alapfokú végzettséggel rendelkezők maradnak legtovább az ágazatnál, esetükben a kilépésig eltelt idő (azaz a termelésben töltött idő) meghaladja az 50 évet is. Ebben a csoportban a legkiegyenlítettebb a termelésben eltöltött idő is, amit a Kaplan-Meier görbe egyenletes lefutása igazol. A középfokú végzettséggel rendelkező termelők viselkedése az első 25 évben az alapfokú végzettségű termelőkével azonos, ezután a két csoport ágazatban maradási esélyei eltérőek. Az középfokú végzettségűek mintegy 60%-a 25-33 év után abbahagyja a dohánytermelést. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők esetében elmondható, hogy 70%-uk igen korán, 8-10 év után kilép az ágazatból, azaz befejezi a dohánytermelést. A görbén található áthúzások azokat a csonkított eseteket jelentik, ahol a válaszadók nem végleg hagyták abba a mezőgazdasági termelést, csak ágazatot váltottak. A különbségek kimutatására a Log-Rank statisztikát alkalmaztam, a különbségek $p=0,049$ szignifikanciával, 95%-os megbízhatósági szinten szignifikánsak.

19. ábra: Túlélési görbék alakulása végzettség szerint (2009)

Forrás: saját adatgyűjtés és szerkesztés

A dolgozatom során is többször említettem, hogy a dohánytermesztés alapvetően családi tradíción alapuló ágazat. Ezt a kijelentést a túlélési elemzés egyértelműen bizonyítja. Azok a termelők, akik a családi tradíciót folytatva kerültek az ágazatba, sokkal tovább kitartanak az ágazat mellett, mint a többiek. Legkorábban azon termelők lépnek ki a dohánytermesztésből, egykor „ismerős javaslatára” kezdtek dohányt termeszteni (20. ábra). A „munkahely által” az ágazatba kerülők aránya mintegy 27 termelésben eltöltött évig még meg is haladja a családi tradíció miatt bekerült termelők ágazatbeli arányát, de 27 év után arányuk rohamosan csökken, és hamarabb kiszállnak a termelésből a családi hagyományt folytatóknál. A családi tradíció folytán ágazatba kerülő termelők túlélési görbéje egyenletes lefutású, aránya egyenletesen csökken a termelésben eltöltött idővel, és akár 56 évig is ágazatban maradhatnak. Ezt a Log-Rank teszt igazolta: szignifikáns különbséget mutatott ki 95%-os megbízhatósággal ($p=0,050$).

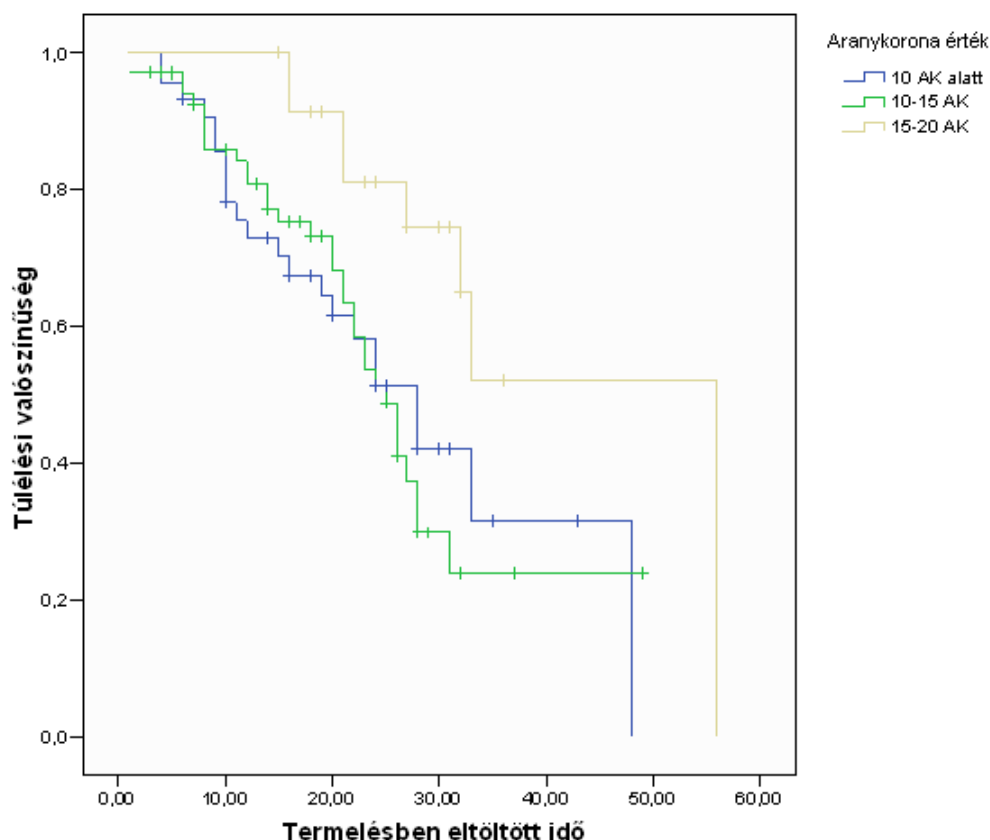

20. ábra: A termelők túlélési görbéi a dohányágazatba kerülés módja szerint

Forrás: saját adatgyűjtés és szerkesztés

Vizsgáltam továbbá azt is, hogy hogyan befolyásolja a termelők ágazatban való túlélési esélyeit az általuk művelt terület földminősége. A kevés számú adat miatt csak azon termelőkre becsültem túlélési görbét, akiknek a területe földminősége 20 AK alatt volt.

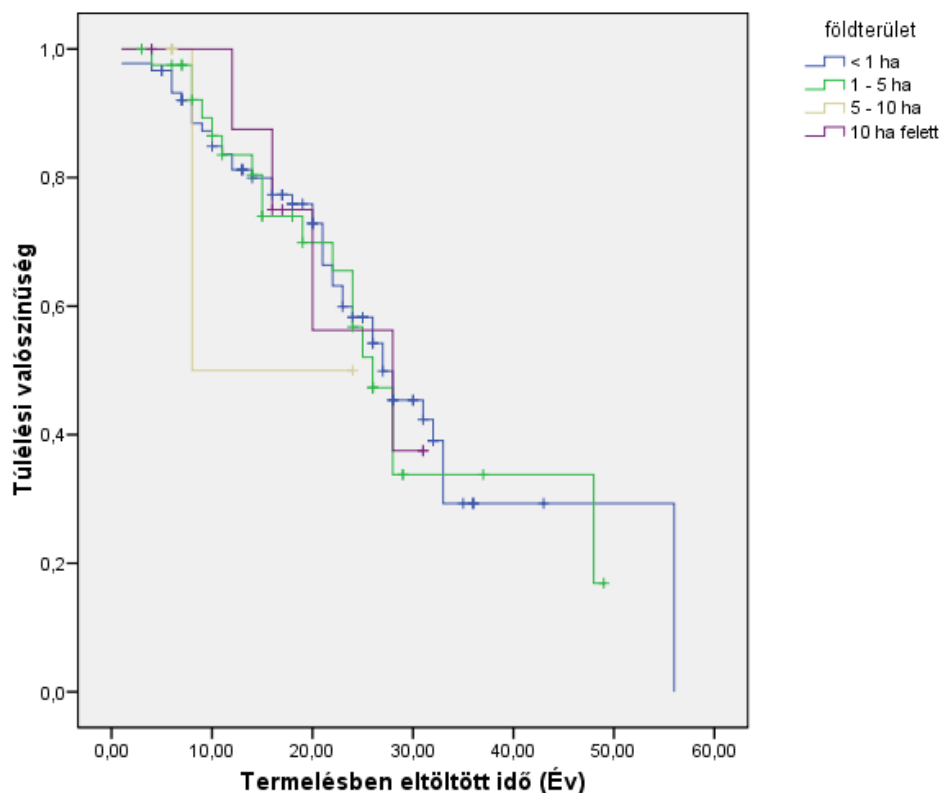
A 21. ábrán megfigyelhető, hogy a termelésben eltöltött idő kiegyenlítetten alakul az összes kategória esetében. A 15-20 AK értékű termelők mindenkor nagyobb arányban maradnak a termelésben, és sokkal később hagyják abba a dohánytermesztést, mint az alacsonyabb minőségű földterületen gazdálkodó termelők. A Log-Rank statisztikával a különbségek 95%-os megbízhatósági szinten szignifikánsnak mutatkoztak ($p=0,049$), de a 10 alatti és a 10-15 AK kategória görbéinek lefutása hasonló egymáshoz. Ennek a vizsgálatnak az eredménye számomra azért meglepő, mert azt feltételeztem, hogy a jobb minőségű földdel rendelkező termelők több ágazatban is pozitív eredményt érhetnek el, így alapvetően több ágazat közül választhatnak, azaz ha nehézségeik adódnak a dohánytermesztéssel a több alternatíva miatt könnyebben váltanak és hamarabb kilépnek az ágazatból, mint a gyenge adottságú területen gazdálkodók. A vizsgálat eredménye azonban épp ennek ellenkezőjét támasztotta alá.

21. ábra: A túlélési görbék alakulása az egyes földminőségi kategóriákat vizsgálva

Forrás: saját adatgyűjtés és szerkesztés

Ezzel összefüggésben megvizsgáltam azt is, hogy földterület nagysága és a termelés befejezése között milyen összefüggés áll fenn és ez után azt, hogy a földterület nagysága hogyan befolyásolja az ágazatban való túlélést. Ebben az esetben is abból a feltételezésből indultam ki, hogy a kisebb földterülettel rendelkező termelők a kevés helyettesítő alternatíva miatt tovább maradnak az ágazatban, míg a nagyobb területen gazdálkodók rugalmasabban váltanak. Ehhez a megkérdezett termelők területeinek nagysága alapján 4 csoportot képeztem: 1 hektárnál kisebb; 1-5 ha; 5-10 ha; és végül 10 hektár feletti területen gazdálkodók. A vizsgálat megállapította, hogy nincs szignifikáns különbség az egyes földterület kategóriák és a mezőgazdasági ágazatban való maradás között. A túlélési görbe lefutását a 22. ábra szemlélteti.

22. ábra: A termelők túlélési görbéi a földterület nagysága alapján

Forrás: saját adatgyűjtés és szerkesztés

A görbék lefutását vizsgálva kijelenthető, hogy egyedül az 5-10 hektáron gazdálkodók mutatnak lényeges eltérést, ők ugyanis hamarabb kilépnek az ágazatból, mint a többi csoport tagjai, (50%-uk 8 év után abbahagyja a termelést). A 10 hektár feletti területen gazdálkodók túlélési görbéje hasonló lefutású, mint a két legkisebb területtel rendelkező csoporté, azonban 30 év után befejezik a dohánytermesztést. Mindezeket összefoglalva megállapítható, hogy a nagyobb területen gazdálkodók, ha nem is jelentős különbséggel, de mégis hamarabb abbahagyják a dohánytermelést, mint a kisebb területen gazdálkodók.

A vizsgálat értelmében a célkitűzésben megfogalmazott **második hipotézisem**, hogy „Azon dohánytermelőknek, akik az utóbbi 5-10 évben felhagytak a termeléssel, többnyire nem sikerült a mezőgazdasági szektorban maradniuk; de akik más ágazatban folytatták a termelést jelenleg rosszabb körülmények között élnek és termelnek.” csak **részben igazolható**. Ugyanis a dohánytermesztésből kilépő gazdák több mint fele a mezőgazdasági szektorban maradt, azonban az új ágazatot általában kockázatosabbnak, kevésbé jövedelmezőnek és kevésbé stabilnak ítélték meg a dohánytermesztéshez képest.

4.3. A dohányvertikum költségvetési és vidékfejlesztésben betöltött szerepének meghatározása

A hazai dohánytermesztés megszűnése közvetlen hatással lenne a dohánytermesztést kiszolgáló, valamint az arra épülő vállalkozásokra is, ugyanis termelés felszámolása magyarországi tevékenységük megszűnéséhez vezetne. Ez vidékfejlesztési szempontból leginkább a foglalkoztatásra, valamint az egyes adózási szempontból (pl. iparűzési adó) kedvezményezett településekre lenne igen kedvezőtlen hatással.

A megszűnés érintené:

- a saját vezetésű vállalat tulajdonosi körét,
- állandó és időszakos alkalmazottait,
- beszállító és szolgáltató vállalatokat,
- önkormányzatokat, valamint az
- államot.

Annak meghatározására, hogy a változás nagyságrendileg milyen mértékű lehet, rövid adatgyűjtő lapot állítottam össze a közvetlenül érintett vállalkozások részére. Továbbá elvégeztem az érintett vállalkozások (biológiai alap előállító, elsődleges feldolgozók, másodlagos feldolgozók, dohánytermesztők termelői csoportjai, érdekképviselői szervezetek) 2009 évi beszámolóinak elemzését, melynek segítségével kimutatható a vertikumban szereplő szervezetek állam felé történő befizetése (különböző adók és járulékok formájában) és a kifizetett támogatások egyenlege. Nem végeztem el az adatgyűjtést a dohánytermesztők körében, mivel számuk jelenleg több mint 1300, így ennek felmérésére meglehetősen nehézkes. A termesztési modellek alapján viszont becslés készíthető a foglalkoztatottak létszámáról, helyzetéről, valamint az adó- és járulékfizetésük nagyságáról és a felvett támogatásokról is.

4.3.1. Foglalkoztatás

Az Agrárgazdasági Kutató Intézet 2008-ban közzétett tanulmánya szerint a dohánygazdaság – főleg az időszakos munkák nagyarányú előfordulása miatt – összesen 24 600 munkavállalót érint közvetlenül. Az említett kutatás továbbá rávilágít arra, hogy a vertikumban foglalkoztatottak 70%-a nő (RADÓCZNÉ és mtsai, 2008). A vertikum érintettjeinek becslése igencsak nagy kihívást jelent, mivel konkrét adat csak az egyes vállalkozások által foglalkoztatott munkavállalókkal kapcsolatosan áll rendelkezésre,

ráadásul ez is éves átlagos statisztikai létszám (állomány) formájában. Az átlagos létszám pedig torzít a nagy létszámú időszakos dolgozót foglalkoztatók esetében, így a kutatási területemen érintett szervezeteknél (elsődleges feldolgozók esetében) is.

A dohánytermesztők által foglalkoztatottakra vonatkozóan a gazdasági modell alapján készítettem becslést. Ha statisztikai átlag számítás szerint határozzuk meg a dohánytermesztésben dolgozók számát, akkor az ország összes Virginia termesztéséhez nagyjából 1500 (1459) dolgozó szükséges. Itt a munkavállalók 88%-a szakképzetlen, Burley dohány esetében a mintegy 900 (886) fő dolgozó képes elvégezni a munkákat, melyből 93% szakképzetlen. Az éves statisztikai átlag számítása időszakos munkák esetén nem tükrözi a valós képet, mivel 12 hónapos folyamatos munkavégzést feltételez, csupán azt fejezi ki, hogy állandó foglalkoztatást tekintve milyen létszámú dolgozó végezhetné el az adott munkát. Ez becslésem szerint közel 2400 fő állandó foglalkoztatását jelentené (18. táblázat).

18. táblázat

A dohányvertikumban foglalkoztatottak főbb jellemzői (2009)

Megnevezés (fő)	Termelők*	Feldolgozók	Összesen
Foglalkoztatottak száma	2345	1407	3752
Állandó	224	1308	1532
Időszakos	2121	99	2220
Szakképzett dolgozók	281	1315	1596
Szakképesítéssel nem rendelkező dolgozók	2064	92	2156
Női munkavállalók	1642	553	2195
Férfi munkavállalók	703	854	1557
Megbízási szerződéssel foglalkoztatottak		100	100

* operatív terv alapján készített saját becslés

Forrás: saját adatgyűjtés és kalkuláció

Az általam végzett adatgyűjtés során megállapítottam, hogy a dohánytermesztés megszűnése esetén a kapcsolódó vállalkozások közvetlen dolgozói, azaz nagyjából 1500 fő maradna munka nélkül, ebből 23% felsőfokú szakképzettségű, 6% szakképzetlen dolgozó. A vizsgált vállalatoknál a munkavállalók 37%-a nő. E vállalatok további 100 főt foglalkoztatnak egyéb vállalkozásoknál kiszervezett tevékenység körében (pl.: portaszolgálat, bérszámfejtés, takarítás, stb.). A szolgáltatást nyújtó vállalkozások

jórészt az érintett cégek részlegét képezték, a legtöbb esetben egyetlen megbízójuk az adott vállalkozás. Így a vállalatok megszűnésével párhuzamosan feltehetően ezek a munkahelyek is megszűnnének.

Összegezve tehát közel 4000 éves átlagos statisztikai létszámú munkavállaló munkája szűnne meg. Ezt a helyzetet súlyosbítja, hogy a termelésben és az elsődleges feldolgozásban kiemelkedő az időszakos munkavállalók száma, így a 4000 munkahely megszűnése közvetlenül sokkal több embert érintene. Megjegyzem a fent említett szakirodalmi hivatkozásban becsült mintegy 25 ezer munkavállalót én nem tartom realitásnak, véleményem szerint az érintettek száma 10 ezer fő körül alakul.

4.3.2. Állami befizetések

A dohányvertikumban dolgozó vállalatok, szervezetek működési környezetére közvetlen hatással vannak az általuk befizetett adók és járulékok. A vertikum felszámolásával az állami befizetések nagymértékben csökkennének. A dohányvertikum részét képező vállalkozások 2009. évi mérleg- és eredménykimutatása állt rendelkezésemre az elemzés elkészítéséhez. A költségvetést közvetlenül érintő bevételeket vizsgáltam, ennek megfelelően a következő tételeket vettem számításba:

- **Társasági adó:** a jövedelem- és vagyonszerzésre irányuló, vagy azt eredményező gazdasági tevékenység (vállalkozási tevékenység) után fizetett adó, melynek az osztalékadóról szóló törvényben meghatározott rendelkezései szerint kell eleget tenni (1996. évi LXXXI. törvény). Általános mértéke 2009-ben a pozitív adóalap 16%-a volt.
- **Helyi iparűzési adó:** melyet az önkormányzat illetékességi területén állandó vagy ideiglenes jelleggel végzett vállalkozási tevékenység (iparűzési tevékenység) után kell fizetni. Adóköteles iparűzési tevékenység: a vállalkozó e minőségben végzett nyereség-, illetőleg jövedelemszerzésre irányuló tevékenysége, alanya a vállalkozó (1990. évi C. törvény). A helyi adó általános mértéke 2009-ben az árbevétel 2%-a volt.
- **Általános forgalmi adó (ÁFA):** az államháztartás központi kormányzata költségvetésének bevétele. Adót kell fizetni:
  - a) adóalany által belföldön és ellenérték fejében teljesített termékértékesítése, szolgáltatásnyújtása,

b) terméknek az Európai Közösségen belüli egyes, belföldön és ellenérték fejében teljesített beszerzése és

c) termék importja után (2007. évi CXXVII. törvény).

Mértéke a vizsgált időszakban 20% volt⁵. Számításánál figyelembe vettem az ÁFA visszaigénylést is, így a belföldi értékesítés árbevételéből levontam az alapanyagok értékét. A vizsgált vállalkozások között előfordult olyan is, amely az alapanyagait belföldön vásárolja, ezután az adót visszaigényli, azonban a termékeinek egy része külföldön kerül értékesítésre, így nem kell befizetnie az adót, az ÁFA egyenlege tehát negatív.

- **Munkaadói járulék:** munkaadó a munkavállaló járulékot a társadalombiztosítási járulékalap után köteles megfizetni. Mértéke 2009-ben 3 százalék volt (APEH, 2010).
- **Munkavállalói járulék:** A munkavállalói járulék-kötelezettség a munkavállalót terheli. Több tételből áll, melynek mértékei 2009-ben a következőképp alakultak:
  - nyugdíjjárulék: 9,5%
  - egészségbiztosítási járulék: 4+2%
  - munkavállalói járulék: 1,5%
  - Személyi jövedelem adó: sávós meghatározású, 1700 ezer forintig 18%, 1700 ezer forint feletti jövedelem esetén 36%. A modellben az országos átlaggal számoltam, melynek súlyozott értéke 22%.

Még egyszer szeretném hangsúlyozni, hogy a vertikum által az állam felé befizetett legnagyobb tételt, a jövedéki adót nem vettem figyelembe, mivel az akkor is befizetésre kerül, ha a dohányvertikum befejezi hazai működését és a fogyasztásra szánt dohánytermékeket importból fedeznék. Ezen elgondolás mentén az ÁFA befizetés számításánál is csak a hozzáadott érték után fizetendő ÁFÁ-t vettem számításba. A dohánytermékek jövedéki adója egyébként 2010-ben 380 milliárd forint volt, azaz a költségvetési bevételek mintegy 2,5%-a származik a dohánytermékek adójából (MAGYAR DOHÁNYIPARI SZÖVETSÉG, 2011).

---

⁵ az ÁFA mértéke 2009 év folyamán 25%-ra növekedett, azonban én egységesen 20%-kal kalkuláltam

A dohánytermelők és feldolgozók állami befizetése 2009-ben közel 33 milliárd forintot tett ki (19. táblázat). Tehát a termelés és a hozzá kapcsolódó feldolgozás megszűnésével ekkora összeggel csökkenne az állam bevétele. Ezzel párhuzamosan a költségvetési kiadás is emelkedne a vertikum megszűnésének következtében megjelenő munkanélküliek járulékának kifizetése miatt.

19. táblázat

A dohányvertikum szereplői által befizetett adók és járulékok (2009) (ezerFt)

Megnevezés	Termelők*	Feldolgozók	Összesen
Társasági adó	n.a.	447 578	447 578
Helyi adó	2195	3 048 501	3 050 696
ÁFA	n.a.	24 658 457	24 658 457
Munkaadói járulék	824453	1 608 230	2432683
Munkavállalói járulék	749122	1 580323	2 329 445
Összesen	1 575 771	31 343 088	32 918 859

* operatív terv adatai alapján készített becslés

Forrás: saját adatgyűjtés és kalkuláció

Végezetül megvizsgáltam a dohányágazat támogatására fordított összes költségvetési kiadást. A bevételek és kiadások összevetésével meghatározható az állami ki- és befizetések egyenlege, amiből kiderül, hogy érdemes-e fenntartani – a vidékfejlesztés szempontjából is fontos – az ágazatot, vagy sem? A dohánytermesztés támogatására fordított kiadásokat a támogatási intenzitás maximumával kalkuláltam. Ez a csatlakozáskor érvényes standard támogatás 100%-os intenzitását jelenti (20. táblázat).

20. táblázat

A dohánytermesztés támogatásának országos kalkulációja (2009)

Megnevezés	Virginia	Burley	Összesen
Fajlagos támogatás (standard támogatás 100%-a) (EUR/t)	2 981	2 384	-
Bázisterület (ha)	4 088	1 800	5 888
Termésátlag (t/ha)	1,8	1,8	-
Összes támogatás (ezer Euró)	21 933	7 725	29 657
Összes támogatás (ezer Ft)*	5 921 800	2 085 724	8 007 525

* 270 Ft/Euró árfolyamon számolva

Forrás: saját kalkuláció

A kalkuláció alapján elmondható, hogy amennyiben az állam a dohánytermesztési támogatás 100%-os szintjét saját költségvetésből fizetné ki, akkor évi 8 milliárd forint körül alakulna. A dohányzással összefüggő egészségügyi kiadásokat azért nem elemeztem, mert egyrészt a negatív externáliák társadalmi költségét más ágazatoknál végzett gazdasági kalkulációknál sem veszik figyelembe, másrészt pedig a dohányzással összefüggő externáliák a hazai dohány-előállítás megszűnésétől függetlenül jelentkeznének.

A közel 33 milliárd forintos bevétellel szemben mindösszesen 8 milliárd forint kiadás áll, így az egyenleg közel 25 milliárd forint többletbevételt eredményez (21. táblázat).

21. táblázat

A dohányvertikum állami bevételeinek és kiadásainak mérlege (2009)

Megnevezés (ezer Ft)	
Dohányvertikumtól származó bevétel összesen	32 918 859
Dohánytermesztés támogatására fordított kiadás összesen	8 007 525
Egyenleg	24 911 334

Forrás: saját kalkuláció

Így kijelenthető, hogy az ágazat fenntartása a vidékfejlesztési, szociális szempontok mellett gazdasági megfontolásból is erősen indokolt. Ennek értelmében a célkitűzésben megfogalmazott **harmadik hipotézisem**, mely szerint „*A dohánytermesztés jelenlegi szinten történő támogatása az államnak kisebb terhet jelent, mint a termelés megszüntetése, mivel az így kieső bevételek és felmerülő többletkiadások meghaladják jelenleg biztosított támogatás mértékét*” **elfogadható**.

5. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

Az értekezésem eredményeinek ismertetése után levont következtetéseket és azok alapján általam tett javaslatokat foglalom össze. Megállapítható, hogy a dohánytermesztés költség szerkezetének alakulása alapvetően eltér más, hagyományos szántóföldi kultúrák költség szerkezetétől. A dohánytermesztésen belül jelentős különbség tapasztalható a Magyarországon termesztett két dohánytípus között is, az eltérő szárítási mód és az abból származó különböző technológiai lépések miatt, melyeknek különböző költségvonzata van. Az ágazatra jellemző a relatív magas termesztési költség, melyek az elvégzett gazdasági kalkulációm szerint a Virginia típus esetében meghaladják a hektáronkénti 1 200 ezer forintot, Burley típusú dohánynál az 1 100 ezer forintot. A termesztési költségben jelentős hányadot képvisel az élőmunka, ugyanis Virginia dohányoknál az összes költség 35-40%-át, Burley dohányoknál több mint 50%-át teszik ki.

A Virginia dohánynál a mesterséges szárítási mód következményeként jelentős az energiaköltség mértéke, aránya az anyagköltségből mintegy 40-45%, illetve hektáronként több mint 200 ezer forint. Ennek tükrében javasolható a költségcsökkentési döntéseknél is ezt a két költségcsoportot kiemelten vizsgálni. A személyi jellegű költség csökkenthető az egyes technológiai műveletek gépesítésének bevezetésével, de ez az adott termesztési körzet társadalmi hatásait tekintve, és ennek hatására közvetve vidékfejlesztési szempontból kedvezőtlen, ráadásul nagy értékű beruházás megvalósításával érhető csak el. Ennek feltétele a jelenlegi viszonyok között hiányzó, hosszú távú, stabil jövőkép tudata.

A termelési érték meghatározásánál kiderült, hogy a dohánytermesztés értéke alapvetően a támogatási rendszer függvénye, mivel jelenleg az árbevételből a termelési érték csupán egynegyede származik, a többi az ágazati támogatásból ered. Ennek megfelelően a támogatási rendszer szabályozása és követelményei nagymértékben, sőt alapvetően hatnak a dohánytermesztés eredményeire. Erre a jelenlegi támogatási rendszerben nem fektetnek elég hangsúlyt, ennek következtében az utóbbi években az országos termelési eredmények jelentősen csökkentek, mely egyaránt kedvezőtlenül hatott a termelt mennyiségre és a minőségre is. A támogatási rendszer olyan irányú átalakítását javaslom, ami reális mennyiségi és minőségi paraméterekhez köti a támogatási jogosultságot. Ezzel megvalósulhatna a termesztés magasabb színvonala, mely a hozamon és minőségen keresztül magasabb árbevételt eredményezne.

A termelési érték nagysága is a támogatási rendszer függvénye, így az egyes támogatási szintek nagy különbségeket mutatnak a termelési értékben. Az uniós csatlakozás óta tervezett három támogatási szint mellett kettő esetében a magas, míg az SPS, vagy ahhoz hasonló elveken alapuló támogatási rendszer esetleges bevezetésekor alacsony támogatási intenzitással találkozhatunk. Ennek megfelelően a termesztés eredményét a támogatási rendszer határozza meg. Az EU-csatlakozás évében érvényes és a jelenlegi gyakorlatban alkalmazott támogatással, beleértve a szerkezetátalakítási támogatást is, realizálható jövedelem Virginia típusú dohányoknál – kalkulációm szerint – hektáronként meghaladja az egymillió forintot, míg az SPS rendszer alkalmazásával még ugyan pozitív, de csupán 50-60 ezer forint hektáronként.

Burley dohányoknál az SPS rendszer már veszteséges gazdálkodást eredményez, még a másik két támogatás segítségével közel 500 ezer forint jövedelemre lehet szert tenni hektáronként. Az eredményeket vizsgálva kiderült, hogy a modellezett 4 hektáros gazdaság jövedelme az SPS támogatás kivételével képes kielégíteni egy átlagos négytagú család szükségleteit, legfeljebb egy felnőtt közalkalmazotti jövedelmére lehet még szükség kiegészítésként.

A folyamatosan változó szabályozási környezet és támogatási intenzitás bizonytalanná teszi a dohánytermesztők jövőképét, így többen dönthetnek az dohánytermesztés befejezése mellett, illetve a SPS rendszer bevezetésével gyakorlatilag más választásuk nincs. A jelenleg a világban zajló dohányzásellenes törekvések is az ágazat ellehetetlenítését és végső célként megszűnését célozza. Ezért fontosnak tartottam bemutatni azoknak a termelőknek a helyzetét, akik az utóbbi években felhagytak a dohánytermeléssel.

Az erre vonatkozó kérdőív válaszainak elemzéséből kiderül, hogy a válaszadók 90%-a 5 hektárnál kisebb területen, több mint 60%-a 1 hektárnál kisebb területen gazdálkodott, 80%-ban 15 AK, illetve 30%-ban pedig 10 aranykoronánál is rosszabb minőségű földterületen. A dohánytermesztést befejező termelőknek csak a fele maradt a mezőgazdaságban, a többi termelő kilépett ebből a szektorból. A mezőgazdasági tevékenységet folytató termelők más ágazatban próbálnak boldogulni, és többnyire kukorica, a búza, a napraforgó és egyes zöldségfélék termesztésével kezdtek foglalkozni. Csupán a zöldségfélék (paprika) termesztése hozott pozitív változást számunkra, amelynek megítélésük szerint a jövedelmezősége, stabilitása a dohányágazathoz hasonló, vagy annál

kicsit jobb. A vizsgálatba bevont többi ágazat eredménye azonban elmarad a dohánytermesztésétől. A dohánytermesztéshez egyébként leginkább azok a termelők ragaszkodnak, akik családi tradíciót folytatva kerültek az ágazatba. Erre alapozva javasolható a dohánytermesztés fenntartására való további törekvés.

A dohánytermesztés eredményeire az SPS rendszer bevezetése olyan kedvezőtlenül hatna, ami a Magyarországon működő teljes vertikum megszűnésével járhat. Ennek következtében a ráépülő feldolgozók is megszüntetnék termelői tevékenységüket. Ez a folyamat az éves átlagos statisztikai létszám alapján kalkulálva mintegy 4000 álláshely megszűnéséhez vezetne. Mivel a termelésben és az elsődleges feldolgozásban nagy az időszakosan foglalkoztatottak aránya, ennél jóval több munkavállalót érintene az ágazat felszámolása. Ez többnyire az alacsony képzettségű, vagy szakképesítés nélküli dolgozókat érintené, melyek nagyobb hányada nő. Ezek a munkavállalók az új munka keresése során nehézségekbe ütköznének. Ezért társadalmi szempontokat figyelembe véve javasolható a dohányipar további fenntartása.

A foglalkoztatáson kívül az ágazat megszűnése jelentős állami bevételkiesést is okozna a 33 milliárd forint adó és járulék befizetésének elmaradása miatt. Mivel a dohánytermesztés támogatásának 100%-os szintjén kalkulálva az államnak 8 milliárd forintba kerül, a dohányvertikum fenntartása pénzügyi megfontolásból is gazdaságos. Mindezeket összefoglalva végső következtetésem az alábbi: a magyarországi dohányvertikum a hazai agrokultúra olyan részét képezi, melynek hosszú távú fenntartása minden szempontot figyelembe véve indokolt.

AZ ÉRTEKEZÉS FONTOSABB MEGÁLLAPÍTÁSAI, ÚJ ILLETVE ÚJSZERŰ EREDMÉNYEI

Értekezésem fontosabb új illetve újszerű eredményei a következők:

- Elvégeztem a dohánytermesztés teljes ökonómiai vizsgálatát a palántanevelés, valamint a hazánkban termesztett két dohánytípus, a Virginia és Burley termesztés tekintetében. Az eredményeket több támogatási rendszer és támogatási szint mellett is kiszámítottam. Számításaim alapján **tudományos módszerekkel alátámasztottam az egyes támogatási rendszerek eredményre gyakorolt hatását és az SPS támogatási rendszer esetleges bevezetésének negatív eredményét.**
- Kidolgoztam és kitöltöttem egy nyomonkövetési kérdőívet 122 olyan dohánytermelővel, akik az utóbbi 10 évben hagytak fel a dohánytermesztéssel. A Új, illetve újszerű tudományos eredménynek tekintem a kérdőív feldolgozásával a dohánytermesztés befejezése utáni időszakra vonatkozó megállapításaimat. A vizsgálat során összehasonlítottam a dohánytermesztés és másik négy szántóföldi kultúra (búza, kukorica, napraforgó, zöldségfélék) termesztésének termelői megítélését. **Megállapítottam, hogy a dohánytermesztéshez képest a búza, a kukorica és a napraforgó termesztését egyértelműen rosszabbnak ítélték meg a termelők, míg a zöldségfélék termesztését hasonlónak.**
- Meghatároztam az ágazat és a közvetlenül ráépülő gazdasági szereplők által foglalkoztatottak létszámát és összetételét, valamint az állami befizetések nagyságát. **Bebizonyítottam, hogy a vertikumban érdekelt gazdasági szereplők állami befizetésének és az ágazat támogatásának egyenlege pozitív, azaz az ágazat fenntartása gazdasági szempontból is indokolt.**

ÖSSZEFOGLALÁS

A magyarországi mezőgazdasági szektor hagyományos ágazata a kis területen termesztett dohány. A dohányvertikum évszázadok óta az ország egyik legszervezettebb agrár-ipari vertikuma, mely sikeresen túlélte a korábbi kríziseket. Az elmúlt évtizedekben a Magyarországon lejátszódó gazdasági-politikai átalakulás, valamint az EU-csatlakozás a dohányágazatra is jelentős hatást gyakorolt. Az ágazat szereplőinek számos új kihívással kellett és kell a mai napig megküzdeni, ráadásul a többi ágazathoz hasonló problémákon túl – mint a piaci árverseny, támogatási rendszerek folyamatos változása, erős WTO nyomás – még egy folyamatosan erősödő, globális dohányzásellenes kampány is nehezíti a helyzetüket.

Az említett kihívások egyre inkább szükségessé teszik az ágazat helyzetének és lehetséges jövőjének, kihívásainak vizsgálatát. Ez ösztönzött arra, hogy értekezésemben átfogó képet nyújtsak a vertikumról. Ennek érdekében egy primer adatgyűjtésen alapuló gazdasági modellt állítottam fel. A modell eredményeinek komplex értékelésével meghatároztam a dohánytermesztés üzemgazdasági helyzetét a palántaneveléstől kezdve a feldolgozásig bezárólag a Magyarországon termesztett mindkét dohánytípus esetében. A vizsgálatot több támogatási rendszerben, különböző intenzitások mellett is elvégeztem. Kutatásom során egy 4 hektáros modellt képeztem és értékeltem, amely megfelel a jelenlegi átlagos méretű dohánytermesztő gazdaságnak. Kutatómunkám alapját primer adatgyűjtő munka képezte a termeléshez felhasznált input anyagok összetételéről, mennyiségéről és azok árairól. Hipotézisem az volt, hogy a dohánytermesztés tervezett támogatási szerkezete a dohánytermesztés fenntartását veszélyezteti, így a vertikum szereplői felhagyhatnak tevékenységükkel. A modellgazdaság eredményei alátámasztották feltételezésemet, így a hipotézis bizonyítást nyert.

Az üzemgazdasági modell eredményeinek tükrében arra kerestem a választ, hogy milyen szerepe lehet a modellezett gazdaságnak egy átlagos magyar család – 2 felnőtt, 2 gyerek – eltartásában? Megállapítottam, hogy önmagában a modellezett gazdaság csak a Virginia termesztéssel foglalkozó gazdaság az első változat támogatási intenzitása mellett képes kielégíteni. A jelenlegi támogatási szint mellett a kiadások 97%-át fedezi, míg az SPS rendszerben kevesebb, mint 10%-át. Burley dohány esetében az SPS rendszer veszteséges, a másik két támogatási intenzitás mellett a modellgazdaság a család kiadásainak közel 70%-át fedezi.

Következő lépésként egy nyomonkövetési vizsgálatot végeztem azon termelők körében, akik az utóbbi 10 évben hagytak fel a dohánytermesztéssel. Célom a dohánytermesztést követő időszak utáni helyzet feltérképezése volt, különösen arra koncentrálva, hogy a termelők megmaradtak-e a mezőgazdasági szektorban, ha pedig igen, milyen ágazatban kerestek boldogulást és ott hogyan értékelik helyzetüket? A kérdés megválaszolására szintén primer adatgyűjtést végeztem, összesen 122 termelő töltötte ki az általam összeállított kérdőívet. Ehhez kapcsolódó hipotézisem az volt, hogy az utóbbi 5-10 évben a dohánytermeléssel felhagyó termelőknek többnyire nem sikerült a mezőgazdasági szektorban maradni; a tevékenységüket más ágazatban folytató termelők viszont rosszabb körülmények között élnek és termelnek. A vizsgálat eredményeiből kiderült, hogy ez csak részben igazolható. Ugyanis a dohánytermesztésből kilépő gazdák körülbelül fele a mezőgazdasági szektorban maradt, azonban az új ágazatot általában kockázatosabbnak, kevésbé jövedelmezőnek és kevésbé stabilnak ítélték meg a dohánytermesztéshez képest így megítélésük szerint valóban rosszabb körülmények között élnek és termelnek.

Végül a dohányágazat gazdasági és társadalmi vonatkozásait vizsgáltam, konkrétan a vertikum feldolgozóinak foglalkoztatását, valamint az állami befizetésének összetételét és nagyságát, valamint az ágazat támogatására fordított állami kiadásokat határoztam meg. Ehhez a vizsgálathoz tartozó hipotézisem az volt, hogy a dohánytermesztés jelenlegi szinten történő támogatása az államnak kisebb terhet jelent, mint a termelés megszüntetése, mivel az így kieső bevételek és felmerülő többletkiadások meghaladják a jelenleg biztosított támogatás mértékét.

A vizsgálat során megállapítottam, hogy a vertikum működésének befejezése éves statisztikai állományban kifejezve is 4000 munkahely megszűnéséhez vezetne, a termesztés és elsődleges feldolgozás szezonális munkára alapozó működése miatt azonban ennél jóval több embert érintene. Az állami befizetések és kiadások egyenlegének kimutatásával pedig sikerült bizonyítanom, hogy a vertikum fenntartása nemcsak a termesztéssel foglalkozó családok és a gyengébb talajadottságokkal rendelkező termesztési körzetek érdekét szolgálja, hanem az állami költségvetés egyenlegét tekintve gazdasági szempontból is indokolt.

Kutatómunkám eredményei rávilágítottak arra, hogy a hazai dohánytermesztés relatív magas támogatási szint mellett is fenntartható, sőt képes eltartani a termelő családját legfeljebb egy családtag más forrásból származó átlagos jövedelmére lehet szükség.

Megállapítottam, hogy a dohánytermesztés támogatásának leépítése az ágazat fenntarthatóságát veszélyezteti, ugyanis ez a termesztésen alapuló vertikum működésének magyarországi megszűnéséhez vezetne. Mindez súlyos gondokat okozna a termelőknek, mivel a dohánytermesztés felhagyása után csupán 50%-uk képes a mezőgazdasági szektorban folytatni munkáját más helyettesítő ágazatban kisebb jövedelem mellett és bizonytalanabb körülmények között.

SUMMARY

Tobacco cultivation on a small area is a traditional sector of Hungarian agriculture. Tobacco sector has been one of the most well-organized agro-industrial sectors for centuries and has successfully survived all crisis and depression. In the last century the economic-political changes in Hungary and the accession to the European Union – like in all sectors of agriculture – have made significant impact on the tobacco sector as well. The employees of this sector have had to face many challenges and on top of all the other problems similar to the ones in other sectors like market price competition, the continuous change of the support systems and a strong pressure from the World Trade Organisation (WTO), their positions are affected by a constantly growing, global anti-smoking campaign.

The above mentioned make it necessary to examine the state and possible future of the sector as well as the challenges to come. This gave me incentive to analyse all stakeholders in the sector in my thesis. I used a complex economic model to evaluate the business management position of tobacco cultivation from the seedling in both tobacco types which are cultivated in Hungary. The examinations were made in different subsidy systems as well as with different intensities and I evaluated those results. During my research I evaluated a 4-hectare model farm which matches the current national tobacco cultivation size. The basis of my research activity is the primary data I collected through personal interviews and survey which targeted the content, the amount and the price of the input materials used in production. My hypothesis was that the planned subsidy system of tobacco cultivation endangers the maintenance of tobacco cultivation thus the persons of the sector could give up their activities. The results of my examination supported my supposition, so my hypothesis was proven.

In the light of the result of business management model I was looking for answers to the questions as to what role the modelled economy can play in the support of an average Hungarian family – 2 adults and 2 children. I found that the Virginia production with the first subsidy level could satisfy the claims in itself, with the third subsidy level the production covers 97% of the costs and with the SPS system covers less than 10%. In case of Burley the production in the SPS system is not profitable the two others subsidy levels could cover the 70% of family's cost.

In the next step I made a follow-up research among those producers who gave up tobacco cultivation within the last 10 years. My aim was to reveal the situation after the tobacco cultivation period, putting special emphasis on whether the producers had stayed in the agricultural sector or not and if they had which sector they switched to and how they evaluated this switch. To answer this question I also used primary data collection. I asked 122 producers to fill in a questionnaire which I put together. In the sense of research my second hypothesis in my objectives was that those producers who gave up tobacco production in the last 5-10 years did not manage to stay in the agricultural sector; those producers who continued their activities in a different sector live and produce in worse conditions. My hypothesis was partly proven. Since more than half of those producers who left tobacco production stayed in the agricultural sector but they judged the new sector to be generally riskier, less profitable and less stable than tobacco production.

Finally, I examined the sector's employment in relation to processing enterprises in connection with social and economic sides. I also examined the composition and size of the national budgetary income which I compared against the national expenditure used for the subsidy of the sector. My hypothesis in connection with it was to maintain the current subsidy level of tobacco production means a lesser burden to the state than the termination of the production since the lost revenues and the emerging extra costs would supersede the current level of subsidy.

I stated that the loss of the sector on an annual basis would lead to the termination of 4000 workplaces which would also affect more people because cultivation and primary processing are based on seasonal work. By examining the balance of the state incomes and expenses I managed to prove that the sustenance of the sector does not only serve those families who make a living from tobacco cultivation, partly on poor farmland but the interest of national budget as well, as it is justified from an economic point of view. If the state would pay the 100% level of the tobacco production support from its own budget then this would be around 8 billion HUF annually. There is a 33 billion HUF income as opposed to a 8 billion HUF expense which means that the balance has a 25 billion HUF surplus revenue. My third hypothesis is acceptable.

The results of my research highlighted that the national tobacco cultivation can be maintained with a high subsidy level and it can support those families who work full time in the sector or with off-farm income for one of the family members. I assessed that the

dismantling of the subsidy of tobacco cultivation threatens the existence of the sector whose most serious consequence would be the abandonment of the tobacco sector in Hungary. This would cause serious problems to producers, in connection with whom I found that after giving up tobacco cultivation only 50% of them are able to continue their work in the agricultural sector. Those who continue with an other sector can only make a smaller income and in a less stable or sustainable sector.

IRODALOMJEGYZÉK

1. ABRUNHOSA, A.(2006): Trends in the International Leaf Market, XXX. UNITAB Congress, Mainz 2006. 10. 16-18.
2. ABRUNHOSA, A.(2010): Leaf perspectives, Tobacco Journal International, 2010.11.16.
3. ÁKK - Államadósság Kezelő Központ Zrt. (2011): Állampapírok hozamai, <http://www.akk.hu/>
4. ALLEN, R.C. (1993): The false dilemma: The impact of tobacco-control policies on employment in Canada. Ottawa, Ontario: National Campaign for Action on Tobacco; 1993. p. 41.
5. ALTMAN, D.G. - LEVINE, D.W. - HOWARD, G. - HAMILTON, H. (1996): Tobacco farmers and diversification: opportunities and barriers. Tobacco Control 5, p. 192-198.
6. ALTMAN, D. G. - ZACCARO, D. J. - LEVINE, D. W. - AUSTIN, D. - WOODDELL, C. - BAILEY, B. - SLIGH, M. - COHN, G. - DUNN, J. (1998): Predictors of crop diversification: a survey of tobacco farmers in North Carolina (USA), Tob Control. 1998 December; 7(4): p. 376–382.
7. ALTMAN, D. G. - STRUNK, B. - SMITH, M. H. (1999): Newspaper and wire service coverage for tobacco farmers. Health Education Research. *Theory & Practice*, vol. 14, no. 1, p. 131-137.
8. APEH (2010): A munkaadói, a munkavállalói és a vállalkozói járulék mértéke és alapja, http://www.apeh.hu/adokulcsok_jarulekmertekek/munkajar
9. ARFINI, F. - DONATI, M. – MENOZZI, D. (2005): Analysis of the Socio-Economic Impact of the Tobacco CMO Reform on Italian Tobacco Sector, XIth Congress of the European Association of Agricultural Economists, The Future of Rural Europe in the Global Agri-Food System Copenhagen, Denmark, August 24-27, 2005 p.12.
10. BALOGH P – ERTSEY I. – KOVÁCS S. (2007): Survival analysis of culling reasons and examination of the economic risks of production period in sow culling. Joint IAAE-EAAE Seminar, Agricultural Economics and Transition: „What was expected, what we observed, the lessens learnt”. Corvinus University, Budapest, 2007. September, CD issue

11. BARIS, E. BRIDGEN, L .W. - PRINDIVILLE, J. - SILVA, V.L.C. - CHITANONDH, H. - CHANDIWANA, S. (2000): Research priorities for tobacco control in developing countries: a regional approach to a global consultative process. Tobacco Control 9, p. 217-223.
12. BECHTEL, K. (2008): Supply-side Tobacco Control Policies in the EU and the USA – Collapse or Continuation of Tobacco Farming? Master Thesis, Erfurt School of Public Policies, 2008.
13. BÉLÁDI K. – KERTÉSZ R. (2009): A főbb mezőgazdasági ágazatok költség- és jövedelemhelyzete a tesztüzemek adatai alapján 2008-ban, Agrárgazdasági Információk 2009. 4. szám
14. BERGMARK, C.L. (2009): Ex-Tobacco farms at risk of withering as aids end, in: JOHNSON, J. Ex-Tobacco farms at risk of withering as aids end, Washington Post February 19, 2009
15. BICKERS, C. (2008): Tobacco growers looking for solutions. Southeast Farm Press. Apr. 8, 2008 <http://southeastfarmpress.com/vegetables-tobacco/tobacco-prices-0408/>
16. BITTNER B. – SZÚCS I. (2007): A dohány ágazat SWOT analízise. In: Ágazatspecifikus innováción alapuló projektek generálása a dohány ágazatban (szerk: BITTNER B.) Szaktanácsadási Füzetek 7. Center-Print Nyomda, Debrecen, 2007, p.120
17. BITTNER I. (1996): A dohánytermesztés válságkezelésében a termeltetés lehetőségei, Magyar Dohányújság 1996/2-3 szám p. 8-11.
18. BORSOS J. (2002a): A dohány termesztése és gazdaságkultúrája, Szaktudás Kiadó Ház Rt., Budapest 2002
19. BORSOS J. (2002b): A dohány gazdaságtana, Szaktudás Kiadó Ház Rt., Budapest 2002
20. BORSOS J. (2003): Fenntartható-e a dohánytermesztés Magyarországon? Agrárgazdaság, vidékfejlesztés és agrárinformatika az évezred küszöbén AVA. Debrecen, Magyarország, 2003.04.01-2003.04.02. CD kiadvány DE ATC, 2003.
21. BORSOS J- BITTNER B. – KERÉKGYÁRTÓNÉ MISLOVICS A. – OROSZ T. (2008): Rural Areas and Tobacco in the European Union, 31. UNITAB Congress, 2008.10.15-16, Caceres, Spain, CD issue
22. BROWN, B. - RUCKER, R. R. - THURMAN, W. N. (2007): The End of the Federal Tobacco Program: Economic Impacts of the Deregulation of U.S. Tobacco Production. Review of Agricultural Economics, vol. 29, no. 4, p. 635-655.

23. BUCK, D. – GODFREY, C. – RAW, M. – SUTTON, M. (1995): Tobacco and jobs. The impact of reducing consumption on employment in the UK. Society for the Study of Addiction and Centre for Health Economics. York: University of York; 1995, ISBN 0 9525601 0 0, p.1-16.
24. BUDAY-SÁNTHA A. (2001): Agrárpolitika – vidékpolitika A magyar agrárgazdaság és az Európai Unió, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs
25. CAPEHART, T. (2004): Trends in U.S. Tobacco Farming, Electronic Outlook Report from the Economic Research Service,
<http://www.ers.usda.gov/publications/tbs/nov04/tbs25702/tbs25702.pdf>
26. CLAY, J. (2004): World agriculture and the environment: a commodity-by-commodity guide to impacts and practices. Island Press, Washington, D.C., Covelo, London, p. 570.
27. COGEA (Consulenti per la Gestione Aziendale) (2003): Evaluation de l'Organisation Commune de Marché dans le secteur du tabac brut. Rome, Italy.
http://ec.europa.eu/agriculture/eval/reports/tobacco/full_fr.pdf.
28. COLLIN, J. (2005): Global economy and tobacco pandemic. In: Lee, K., Collin, J. (szerk) Global change and health. Open University Press, Maidenhead, p. 111-125.
29. COPA-COGECA (2003): The White Paper on Tobacco Growing in EU,
<http://www.copa-cogeca.be/Main.aspx?page=search&lang=en>
30. COPUS, A. - HALL, C. - BARNES, A. - DALTON, G. – COOK P. - WEINGARTEN, P. - BAUM, S. – STANGE, H - LINDNER, C – HILL, A. - EIDEN, G. - McQUAID, R. - GRIEG, M. – JOHANSSON, M. (2006): Study on Employment in Rural Areas
http://ec.europa.eu/agriculture/publi/reports/ruralemployment/sera_report.pdf
31. COX, H. (2004): Globalization. In: Goodman, J. (szerk.): Tobacco in history and culture: an encyclopedia. Charles Scribner's Sons: New York, p. 251-257.
32. CRAIG, V.A. (2008) : Tobacco grower livelihoods during agricultural restructuring, Journal of Rural and Community Development 3, p. 23-40.
33. DG AGRI (2011): Market Situation of Raw Tobacco, DGAGRI/C.3 17 May 2011
34. EURÓPAI BIZOTTSÁG (2005): Első jelentés a dohánytermékekről szóló irányelv alkalmazásáról. Jelentés az Európai Parlament, a Tanács és a Gazdasági és Szociális Bizottság felé.
http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/hu/com/2005/com2005_0339hu01.pdf

35. EUROPEAN COUNCIL (2001): A Sustainable Europe for a Better World: A European Union Strategy for Sustainable Development (Commission's proposal to the Gothenburg European Council) <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2001:0264:FIN:EN:PDF>
36. FALUSSY B. – HARCSEA I. (2000): „Háztartás és háztartásgazdaság az időfelhasználás tükrében” in: Társadalmi riport 2000, Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich György (szerk.). Budapest: TÁRKI, p. 158–176.
37. FEHÉR A. – BIRÓ SZ. (2006): A multifunkciós mezőgazdaság kialakításának hazai esélyei és teendői, Gazdálkodás, 50. évfolyam, 2. szám, p. 18-29.
38. FEKETE T. (2003): A hidrokultúrák dohánypalánta nevelés technológiája, ULT Magyarország Zrt. 2003, aktualizálva: 2009.
http://www.madosz.hu/fileok/File/Technologiak/_Float%20bed_Technologia_Float%202009.pdf
39. FAO - FOOD AND AGRICULTURE ORGANIZATION OF THE UNITED NATIONS (2003a): Projections of tobacco production, consumption and trade to the year 2010, Rome, 2003
40. FAO - FOOD AND AGRICULTURE ORGANIZATION OF THE UNITED NATIONS (2003b): Commodity Studies – Issues in the Global Tobacco Economy – Selected case studies, 2003, Chapter 8, 8.10.2
41. FAO - FOOD AND AGRICULTURE ORGANIZATION OF THE UNITED NATIONS (2010): Preliminary 2009 data for selected countries and products
42. FAOSTAT (2008): FAO, Rome, <http://faostat.fao.org/site/567/default.aspx>.
43. FAOSTAT (2009): FAO Statistical Yearbook 2009, Agricultural Production, Production of tobacco and rubber, <http://www.fao.org/economic/ess/publications-studies/statistical-yearbook/fao-statistical-yearbook-2009/b-agricultural-production/en/>
44. FHB (2010): Termőföldindex,
http://www.fhb.hu/fileservlet?file=/dl/media/group_4ace2f722270c/group_4af7e3214bf3c/item_3677.pdf
45. FISCHER, L. (2000): Tobacco farming and tobacco control in the United States In: Cancer Causes and Control 11. The Netherlands, 2000 p. 977-979.
46. FORGÁCS CS. (2003a): A mezőgazdaság szerepe a vidékfejlesztésben, Agrárgazdaság, vidékfejlesztés és agrárinformatika az évezred küszöbén (AVA) konferencia, Debrecen 2003. április 1-2.

47. FORGÁCS CS. (2003b): A mezőgazdaság helye és szerepe a vidékfejlesztésben, Gazdálkodás, XLVII. évfolyam 4. szám p. 70-81.
<ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/006/y4956e/y4956e00.pdf>
48. FVM (2009): Előterjesztés a Szakállamtitkári Értekezlet részére a KAP állapotfelmérés (73/2009/EK tanácsi rendelet) 68-72. cikkének végrehajtásával kapcsolatos módosításokról, Budapest, 2009. október
49. GALE, H.F. (1999): Tobacco Communities Facing Change. Rural Development Perspectives, vol. 14, no. 1, p. 36-43.
<http://www.ers.usda.gov/publications/rdp/rdpmay99/rdpmay99g.pdf>
50. GALE, H.F. – FOREMAN, L. – CAPEHART, T (2000): Tobacco and the Economy Farms, Jobs, and Communities, Agricultural Economic Report No. (AER789) November 2000. p 44.
51. GEIST, H. J. - CHANG, K .- ETGES, V. - ABDALLAH, J. (2009): Tobacco growers at the crossroads: an international comparison (Brazil, Tanzania, Taiwan, Germany). Regular Paper for Land Use Policy 2009, Vol. 26 (4), p. 1066-1079.
52. GIVAN, W.- MOORE, J.M. (2002): What if: The Alternative to Tobacco - is Tobacco? Respectively, Extension Economist and Extension Agronomist, Tobacco, the University of Georgia,
http://www.ces.uga.edu/Agriculture/agecon/pubs/comm/twc.htm#N_1_
53. GLATZ F. (2009): Világszemlélet-váltás, agrár- és vidékpolitika, Párbeszéd a Vidékért p. 6.
54. GÖNCZI I. – KÁDÁR B. – VADÁSZ L. (1967): Mezőgazdasági vállalatok és üzemek gazdaságtana, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1967
55. GRÄBNITZ, D. (2007): Assessment of Markets for Identified Tobacco Alternatives. Aquaculture – Medicinal and Aromatic Plants – Pomegranates. Final Report 2007. 6th Framework Programme of the European Commission. Tools and Assessment Methods for Sustainable Agriculture and Forestry Management. Diversification for Tobacco Growing Regions in the Southern European Union. Humboldt-University of Berlin, Faculty of Agriculture and Horticulture.
56. GOODLAND, R.J.A. - WATSON, C. - LEDEC, G. (1984): Environmental management in tropical agriculture. Westview Press, Boulder, p. 237.
57. HAMMOND, R. (1998): Consolidation in the tobacco industry, Tobacco Control 7, p. 426-428.

58. HASKINS, J. (2009): Organic tobacco—An idea whose time has come? Tobacco Farm Quarterly Magazine, 2009 First Quarter
59. HERMELING, C. – MENNEL, T. (2008): Sensitivity analysis in economic simulations -a systematic approach, Centre for European Economic Research, Discussion Paper No. 08-068
60. HU, T-W. – MAO, Z. (2002): Economic Analysis of Tobacco and Options for Tobacco Control, China Case Study, Economics of Tobacco Control Paper No. 3 <http://www1.worldbank.org/tobacco/pdf/Hu%20-%20China%20Case%20Study-whole.pdf>
61. INTERNATIONAL TOBACCO GROWERS' ASSOCIATION (ITGA) (2003): Tobacco-world tobacco leaf data, <http://www.tobaccoleaf.org/Issues/worldprod.htm>
62. IRVINE, I.J. – SIMS, W.A. (1997): Tobacco control legislation and resource allocation effects, Canadian Public Policy, 1997/23. p. 259–273.
63. JACOBS, R. - GALE, F. H. - CAPEHART, T. C. - ZHANG, P. - JHA, P. (2000): The supply-side effects of tobacco-control policies. In: JHA, P. and CHALOUPKA, F. (szerk.): Tobacco Control in Developing Countries, Oxford University Press, p. 311-340.
64. JACOBS, R. – GALE, H.F. – CAPEHART, T.C. – ZHANG, P. JHA, P. (2002): The Supply-side effects of tobacco control policies. In: JHA, P.- CHALOUPKA, J.F. (szerk.): Tobacco control in developing countries, Oxford University Press; 2002. p. 311-341.
65. JUNGBLUTH, T – LOLAS, P. – BOKELMANN, W. – MANOS, B. – REIS, M.M.F. – KAUL, H-P. - DOMÍNGUEZ, P.S. – VARNAS, I. – GEMA, L.L. – PELTEKIADIS, S. – VIGATO, L. – ABRANTES, C.M.C. – DIAZ RIVAS, C. – CONTILLO, R. (2008): Diversification for Tobacco Growing Regions in the Southern European Union, http://cordis.europa.eu/fetch?CALLER=FP6_PROJ&ACTION=D&DOC=2756&CAT=PROJ&QUERY=1170700786535&RCN=79845
66. KAPLAN, E.L – MEIER, P. (1958): Nonparametric Estimation from Incomplete Observations, Journal of the American Statistical Association, Vol. 53, No. 282. p. 457-481.
67. KAPPELMANN, K-H. – TSCHMARKE, A. (2005): Umstellung des Tabakanbaus in Deutschland. Umsetzung der Verordnung (EG) Nr. 2182/2002, Teil 1.

68. KATITS E. (2002): Pénzügyi döntések a vállalat életciklusaiban, KJK-KERSZÖV. Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2002
69. KENNEDY, M.(2002): The tobacco sector in the United States: A study of five states. International Labour Office (ILO). Working Paper. Geneva, Switzerland.<http://www-ilo-mirror.cornell.edu/public/english/dialogue/sector/papers/tobacco/wp183.pdf>
70. KEYSER, J.C. (2002): The Costs and Profitability of Tobacco Compared to Other Crops of Zimbabwe, The World Bank, Washington, ISBN 1-932126-19-8
71. KEYSER, J.C. (2007): Crop substitution and alternative crops for tobacco, Study conducted as a technical document for The first meeting of the Ad Hoc Study Group on Alternative Cropsestablished by the Conference of the Parties to the WHO Framework Convention on Tobacco Control, 2007 February
72. KERÉKES B. (2006): A dohányszárítás elmélete és gyakorlata, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006 ISBN: 9789630584418
73. KIENLE, U. – KAUL, H-P. – MANOS, B. – P. LOLAS – SOLANO, P. – VENTURA, F. (2009): Alternative and sustainable production for tobacco cultivated areas in the European Union, Directorate General for Internal Policies Policy Department B: Structural and Cohesion Policies, Agriculture and Rural Development, <http://www.europarl.europa.eu/studies>
74. KOMÁROMINÉ HOLLÓ M. (2008): Innováció és felnőttoktatás a vidékfejlesztésben, PhD. értekezés http://phd.lib.uni-corvinus.hu/309/01/hollo_marta.pdf
75. KOVÁCS Á.E. (2001): Hogyan döntsek a beruházásokról? A beruházások gazdasági előkészítése, megítélése. Magyar Internetes Agrárinformatikai Újság No 1., 2001.12.10.
76. KOVÁCS S. – BÉRI B. (2006): Az eseménytörténeti analízis elméleti alapjai és szerepe a tej minősége és technológia kapcsolatának vizsgálataiban, Statisztikai szemle, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2006. 84. évf. 1. sz. p.53-74. ISSN 00390690
77. KSH (2009a): Létminimum 2008, internetes kiadvány, 2009 július http://www.drvilmanyi.hu/ikreator/drv/cms_pub/file_00000059/letminimum08.pdf
78. KSH (2009b): Az egy főre jutó éves kiadások részletezése COICOP-csoportosítás szerint. http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xtabla/haztfogy/tablfh08_01_04b.html

79. MAGDA S. (1998): Mezőgazdasági vállalkozások szervezése és ökonómiája, Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, Budapest, ISBN: 963 356 249 X, p.172.
80. MÉSZÁROS S. (2006): Agrárgazdaságtani Kutatásmódszertan, egyetemi jegyzet Ph.D. hallgatók számára, Debrecen, Center Print, 2006
81. McNEILL, A.-ROSS, H. – JOOSSENS, L. – HASTINGS, G.– GODFREY, F.(2004): Tobacco or Health in the European Union - Past, Present and Future, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, ISBN 92-894-8219-2 p.72.
82. NÁBRÁDI A. (2007): Az eredményesség családfája, Gazdálkodás, 2007. 04. szám p.99-113.
83. NAGY, A. – POPOVICS, P.A. – SZŐLLŐSI, L. (2004): A tejtermelő tehenészetek tervezése, in: A szarvasmarha ágazat gazdasági szervezési és piaci kérdései (szerk: SZŰCS I.) Szaktudás Kiadó Ház Rt. p. 136.
84. NEMES G. (2000): Az Európai Unió vidékfejlesztési politikája - az integrált vidékfejlesztés lehetőségei. Közgazdasági Szemle, XLVII. évf.,2000. június p.459-474.
85. NEMESSÁLYI, ZS (2000): A gazdálkodás elemzése in: Mezőgazdasági Üzemtan I. (szerk: BUZAS, GY. – NEMESSÁLYI, ZS. – SZÉKELY, CS.) Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, Budapest, ISBN 963 356 279 1 p. 329-339.
86. NOMISMA (2010): Database from European Commission data, Eurostat. www.nomisma.it.
87. OCHOLA, S.A. - KOSURA, W. (2007): Case study on tobacco cultivation and possible alternative crops – Kenya. Institute of Natural Resources and Technology Studies, Nairobi, p. 34.
88. PANCHAMUKHI, P. R. (2000): Agricultural Diversification as a Tool of Tobacco Control. Paper produced for The WHO International Conference on Global Tobacco Control Law: Towards a WHO Framework Convention on Tobacco Control, 7-9 January 2000, New Dehli, India. <http://www.who.int/tobacco/media/en/PANCHIMUKHI2000X.pdf>.
89. PANTINI D. – BONO D. – LAMONACA M. – LUNATI F. – SPIGOLA M. – ZUCCONI S., ZAGHI A. (2010): The Cultivation of Tobacco in The European Union and The Impact Deriving From the Changes in Directive 2001/37/Ec, Analyses of Socio-Economic Impact

90. PATAKI T (2007): A változástól nem kell félni..." Napi Gazdaság Napi Agrobiznisz melléklet, 2007. p. 12.
91. PFAU E. – POSTA L. (1996): Mezőgazdasági vállalkozások és üzemek gazdaságtana, Ökonómiai Füzetek 6. egyetemi jegyzet, Debreceni Agrártudományi Egyetem, 1996.
92. PFAU E. – SZÉLES GY. (2002): Mezőgazdasági Üzemtan II, Szaktudás Kiadó Ház, Budapest ISBN 963 9422 31 2 p. 192-204
93. POPP J (2004): Az EU Közös Agrárpolitikájának elmélete és nemzetközi mozgástere, Európai Agrárpolitika Kft., 2004 ISBN 963 217 735 5
94. POSTA L. – NÁBRÁDI A (2004): A mezőgazdasági vállalkozások termelési tényező, erőforrásai, egyetemi jegyzet, Debreceni Egyetem ATC AVK, Debrecen, 2004
95. RADÓCZNÉ K. T. (2007): A dohánytermesztés üzemgazdasági vizsgálata, In: A dohánytermesztés helyzete, kilátásai és fejlesztési lehetőségei p. 67-88 ISSN: 1588-8665, Debrecen
96. RADÓCZNÉ K.T. – KÜRTHY GY. – PESTI CS. – BUKAI A. (2008): A dohánypiac helyzete és a dohánytermelés lehetséges jövője Magyarországon és az Európai Unióban a KAP reform tükrében. Agrárgazdasági Tanulmányok, 2008.3.szám, AKI, Budapest
97. RAJARATHINAM, A. - PARMAR - R.S. - VAISHNAV, P.R. (2010): Estimating models for area, production and productivity trends of tobacco (*Nicotiana tabacum*) crop for Anand Region of Gujarat State, India. J. Applied Sci., 10: 2419-2425.
98. RAMSEY, D. - SMIT, B. (2002): Rural community well-being: models and application to changes in the tobacco-belt in Ontario. Geoforum. 33, p. 367-384.
99. RUHM, G. – BOKELMANN, W. (2005): Umstellung der Tabakerzeugung in Deutschland. Endbericht 2005. Humboldt-Universität zu Berlin. Institut für Wirtschafts- und Sozialwissenschaften des Landbaus. Auftraggeber: Ministerium für Ernährung und Ländlichen Raum, Land Baden-Württemberg.
100. SASSONE, P. G. – SCHAFFER, W. A. (1978): Cost-benefit Analysis, Academic Press, Inc. NCJ 074611 San Diego, USA, 1978
101. SCHROEDER, S. A. (2004): The Tobacco Buyout and the FDA. New England Journal of Medicine, vol. 351, no. 14, p. 1377-1380.
102. SINDIFUMO - Brazilian Tobacco Trade Association (2007): Submission to the public hearing on agricultural diversification and crop alternatives to tobacco for the

WHO FCTC (Brasilia, Brazil, 26 February 2007),
http://www.who.int/tobacco/framework/cop/events/public_hearings_brazil/en/print.html

103. SZŰCS I. (2004): Beruházások gazdasági elemzése In: Gyakorlati alkalmazások – Az üzleti tervezés gyakorlata (szerk: SZŰCS I. – NAGY L.) Campus Kiadó, Debrecen, 2004.
104. SZŰCS I. – FARKASNÉ F.M. – DOBÓ E. (2006): A termőföld piaci sajátosságai, In: Az agrárinnovációtól a társadalmi aszimmetriáig szerk: Jávor A.- Borsos J. ISBN: 963 9274 95X, Debrecen p. 339-344.
105. TAR F. (1999): Termőföldértékelés az Európai Unióban. „Magyarország az ezredfordulón”. In.: Stefanovits P. – Michéli E. (szerk.): A talajminőségre épített EU-konform földértékelés elvi alapjai és bevezetésének lehetőségei. MTA Agrártudományok Osztálya. AGROINFORM kiadó és nyomda, Budapest. p. 19-42.
106. TOBACCO INSTITUTE OF SOUTH AFRICA (2007): Submission by the Tobacco Institute of South Africa on behalf of Tobacco Grower Organisations in Sub-Saharan Africa for the WHO FCTC Public Hearing on Agricultural Diversification and Alternative Crops to Tobacco, 19 February 2007
107. THUN, M.J. - SILVA, V.L.C. (2003): Introduction and overview of global tobacco surveillance. In: Shafey, O., Dolwick, S., Guindon, G.E.: Tobacco control country profiles, American Cancer Society, Atlanta, World Health Organization, Geneva, International Union against Cancer, Geneva, D.C., p. 7-12.
108. TSO, T.C. (1990): Production, Physiology and Biochemistry of Tobacco Plant, IDEALS Inc, Beltsville, Maryland, USA
109. UNITAB (2006): The European Charter for Tobacco Growing - paving the way for the future -a discussion tool
110. UNITAB (2007): 2004-2007 The reform of the tobacco CMO, An overview of the important economic and social impact of tobacco growing in the poorest regions of the European Union
111. UNITAB (2008): European Unity for the Future of Tobacco, Declaration, Bovolone (VR) - Italy February 3rd, 2008
112. UNITAB (2010): Récolte/Crop 2009 c. előadás 32. UNITAB Kongresszus, 2010.10.14-16. Krakkó, Lengyelország

113. UNIVERSAL CORPORATION (2010): Crop and Market Reports, World Leaf Production as of 4 November 2010
<http://www.universalcorp.com/Reports/ReportFrameset.asp?ID=32278&Menu=Tob>
114. VÁMOS Z. (2001): Magyar dohánytermelés a 24. órában, Magyar Dohányújság 2001/3-4 szám p. 28-48.
115. VAN DER MERWE, R. (1998a): The economics of tobacco control in South Africa. In: Abedian I, van der Merwe R. Wilkins N, Jha P (szerk.): The economics of tobacco control: Towards an optimal policy mix. Cape Town: Medical Association of South Africa Press; 1998: p. 251–271.
116. VAN DER MERWE, R. (1998b): Employment issues in tobacco control. In: Abedian I, van der Merwe R, Wilkins N, Jha P (szerk.): The economics of tobacco control: Towards an optimal policy mix. Cape Town: Medical Association of South Africa Press; 1998. p. 251–271.
117. VAN DER MERWE, R. (1998c): Employment and output effects for Zimbabwe with the elimination of tobacco consumption and production. Population, Health and Nutrition Department, World Bank; 1998.
118. VARGA L. (2010): Virginiai vagy Burley? Agronapló XIV. évfolyam - 2010/10 ISSN 2061-5523
119. VARGAS, M.A. - BONATO, A. (2007): Tobacco growing, family farmers and diversification strategies in Brazil: current prospects and future potential for alternative crops. Ministry of Agrarian Development, Brasilia, p. 63.
120. VIDAL, C. – MARQUER, P. (2001): Twenty years of agriculture in Europe: The tobacco industry and employment in less-favoured regions, Agricultural and Fisheries, Theme 5 – 15/2001
121. VISSYNÉ, T. M. (1999): A dohányvertikum integrációja Magyarországon és az Európai Unióban, Magyar Dohányújság 1999/3-4. p.32-35.
122. WARNER, K. E. - FULTON G. A. (1995): Importance of tobacco to a country's economy: an appraisal of the tobacco industry's economic argument. Tobacco Control, vol. 4, p. 180-183.
123. WARNER, K.E. – FULTON, G.A. – NICOLAS, P. - GRIMES, D.R. (1996): Employment implications of declining tobacco product sales for the regional economies of the United States. Journal of the American Medical Association; 1996/275 (16), p. 1241–1246.

124. WARNER, K. E. (2000): The economics of tobacco: myth and realities. Tobacco Control, vol. 9, p. 78-89.
125. WORLD BANK PUBLICATION (1999): Curbing the Epidemic, Governments and the Economics of Tobacco Control, TheWord Bank, Washinton D.C. ISBN: 0-8213-4519-2, p.13-15.
126. WORLD HEALT ORGANIZATION (WHO) Framework Convention Alliance on Tobacco Control (2005): Tobacco Facts. Factsheet 1. Framework Convention Alliance on Tobacco Control, 2005. Viewed 23 Nov. 05 http://www.ensp.org/files/01_Tobacco_Facts.pdf
127. WORLD HEALTH ORGANIZATION (WHO) (2007a). Public hearing on agricultural diversification and alternative crops for the WHO framework convention on tobacco control (WHO FCTC) (Brasilia, Brazil, 26 February 2007), http://www.who.int/tobacco/framework/cop/events/public_hearings_brazil/en/print.html
128. WORLD HEALTH ORGANIZATION (WHO) (2007b): Matters identified in decision taken by the Conference of the Parties that call for action in the period between its first and second session. Establishment of a study group on alternative crops (decision FCTC/COP1(17)). A/FCTC/COP/2/11, May 9, 2007.
129. WORLD HEALTH ORGANIZATION (WHO) (2008a): Study group on economically sustainable alternatives to tobacco growing (in relation to Articles 17 and 18 of the Convention) (provisional agenda item 4.8, FCTC/COP/1/11), [http://www.who.int/gb/fctc/PDF/cop3/FCTC COP3 11-en.pdf](http://www.who.int/gb/fctc/PDF/cop3/FCTC_COP3_11-en.pdf)
130. WORLD HEALT ORGANIZATION (WHO) (2008b): WHO Report on the Global Tobacco Epidemic, 2008 –The MPOWER Package p.19. http://www.who.int/tobacco/mpower/mpower_report_full_2008.pdf
131. YACH, D. - BETTCHER, D. (2000): Globalisation of tobacco industry influence and new global responses. Tobacco Control 9, p. 206-216.
132. 29/2010. (III. 30.) FVM rendelet
133. 35/1998. (III. 20.) Országgyűlési határozat az országos területfejlesztési koncepcióról
134. 1990. évi C. törvény. a helyi adókról
135. 1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról
136. 2007. évi CXXVII. törvény. az általános forgalmi adóról
137. 73/2009/EK tanácsi rendelet

SAJÁT PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE

Magyar nyelvű tudományos folyóirat idegen nyelvű összefoglalóval

Borsos J. Dr.- **Bittner B.** (2004): Fenntartható-e a dohánytermelő körzetekben az ágazat fejlődése? Gazdálkodás, 2004/4 szám, 28-34 p.

Bittner B. (2007): Kistérségi vizsgálatok az Észak-Alföld régióban, in.: Agrártudományi Közlemények 2007/26. 158-163p.

Bittner B. (2008): A dohányágazat kilátásai az uniós támogatási rendszer változásának tükrében, in: Agrártudományi Közlemények 2008/29 45-51p.

Idegen nyelvű tudományos folyóirat

B. Bittner (2007): Opportunities for the inclusion of less-favored areas in the northern great plain region, Abstract (Applied Studies in Agribusiness and Commerce), 2007 Nr. 59-61 p.

Tudományos könyv/tankönyv magyar nyelven

Borsos J. – **Bittner B.** – Mislovics A. (2006): A dohánykertész mester kézikönyve, Szaktudás Kiadó Ház, Budapest ISBN-13: 978-963-9736-04-7

Tudományos könyv/tankönyvrészlet magyar nyelven

Bittner B. (2006): Válságban a dohányágazat, in: Az agrárinnovációtól a társadalmi aszimmetriákig szerk: Jávora A.- Borsos J. ISBN: 963 9274 95X, Debrecen 229-233 p.

Magyar nyelvű intézeti kiadvány szerkesztése

Bittner B (szerk.) (2007): Ágazatspecifikus innováción alapuló projektek generálása a dohány ágazatban, Debrecen, ISSN: 1588-8665

Külföldön idegen nyelven teljes terjedelemben megjelent előadás

B. Bittner (2006): Opportunities of the less-favored area's inclusion in Észak-Alföld region, in The 4th Symposium "Natural resources and sustainable development" 933-937p, Oradea

B. Bittner (2008): Opportunities of tobacco sector due to changing of Union's subsidy system, International Conference on Applied Economics Proceedings, 799-803 p

J. Borsos - **B. Bittner** – A. Mislovics Kerékgyártó – T. Orosz (2009): Difficulties of diversification and alternative crops to tobacco in the European Union, Aspects and Visions of Applied economics and Informatics International Congress, Debrecen

J. Borsos – **B. Bittner** – A. Kerékgyártóné Mislovics – T. Orosz (2008): Rural areas and tobacco in European Union (31. UNITAB Congress Caceres, Spanyolország)

B. Bittner – J. Borsos (2011): Trend sin European Tobacco Sector, Second AGRIMBA-AVA Congress 2011, 22-24th June, 2011. Wageningen University, Wageningen, The Netherlands

Magyar nyelven megjelent előadás idegen nyelvű összefoglalóval

Borsos J. - Nábrádi A. – **Bittner B.** (2005): A társadalmi aszimmetriák feltárása és kezelése közgazdasági és más módszerekkel, III. Erdei Ferenc Tudományos Konferencia kiadványa II kötet 253-257 p.

Bittner B. (2006): Társadalmi aszimmetriák a Vásárosnaményi kistérségben, LXVIII. Georgikon Napok, Keszthely

Bittner B. (2007): A magyar dohányágazat helyzete és kilátásai, Tradíció és Innováció Konferencia, SZIE Gödöllő 2007. dec. 3-5.

Bittner B. (2007): Regionális különbségek okainak vizsgálata az Észak-Alföld régióban, AVA 3 konferencia, Debrecen, 2007. március 20-21.

Magyar nyelvű folyóirat idegen nyelvű összefoglaló nélkül

Bittner B. (2004): A hazai dohánytermesztés értékelése az Európai Unió csatlakozás kapcsán, Magyar Dohányújság, 2004/1-2 szám, 35-45 p.

Borsos J. – **Bittner B.** (2007): A dohány jövője I. Magyar Mezőgazdaság 2007/42 szám 12-13p.

Borsos J. – **Bittner B.** (2007): A dohány jövője II. Magyar Mezőgazdaság 2007/42 szám 16-17p

Bittner B. – Kerékgyártóné Mislovics A. – Orosz T. – Borsos J. (2011):

A WHO stratégia vs. megélhetés (I.) Magyar Mezőgazdaság 2011/17. szám. 16-17 p.

Bittner B. – Kerékgyártóné Mislovics A. – Orosz T. – Borsos J. (2011):

A WHO stratégia vs. megélhetés (II.) Magyar Mezőgazdaság 2011/18. szám. 16-17 p.

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. táblázat: Az EU dohánytermelői és az elsődleges feldolgozói számának alakulása az utóbbi években.....	20
2. táblázat: Az EU-27 felvásárlási átlagárainak változása.....	20
3. táblázat: Az úsztatott palántanevelés termelési költségeinek megoszlása (2010)	54
4. táblázat: Az úsztatott palántanevelés termelési értékének alakulása (2010)	57
5. táblázat: Az úsztatott palántanevelés fontosabb gazdasági mutatói (2010).....	58
6. táblázat: A Virginia dohány termelési költségeinek megoszlása (2010).....	60
7. táblázat: A Virginia dohány eredménye a modellezett gazdaságban az eredeti uniós támogatási intenzitás mellett (2010).....	63
8. táblázat: A Virginia dohány eredménye a modellezett gazdaságban SPS támogatási rendszerben, termeléshez kötött opcióval (2010).....	65
9. táblázat: A Virginia dohány eredménye a modellezett gazdaságban az aktuális támogatási szint mellett, szerkezetátalakítási támogatás igénybevételével (2010)	66
10. táblázat: A Virginia termesztés fontosabb gazdasági mutatói a modellezett gazdaságban (2010).....	68
11. táblázat: A hozam és az árak alakulása a Virginia termesztésnél különböző.....	71
szcenáriók esetén	71
12. táblázat: A Burley dohány termelési költségeinek megoszlása (2010)	73
13. táblázat: A Burley dohány eredménye a modellezett gazdaságban az eredeti EU-s támogatási intenzitás mellett (2010).....	74
14. táblázat: A Burley dohány eredménye a modellezett gazdaságban SPS támogatási rendszerben, termeléshez kötött opcióval (2010).....	75
15. táblázat: A Burley dohány eredménye a modellezett gazdaságban az aktuális támogatási szint mellett, szerkezetátalakítási támogatás igénybevételével (2010)	76
16. táblázat: A Burley termesztés fontosabb gazdasági mutatói a modellezett gazdaságban (2010)	77
17. táblázat: A hozam és az árak alakulása a Burley termesztésnél különböző.....	79
szcenáriók esetén	79
18. táblázat: A dohányvertikumban foglalkoztatottak főbb jellemzői (2009).....	96
19. táblázat: A dohányvertikum szereplői által befizetett adók és járulékok (2009) (ezerFt).....	99
20. táblázat: A dohánytermesztés támogatásának országos kalkulációja (2009)	99
21. táblázat: A dohányvertikum állami bevételeinek és kiadásainak mérlege (2009).....	100

ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. ábra: A világ dohánytermelésének megoszlása 2009-ben.....	12
2. ábra: A világ dohánytermesztésének változása 1999-2009.....	13
3. ábra: Az EU dohánytermő területeinek változása 2004-2010 között.....	17
4. ábra: Az EU-ban termelt nyersdohány mennyiségének változása.....	18
5. ábra: Az egyes fajtacsoportok megoszlása az EU-ban 2009-ben.....	19
6. ábra: Az EU-25 dohányimportja és –exportja 2001-2010 között.....	21
7. ábra: Az EU-25 dohányimportja főbb származási országok szerint.....	22
8. ábra: A dohánytermesztés alakulása Magyarországon.....	29
9. ábra: A dohányvertikum egyszerűsített sémája.....	45
10. ábra: Az úsztatott palántanevelés anyagköltségeinek megoszlása (2010).....	55
11. ábra: A Virginia dohány anyagköltségeinek megoszlása (2010)	61
12. ábra: Az egy főre jutó éves kiadások alakulása (2008)	81
13. ábra: A dohánytermesztés befejezésének okai (2009).....	83
14. ábra: A dohánytermesztő területek nagysága a mintában (2009).....	84
15. ábra: A válaszadók dohánytermesztő területeinek átlagos aranykorona értéke	85
16. ábra: A felszabadult dohányterület hasznosítási lehetőségeinek megoszlása, % (2009).....	86
17. ábra: A dohánytermesztést helyettesítő ágazatok gyakorisága (2009), fő.....	86
18. ábra: Az egyes ágazatok értékelése ágazatonként a dohánytermesztéshez viszonyítva (2009)	87
19. ábra: Túlélési görbék alakulása végzettség szerint (2009)	91
20. ábra: A termelők túlélési görbéi a dohányágazatba kerülés módja szerint.....	92
21. ábra: A túlélési görbék alakulása az egyes földminőségi kategóriákat vizsgálva	93
22. ábra: A termelők túlélési görbéi a földterület nagysága alapján	94

MELLÉKLETEK

A Virginia dohány termesztési terve és gazdasági értékelése az eredeti uniós támogatási intenzitás mellett (2010)

Gazdaság:

Növény: Virginia típusú dohány

Területi méret (ha):

2010

Készült:

a Debreceni Egyetem
Agrár- és Gazdálkodástudományok Centruma
Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Gazdálkodástudományi Intézet

A Virginia dohány termesztési terve és gazdasági értékelése az eredeti uniós támogatási intenzitás mellett (2010)

N 2

TECHNOLÓGIA ÁLTALÁNOS JELLEMZÉSE

Genetikai talajtípus:	homokos vályogtalaj		
Fajta,hibrid:	Hevesi 9		
Elővetemény:	búza		
Talaj-előkészítés:	szántás		
Szerves trágyázás (t/ha):	-		
Műtrágyázás: hatóanyag felhasználás (kg/ha)	N:	60	P ₂ O ₅ : 72
		K ₂ O: 300	Összesen: 432
Talajfertőtlenítés (idő/vegyszer):	április-május Force 10 CS		
Ültetés (idő/gépkapcsolat):	május MTZ-82+Checci ültetőgép+ vízszállítótartály		
Herbicide (idő/vegyszer):	-		
Insekticide (idő/vegyszer):	Kohinor 200 SL, Mospilan 20 SP, Reklan 40 EC		
Fungicide (idő/vegyszer)	június Dithane M45, Acrobat MZ, (Manex II.)		
Növényvédelmi anyagköltség összesen (eFt/ha):	510		
Növényápolás (mechanikus):	május vége, sokszörművelés, kapálás		
Öntözés: módja	esőztető öntözés	víznorma (mm/ha):	100
Betakarítás előkészítés:	tetejezés, kacsagátolás		
Betakarítás (idő/gépkapcsolat):	július 20- október vége, kézzel		
Melléktermék betakarítás (idő/gépkapcs.):	október vége -szárvágás, szárzúzás		
Száritás (Ft/100 kg/1% nedvességekivonás):	szárítókamra		
Száritás előtti és utáni nedv. tartalom (%)	76%-14-16%		
Tárolás (időszak/mennyiség):	-		
Értékesítés (idő/mennyiség):	szeptember-november		

A Virginia dohány termesztési terve és gazdasági értékelése az eredeti uniós támogatási intenzitás mellett (2010)

N 3

AZ ÁGAZAT HOZAMAI ÉS TERMELÉSI ÉRTÉKE

Termelési méret (ha): 4

Termék neve	Fajlagos hozam (t/ha)	Összes hozam (tonna)	Összes hozamból		Értékesítési ár (Ft/t)	Belső elszámoló ár (Ft/t)	Árbevétel (eFt)	Belső felhasználás (eFt)	Egyéb bevételek(eFt)			Termelési érték (eFt)	Megoszlás (%)
			értékesítés (t)	belső felhasználás (t)					támogatás (SAPS+SPS)	biztosítási kártérítés	egyéb bevételek		
száraz dohány	1,825	7,30	7,30	0,0	280000		2044		6436,8			8481	100,00
Összes területre jutó érték(eFt)							2044		6436,8			8481	100%
1 hektárra jutó érték(eFt)							511,00		1609,20			2120,20	
Megoszlás(%)							24,10		75,90			100%	

A Virginia dohány termesztési terve és gazdasági értékelése az eredeti uniós támogatási intenzitás mellett (2010)

N 4

TECHNOLÓGIAI MŰVELETI TERVLAP

Termelési méret (ha): 4

Hónap	A technológiai művelet				Erőgép	Munkagép		Dolgozók száma (fő)		Teljesítmény (Me/ó)	Szükséges óraszám			Felhasznált anyagok			
	megnevezés	Me.	mennyiség	S/V		megnevezés	szakkép-zett	szakkép-zetlen	Erőgép		Szak-képzett dolgozó	Szak-képzetlen dolgozó	megnevezés	Me.	1 hektárra jutó mennyiség	össz.területre jutó mennyiség	
IV	talajelőkészítés	ha	4	S	MTZ-82	tárcsa	1	0	1,66	2,41	2,41	0,00					
IV	tápanyagutánpótlás	kg	1200	S	MTZ-82	Tornado 1300 TM műtrágyaszóró	2	1	1330	0,90	1,80	0,90	Cropcare 2 complex	kg	300	1200	
IV	tápanyagutánpótlás	kg	400	S	MTZ-82	Tornado 1300 TM műtrágyaszóró	2	1	440	0,91	1,82	0,91	Pétisó	kg	100	400	
IV	talajfertőtlenítés	ha	4	S	MTZ-82	IFA Global permetező	2	1	1,66	2,41	4,82	2,41	Force 10 CS	l	1,0	4,0	
													víz	m ³	0,6	2,4	
IV	talajelőkészítés (kombinátorozás)	ha	4	S	MTZ-82	Aglicon Combi 3.2	1	0	1,66	2,41	2,41	0,00					
V	ültetés	ha	4	S	MTZ-82	Checchi ültetőgép	1	10	0,5	8,00	8,00	80,00	palánta	db	23000	92000	
V	palántahordás	ha	4	S	MTZ-82	DETK pótkocsi	1	2	0,5	8,00	8,00	16,00	víz	m ³	5,75	23	
VI	növényápolás+fejtrágyázás	ha	4	S	MTZ-82	sorközművelő	2	2	1	4,00	8,00	8,00	Kálciumnitrát	kg	200	800	
VI	növényápolás (kézi)	ha	4	V		kézi kapa	0	5	0,022	0,00	0,00	181,82					
VI	növényvédelem	ha	4	S	MTZ-82	DETK pótkocsi	2	0	3	1,33	2,67	0,00	Dithane M45	kg	2,5	10	
													Decis 2,5	l	0,3	1,2	
													Kálciumnitrát	kg	3	12	
													víz	m ³	0,6	2,4	
VII	öntözés	m3	1000	S	MTZ-82	öntöződob	1	0	45	22,22	22,22	0,00	víz	m ³	250	1000	
VII	növényápolás	ha	4	S	MTZ-82	kultivátor	1	0	1,5	2,67	2,67	0,00					
VII	gazoló kapálás	ha	4	V		kézi kapa	0	3	0,037	0,00	0,00	108,11					
VII	növényvédelem	ha	4	S	MTZ-82	IFA Global permetező	2	0	1,66	2,41	4,82	0,00	Mospilan 20 SP	kg	0,4	1,6	
													Acrobat MZ	kg	2,0	8	
													víz	m ³	0,6	2,4	
													Hacafost Grün	kg	3,5	14	
VII	öntözés	m3	1000	S	MTZ-82	öntöződob	1	0	45	22,22	22,22	0,00	víz	m ³	250	1000	
VII	tetejezés	ha	4				0	3	0,037	0,00	0,00	108,11					
VII	betakarítás 1. menet	ha	4	S	MTZ-82	pótkocsi (tűsorkeret)	1	4	0,11	36,36	36,36	145,45					
	(törés)	ha	4					5	0,022	0,00	0,00	181,82					
VII	szárítás	kg	7800			TDO80 Szárítókamra			54	144,44							
VII	öntözés	m3	1000	S	MTZ-82	öntöződob	1	0	45	22,22	22,22	0,00	víz	m ³	250	1000	
VIII	kacsgáltás	ha	4	S	MTZ-82	IFA Global permetező	2	0	2	2,00	4,00	0,00	Royal-tac	l	20	80	
													víz	m ³	0,8	3,2	
VIII	kiszedés+válogatás+csomagolás	kg	1300					8	18	0,00	0,00	72,22	bálazsineg	db	0,25	1	
VIII	betakarítás 2. menet	ha	4	S	MTZ-82	pótkocsi (tűsorkeret)	1	4	0,11	36,36	36,36	145,45					
	(törés)	ha	4					5	0,022	0,00	0,00	181,82					
VIII	szárítás	kg	9000			TDO 80			54	166,67							
VIII	növényvédelem	ha	4	S	MTZ-82	IFA Global permetező	1		1,66	2,41	2,41	0,00	Kálciumnitrát	kg	3	12	
VIII	kacsgáltás	ha	4	S	MTZ-82	IFA Global permetező	2	0	2	2,00	4,00	0,00	Royal MH 30	l	15	60	
													víz	m ³	0,6	2,4	
VIII	öntözés	m3	1000	S	MTZ-82	öntöződob	1	0	45	22,22	22,22	0,00	víz	m ³	250	1000	
VIII	kiszedés+válogatás+csomagolás	kg	1500					8	18	0,00	0,00	83,33	bálazsineg	db	0,25	1	
VIII	betakarítás 3. menet	ha	4	S	MTZ-82	pótkocsi (tűsorkeret)	1	4	0,11	36,36	36,36	145,45					
	(törés)	ha	4					5	0,022	0,00	0,00	181,82					
VIII	szárítás	kg	9000			TDO 80			54	166,67							
VIII	kézi kacsmentesítés	ha	4					3	0,037	0,00	0,00	108,11					
VIII	kiszedés+válogatás+csomagolás	kg	1500					8	18	0,00	0,00	83,33	bálazsineg	db	0,25	1	
VIII	öntözés	m3	1000	S	MTZ-82	öntöződob	1		45	22,22	22,22	0,00	víz	m ³	250	1000	
VIII	betakarítás 4. menet	ha	4	S	MTZ-82	pótkocsi (tűsorkeret)	1	4	0,11	36,36	36,36	145,45					
VIII	(törés)	ha	4					5	0,022	0,00	0,00	181,82					
VIII	szárítás	kg	9000			TDO 80			54	166,67							
IX	kiszedés+válogatás+csomagolás	kg	1500					8	18	0,00	0,00	83,33	bálazsineg	db	0,25	1	
IX	betakarítás 5. menet	ha	4	S	MTZ-82	pótkocsi (tűsorkeret)	1	4	0,11	36,36	36,36	145,45					
IX	(törés)	ha	4					5	0,022	0,00	0,00	181,82					
IX	szárítás	kg	9000			TDO 80			54	166,67							
IX	kiszedés+válogatás+csomagolás	kg	1500					8	18	0,00	0,00	83,33	bálazsineg	db	0,25	1	
IX	szárzúzás	ha	4	S	MTZ-82	RZ 4 szárzúzó	1		1,4	2,86	2,86	0,00					
IX	tácsázás	ha	4	S	MTZ-82	tárcsa	1		1,66	2,41	2,41	0,00					
IX	szántás	ha	4	S	MTZ-82	Khüne eke	1		0,5	8,00	8,00	0,00					

A Virginia dohány termesztési terve és gazdasági értékelése az eredeti uniós támogatási intenzitás mellett (2010)

N 5

ÉLŐMUNKA RÁFORDÍTÁS ÉS KÖLSÉG ÖSSZESÍTŐ

Megnevezés	Jan.	Febr.	Márc.	Ápr.	Máj.	Jún.	Júl.	Aug.	Szept.	Okt.	Nov.	Dec.	Össz.	Átlagbér (Ft/ó)	Munkabér összesen (eFt)	Egyéb szem. jut. (eFt)	Közterhek (eFt)	Személyi jell. költs. (eFt)
Szakképzett				13,3	16,0	10,7	110,5	163,9	49,6				364,0	500	182,0	36	57,3	275,3
Szakképzetlen				4,2	96,0	189,8	543,5	1328,8	493,9				2656,3	420	1115,6	128	351,4	1595,1
Összesen	0	0	0	17	112	200	654	1493	544	0	0	0	3 020,3		1297,649	164,000	408,759	1870,408
Szakképzett				6 630,6	8 000,0	5 333,3	55 258,1	81 972,5	24 815,2				182 009,8	Közterhek: 31,50%				
Szakképzetlen				1 772,8	40 320,0	79 723,6	228 265,4	558 102,4	207 454,5				1 115 638,7					
Összesen				8 403,4	48 320,0	85 057,0	283 523,5	640 074,9	232 269,8	-	-	-	1 297 648,5					
Közterhek				2 647,1	15 220,8	26 792,9	89 309,9	201 623,6	73 165,0	-	-	-	415 247,5					
Egyéb szem. jut.												164 000,0	164 000,0					
Szem.jell.össz.	-	-	-	11 050,52	63 540,80	111 849,92	372 833,38	841 698,46	305 434,73	-	-	164 000,00	1 870 408					

A Virginia dohány termesztési terve és gazdasági értékelése az eredeti uniós támogatási intenzitás mellett (2010)

N 6

SEGÉDÜZEMI (GÉPI) SZOLGÁLTATÁS ÉS KÖLTSÉG ÖSSZESÍTŐ

Megnevezés	S/V	Jan. (óra)	Febr. (óra)	Márc. (óra)	Ápr. (óra)	Máj. (óra)	Jún. (óra)	Júl. (óra)	Aug. (óra)	Szept. (óra)	Okt. (óra)	Nov. (óra)	Dec. (óra)	Összesen (m.óra)	Önköltség Költség (Ft/m.óra)	Összes költség (eFt)
Traktor:																
MTZ-82	S				9,0	16,00	5,33	108,11	159,9	50				348,06	2800	974,6
Teherautó:																
Speciális erőgép:																
Kombájn																
Öntözőgép																
Repülő légióra																
Összes m.óra		0	0	0	9	16	5	108	160	50	0	0	0	348,06	-	-
Összes költség (eFt)		0	0	0	25	45	15	303	448	139	0	0	0	-	-	974,6

A Virginia dohány termesztési terve és gazdasági értékelése az eredeti uniós támogatási intenzitás mellett (2010)

N 7

BEFEKTETETT TÁRGYI ESZKÖZ ÉS KÖLTSÉG

Megnevezés	Me.	Mennyiség	Bekerülési egységár	Összes bekerülési érték	Nettó érték	Amort. kulcs	Javítási kulcs	Amortizáció	Javítás	Speciális tárgyi eszköz költség
			(eFt/ha,db)	(eFt)	(eFt)	(%)	(%)	(eFt)	(eFt)	(eFt)
Dohányszárító kamra TDO 100	db	1	1 500	1 500	0	0	10	0	150	150
Öntöződob	db	1	300	300	0	0	10	0	30	30
Összesen	-	-	-	1 800	0	-	-	0	180	180

A Virginia dohány termesztési terve és gazdasági értékelése az eredeti uniós támogatási intenzitás mellett (2010)

N 8

AZ ANYAGRÁFORDÍTÁS ÉS KÖLTSÉG ÖSSZESÍTŐ

Területi méret (ha): 4

Megnevezés		Mérték-egység	Mennyiség	Egységár (Ft/me)	Összesen (eFt)	Megosztás (%)	
Saját anyag felhasználás	Istállótrágya						
	Palánta	db	92000	2,62	241		
	Saját anyagfelhasználás összesen				241	13,76	
Vásárolt anyag felhasználás	Műtrágyák	N: Kálciumnitrát	kg	824	13	11	0,61
		Hacafost Grün	kg	14	15	0,2	0,01
		Pétisó	kg	400	70	28	1,60
		P:	kg			0	0,00
		K:	kg			0	0,00
		NPK: Cropcare 2 complex	kg	1200	160	192	10,95
		Összesen	kg	2438		231	13,17
	Vegyszer	Force	l	4	14550	58	3,32
		Decis 2,5	l	1,2	9000	11	0,62
		Mospilan 20 SP	kg	1,6	27000	43	2,46
		Dithane M45	kg	10	1000	10	0,57
		Acrobat MZ	kg	8	4500	36	2,05
		Royal MH30	l	60	2290	137	7,83
		Royal-tac	l	80	2400	192	10,95
		Összesen				488	27,80
	Üzemenyanyagok	Gázolaj	t				0,00
		Benzin	t				0,00
		Kenőolaj	t				0,00
		Villamosenergia	kWh	6000	32	192	10,95
		Földgáz	m³	5200	110	572	32,61
		Összesen				764	43,56
	Egyéb anyagok	víz	m³	5036	4,50	23	1,29
		bálazsineg	db	5	1500,00	8	0,43
							0,00
		Összesen				30	1,72
Vásárolt anyagfelhasználás összesen					1513	86,2	
Anyagköltség mindösszesen					1754	100%	

A Virginia dohány termesztési terve és gazdasági értékelése az eredeti uniós támogatási intenzitás mellett (2010)

N 9

TERMELÉSI KÖLTSÉG ÖSSZESÍTŐ

Területi méret(ha):

4

Megnevezés	Ágazati költség összesen (eFt)	1 ha-ra jutó költség (eFt/ha)	Megoszlás (%)
1. Anyagjellegű költség	1 754	439	34,80
2. Személyi jellegű költség	1 870	468	37,11
3. Speciális tárgyi eszköz költség	180	45	3,57
4. Egyéb közvetlen költség	22	5	0,43
tagsági díj	22	5	0,43
KÖZVETLEN KÖLTSÉG ÖSSZES	3 826	956	75,90
5. Felosztott költség		-	0,00
(Segédüzemági szolgáltatás)	975	244	19,33
ELŐÁLLÍTÁSI KÖLTSÉG	4 800	1 200	95,24
Általános költség	240	60	4,76
ÖSSZES KÖLTSÉG	5 040	1 260	100

A Virginia dohány termesztési terve és gazdasági értékelése az eredeti uniós támogatási intenzitás mellett (2010)

A DOHÁNY ÁGAZAT (VIRGINIA) FONTOSABB GAZDASÁGI MUTATÓI

Területi méret (ha): 4

Megnevezés	Ágazati összesen		1 ha-ra jutó érték	
Arbevétel	2 044	eFt	511	eFt/ha
Termelési érték	8 481	eFt	2 120	eFt/ha
Termelési költség	5 040	eFt	1 260	eFt/ha
Nettó jövedelem	3 440	eFt	860	eFt/ha
Fedezeti összeg	4 655	eFt	1 164	eFt/ha
SFH	3 702	eFt	925	eFt/ha
Munkaidő felhasználás (gépi)	348	óra	87	óra
Munkaidő felhasználás (kézi)	3 020	óra	755	óra
Munkaidő felhasználás (összes)	3 368	óra	842	óra
Megnevezés	Mutatók			
Arbevételarányos jövedelmezőség	168,3	%		
Költségarányos jövedelmezőség	68,3	%		
Költségszint	59,4	%		
Jövedelemszint	40,6	%		
Egy munkaóra jutó TÉ	2 517,8	Ft/ó		
Egy munkaóra jutó A	606,8	Ft/ó		
Egy munkaóra jutó J	1 021,4	Ft/ó		
Termékek önköltsége	690,5	Ft/kg		

A Virginia dohány termesztési terve és gazdasági értékelése az eredeti uniós támogatási intenzitás mellett (2010)

N 11

A GAZDÁLKODÁS HATÉKONYSÁGA

Megnevezés	M.e.	Érték
Munkaigény		
1 hektárra jutó kézimunka-igény	m.óra/ha	755,1
1 tonna termék előállításának kézimunka-igénye	m.óra/t	413,7
100 eFt árbevétel megtermelésének kézimunka-igénye	m.óra/100eFt	147,8
100 eFt fedezeti összeg megtermelésének kézimunka-igénye	m.óra/100eFt	64,9
100 eFt nettó jövedelem megtermelésének kézi munka-igénye	m.óra/100eFt	87,8
Költségigény		
1 hektárra jutó összes termelési költség igény	Ft/ha	1 260 123,7
1 hektárra jutó közvetlen termelési költség	Ft/ha	956 478,9
Önköltség (1 kg értékesített termékre jutó összes TK)	Ft/kg	690,5
Közvetlen önköltség (1 kg értékesített termékre jutó közvetlen TK)	Ft/kg	524,1
Költségszint (összes termelési költség/termelési érték)	%	59,4
Közvetlen költségszint (közvetlen termelési költség/termelési érték)	%	45,1
1000 Ft fedezeti összeg megtermelésének költségigénye (közvetlen ktg.)	Ft	821,9
1000 Ft nettó jövedelem megtermelésének költségigénye (összes ktg.)	Ft	1 465,1
Területi termelékenységi		
Átlaghozam	t/ha	1,83
1 hektáron elért árbevétel	Ft/ha	511 000,0
1 hektáron elért termelési érték	Ft/ha	2 120 200,0
1 hektáron elért fedezeti összeg	Ft/ha	1 163 721,1
1 hektáron elért nettó jövedelem	Ft/ha	860 076,3
Munkatermelékenység (kézi)		
1 munkaóra felhasználásával előállított összes termés	kg/m.óra	2,4
1 munkaóra felhasználásával előállított árbevétel	Ft/m.óra	0,7
1 munkaóra felhasználásával előállított termelési érték	Ft/m.óra	2,8
1 munkaóra felhasználásával előállított fedezeti összeg	Ft/m.óra	1,5
1 munkaóra felhasználásával előállított nettó jövedelem	Ft/m.óra	1,1
Ft/m.óra		
Közvetlen költség arányos jövedelmezőség (Ft/közvetlen ktg.)	%	121,7
Költségarányos jövedelmezőség (nettó jövedelem/termelési ktg.)	%	68,3
Jövedelemszint	%	40,6
1 kg termékre jutó fedezeti összeg	Ft/kg	0,6
1 kg termékre jutó nettó jövedelem	Ft/kg	0,5

A Virginia dohány termesztésének eredménye SPS támogatási rendszerben

N 10

A DOHÁNY ÁGAZAT (VIRGINIA) FONTOSABB GAZDASÁGI MUTATÓI

Területi méret (ha): 4

Megnevezés	Ágazati összesen		1 ha-ra jutó érték	
Arbevétel	2 044	eFt	511	eFt/ha
Termelési érték	5 262	eFt	1 316	eFt/ha
Termelési költség	5 040	eFt	1 260	eFt/ha
Nettó jövedelem	222	eFt	55	eFt/ha
Fedezeti összeg	1 436	eFt	359	eFt/ha
SFH	483	eFt	121	eFt/ha
Munkaidő felhasználás (gépi)	348	óra	87	óra
Munkaidő felhasználás (kézi)	3 020	óra	755	óra
Munkaidő felhasználás (összes)	3 368	óra	842	óra
Megnevezés	Mutatók			
Arbevételarányos jövedelmezőség	10,9	%		
Költségarányos jövedelmezőség	4,4	%		
Költségszint	95,8	%		
Jövedelemszint	4,2	%		
Egy munkaóra jutó TE	1 562,3	Ft/ó		
Egy munkaóra jutó A	606,8	Ft/ó		
Egy munkaóra jutó J	65,9	Ft/ó		
Termékek önköltsége	690,5	Ft/kg		

A Virginia dohány termesztésének eredménye SPS támogatási rendszerben

N 11

A GAZDÁLKODÁS HATÉKONYSÁGA

Megnevezés	M.e.	Érték
Munkaigény		
1 hektárra jutó kézimunka-igény	m.óra/ha	755,1
1 tonna termék előállításának kézimunka-igénye	m.óra/t	413,7
100 eFt árbevétel megtermetésének kézimunka-igénye	m.óra/100eFt	147,8
100 eFt fedezeti összeg megtermetésének kézimunka-igénye	m.óra/100eFt	210,3
100 eFt nettó jövedelem megtermetésének kézi munka-igénye	m.óra/100eFt	1 361,1
Költségigény		
1 hektárra jutó összes termelési költség igény	Ft/ha	1 260 123,7
1 hektárra jutó közvetlen termelési költség	Ft/ha	956 478,9
Önköltség (1 kg értékesített termékre jutó összes TK)	Ft/kg	690,5
Közvetlen önköltség (1 kg értékesített termékre jutó közvetlen TK)	Ft/kg	524,1
Költségszint (összes termelési költség/termelési érték)	%	95,8
Közvetlen költségszint (közvetlen termelési költség/termelési érték)	%	72,7
1000 Ft fedezeti összeg megtermelésének költségigénye (közvetlen ktg.)	Ft	2 663,4
1000 Ft nettó jövedelem megtermelésének költségigénye (összes ktg.)	Ft	22 714,6
Területi termelékenység		
Átlaghozam	t/ha	1,83
1 hektáron elért árbevétel	Ft/ha	511 000,0
1 hektáron elért termelési érték	Ft/ha	1 315 600,0
1 hektáron elért fedezeti összeg	Ft/ha	359 121,1
1 hektáron elért nettó jövedelem	Ft/ha	55 476,3
Munkatermelékenység (kézi)		
1 munkaóra felhasználásával előállított összes termés	kg/m.óra	2,4
1 munkaóra felhasználásával előállított árbevétel	Ft/m.óra	0,7
1 munkaóra felhasználásával előállított termelési érték	Ft/m.óra	1,7
1 munkaóra felhasználásával előállított fedezeti összeg	Ft/m.óra	0,5
1 munkaóra felhasználásával előállított nettó jövedelem	Ft/m.óra	0,1
Ft/m.óra		
Közvetlen költség arányos jövedelmezőség (FŐ/közvetlen ktg.)	%	37,5
Költségarányos jövedelmezőség (nettó jövedelem/termelési ktg.)	%	4,4
Jövedelemszint	%	4,2
1 kg termékre jutó fedezeti összeg	Ft/kg	0,2
1 kg termékre jutó nettó jövedelem	Ft/kg	0,0

A Virginia dohány termesztésének eredménye a jelenleg (2010) érvényes támogatási szint mellett szerkezetátalakítási támogatás igénybevételével

N 10

A DOHÁNY ÁGAZAT (VIRGINIA) FONTOSABB GAZDASÁGI MUTATÓI

Területi méret (ha): 4

Megnevezés	Ágazati összesen		1 ha-ra jutó érték	
Arbevétel	2 044	eFt	511	eFt/ha
Termelési érték	8 524	eFt	2 131	eFt/ha
Termelési költség	5 608	eFt	1 402	eFt/ha
Nettó jövedelem	2 916	eFt	729	eFt/ha
Fedezeti összeg	4 158	eFt	1 039	eFt/ha
SFH	3 204	eFt	801	eFt/ha
Munkaidő felhasználás (gépi)	348	óra	87	óra
Munkaidő felhasználás (kézi)	4 000	óra	1 000	óra
Munkaidő felhasználás (összes)	4 348	óra	1 087	óra
Megnevezés	Mutatók			
Arbevételarányos jövedelmezőség	142,7	%		
Költségarányos jövedelmezőség	52,0	%		
Költségszint	65,8	%		
Jövedelemszint	34,2	%		
Egy munkaóra jutó TE	1 960,4	Ft/ó		
Egy munkaóra jutó A	470,1	Ft/ó		
Egy munkaóra jutó J	670,6	Ft/ó		
Termékek önköltsége	768,2	Ft/kg		

A Virginia dohány termesztésének eredménye a jelenleg (2010) érvényes támogatási szint mellett szerkezetátalakítási támogatás igénybevételével

N 11

A GAZDÁLKODÁS HATÉKONYSÁGA

Megnevezés	M.e.	Érték
Munkaigény		
1 hektárra jutó kézimunka-igény	m.óra/ha	1 000,0
1 tonna termék előállításának kézimunka-igénye	m.óra/t	547,9
100 eFt árbevétel megtermetésének kézimunka-igénye	m.óra/100eFt	195,7
100 eFt fedezeti összeg megtermetésének kézimunka-igénye	m.óra/100eFt	96,2
100 eFt nettó jövedelem megtermetésének kézi munka-igénye	m.óra/100eFt	137,2
Költségigény		
1 hektárra jutó összes termelési költség igény	Ft/ha	1 402 027,1
1 hektárra jutó közvetlen termelési költség	Ft/ha	1 091 625,0
Önköltség (1 kg értékesített termékre jutó összes TK)	Ft/kg	768,2
Közvetlen önköltség (1 kg értékesített termékre jutó közvetlen TK)	Ft/kg	598,2
Költségszint (összes termelési költség/termelési érték)	%	65,8
Közvetlen költségszint (közvetlen termelési költség/termelési érték)	%	51,2
1000 Ft fedezeti összeg megtermelésének költségigénye (közvetlen ktg.)	Ft	1 050,3
1000 Ft nettó jövedelem megtermelésének költségigénye (összes ktg.)	Ft	1 923,3
Területi termelékenység		
Átlaghozam	t/ha	1,83
1 hektáron elért árbevétel	Ft/ha	511 000,0
1 hektáron elért termelési érték	Ft/ha	2 131 000,0
1 hektáron elért fedezeti összeg	Ft/ha	1 039 375,0
1 hektáron elért nettó jövedelem	Ft/ha	728 972,9
Munkatermelékenység (kézi)		
1 munkaóra felhasználásával előállított összes termés	kg/m.óra	1,8
1 munkaóra felhasználásával előállított árbevétel	Ft/m.óra	0,5
1 munkaóra felhasználásával előállított termelési érték	Ft/m.óra	2,1
1 munkaóra felhasználásával előállított fedezeti összeg	Ft/m.óra	1,0
1 munkaóra felhasználásával előállított nettó jövedelem	Ft/m.óra	0,7
Ft/m.óra		
Közvetlen költség arányos jövedelmezőség (FÖ/közvetlen ktg.)	%	95,2
Költségarányos jövedelmezőség (nettó jövedelem/termelési ktg.)	%	52,0
Jövedelemszint	%	34,2
1 kg termékre jutó fedezeti összeg	Ft/kg	0,6
1 kg termékre jutó nettó jövedelem	Ft/kg	0,4

A Virginia dohány termesztés érzékenységvizsgálata

Hozam opt.	Jöv.	Árbev.	TÉ	Jöv-Tám
AO/SzO/AO	7 136	5 832	12 312	656
AO/SzO/AR	6 953	5 832	12 312	473
AO/SzO/AP	6 769	5 832	12 312	289
AO/SzR/AO	6 883	5 832	12 312	403
AO/SzR/AR	6 700	5 832	12 312	220
AO/SzR/AP	6 516	5 832	12 312	36
AO/SzP/AO	6 630	5 832	12 312	150
AO/SzP/AR	6 447	5 832	12 312	-33
AO/SzP/AP	6 263	5 832	12 312	-217
AR/SzO/AO	4 328	3 024	9 504	-2 152
AR/SzO/AR	4 145	3 024	9 504	-2 335
AR/SzO/AP	3 961	3 024	9 504	-2 519
AR/SzR/AO	4 075	3 024	9 504	-2 405
AR/SzR/AR	3 892	3 024	9 504	-2 588
AR/SzR/AP	3 708	3 024	9 504	-2 772
AR/SzP/AO	3 822	3 024	9 504	-2 658
AR/SzP/AR	3 639	3 024	9 504	-2 841
AR/SzP/AP	3 455	3 024	9 504	-3 025
AP/SzO/AO	3 637	2 333	8 813	-2 843
AP/SzO/AR	3 454	2 333	8 813	-3 026
AP/SzO/AP	3 270	2 333	8 813	-3 210
AP/SzR/AO	3 384	2 333	8 813	-3 096
AP/SzR/AR	3 200	2 333	8 813	-3 280
AP/SzR/AP	3 017	2 333	8 813	-3 463
AP/SzP/AO	3 131	2 333	8 813	-3 349
AP/SzP/AR	2 947	2 333	8 813	-3 533
AP/SzP/AP	2 764	2 333	8 813	-3 716

Hozam realista	Jöv.	Árbev.	TÉ	Jöv-Tám
AO/SzO/AO	5 246	3 942	10 422	-1 234
AO/SzO/AR	5 063	3 942	10 422	-1 417
AO/SzO/AP	4 879	3 942	10 422	-1 601
AO/SzR/AO	4 993	3 942	10 422	-1 487
AO/SzR/AR	4 810	3 942	10 422	-1 670
AO/SzR/AP	4 626	3 942	10 422	-1 854
AO/SzP/AO	4 740	3 942	10 422	-1 740
AO/SzP/AR	4 557	3 942	10 422	-1 923
AO/SzP/AP	4 373	3 942	10 422	-2 107
AR/SzO/AO	3 348	2 044	8 524	-3 132
AR/SzO/AR	3 165	2 044	8 524	-3 315
AR/SzO/AP	2 981	2 044	8 524	-3 499
AR/SzR/AO	3 095	2 044	8 524	-3 385
AR/SzR/AR	2 912	2 044	8 524	-3 568
AR/SzR/AP	2 728	2 044	8 524	-3 752
AR/SzP/AO	2 842	2 044	8 524	-3 638
AR/SzP/AR	2 659	2 044	8 524	-3 821
AR/SzP/AP	2 475	2 044	8 524	-4 005
AP/SzO/AO	2 881	1 577	8 057	-3 599
AP/SzO/AR	2 698	1 577	8 057	-3 782
AP/SzO/AP	2 514	1 577	8 057	-3 966
AP/SzR/AO	2 628	1 577	8 057	-3 852
AP/SzR/AR	2 444	1 577	8 057	-4 036
AP/SzR/AP	2 261	1 577	8 057	-4 219
AP/SzP/AO	2 375	1 577	8 057	-4 105
AP/SzP/AR	2 191	1 577	8 057	-4 289
AP/SzP/AP	2 008	1 577	8 057	-4 472

Hozam pessz.	Jöv.	Árbev.	TÉ	Jöv-Tám
AO/SzO/AO	4 436	3 132	9 612	-2 044
AO/SzO/AR	4 253	3 132	9 612	-2 227
AO/SzO/AP	4 069	3 132	9 612	-2 411
AO/SzR/AO	4 183	3 132	9 612	-2 297
AO/SzR/AR	4 000	3 132	9 612	-2 480
AO/SzR/AP	3 816	3 132	9 612	-2 664
AO/SzP/AO	3 930	3 132	9 612	-2 550
AO/SzP/AR	3 747	3 132	9 612	-2 733
AO/SzP/AP	3 563	3 132	9 612	-2 917
AR/SzO/AO	2 928	1 624	8 104	-3 552
AR/SzO/AR	2 745	1 624	8 104	-3 735
AR/SzO/AP	2 561	1 624	8 104	-3 919
AR/SzR/AO	2 675	1 624	8 104	-3 805
AR/SzR/AR	2 492	1 624	8 104	-3 988
AR/SzR/AP	2 308	1 624	8 104	-4 172
AR/SzP/AO	2 422	1 624	8 104	-4 058
AR/SzP/AR	2 239	1 624	8 104	-4 241
AR/SzP/AP	2 055	1 624	8 104	-4 425
AP/SzO/AO	2 557	1 253	7 733	-3 923
AP/SzO/AR	2 374	1 253	7 733	-4 106
AP/SzO/AP	2 190	1 253	7 733	-4 290
AP/SzR/AO	2 304	1 253	7 733	-4 176
AP/SzR/AR	2 120	1 253	7 733	-4 360
AP/SzR/AP	1 937	1 253	7 733	-4 543
AP/SzP/AO	2 051	1 253	7 733	-4 429
AP/SzP/AR	1 867	1 253	7 733	-4 613
AP/SzP/AP	1 684	1 253	7 733	-4 796

A Burley dohány eredménye a modellezett gazdaságban az eredeti EU-s támogatási intenzitás mellett (2010)

N 1

NÖVÉNYTERMESZTÉSI TECHNOLÓGIAI TERV ÉS GAZDASÁGI ÉRTÉKELÉS

Gazdaság:

Növény: Burley típusú dohány

Területi méret (ha):

2010

Készült:

**a Debreceni Egyetem
Agrár- és Gazdálkodástudományok Centruma
Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Gazdálkodástudományi Intézet**

A Burley dohány eredménye a modellezett gazdaságban az eredeti EU-s támogatási intenzitás mellett (2010)

N 2

TECHNOLÓGIA ÁLTALÁNOS JELLEMZÉSE

Genetikai talajtípus:	<u>homokos vályogtalaj</u>		
Fajta, hibrid:	<u>Pallagi 7</u>		
Elővetemény:	<u>búza</u>		
Talaj-előkészítés:	<u>szántás</u>		
Szerves trágyázás (t/ha):	<u>-</u>		
Műtrágyázás: hatóanyag felhasználás (kg/ha)	N:	<u>60</u>	P ₂ O ₅ : <u>72</u>
		K ₂ O: <u>300</u>	Összesen: <u>432</u>
Talajfertőtlenítés (idő/vegyszer):	<u>április-május Force 10 CS</u>		
Ültetés (idő/gépkapcsolat):	<u>május MTZ-82+Checci ültetőgép+ vízszállítótartály</u>		
Herbicidek (idő/vegyszer):	<u>-</u>		
Inszekticidek (idő/vegyszer):	<u>Kohinor 200 SL, Mospilan 20 SP, Reldan 40 EC</u>		
Fungicidek (idő/vegyszer):	<u>június Dithane M45, Acrobat MZ, (Manex II.)</u>		
Növényvédelmi anyagköltség összesen (eFt/ha):	<u>510</u>		
Növényápolás (mechanikus):	<u>május vége, sokszörművelés, kapálás</u>		
Öntözés: módja	<u>esőztető öntözés</u>	víznorma (mm/ha):	<u>100</u>
Betakarítás előkészítés:	<u>tetejezés, kacsgátás</u>		
Betakarítás (idő/gépkapcsolat):	<u>július 20- október vége, kézzel</u>		
Melléktermék betakarítás (idő/gépkapcs.):	<u>október vége -szárvágás, szárzúzás</u>		
Száritás (Ft/100 kg/1% nedvességelvonás):	<u>természetes úton decemberig folyamatos</u>		
Száritás előtti és utáni nedv. tartalom (%)	<u>76%-14-16%</u>		
Tárolás (időszak/mennyiség):	<u>-</u>		
Értékesítés (idő/mennyiség):	<u>szeptember-január</u>		

A Burley dohány eredménye a modellezett gazdaságban az eredeti EU-s támogatási intenzitás mellett (2010)

N 3

AZ ÁGAZAT HOZAMAI ÉS TERMELÉSI ÉRTÉKE

Termelési méret (ha): 4

Termék neve	Fajlagos hozam (t/ha)	Összes hozam (tonna)	Összes hozamból		Értékesítési ár (Ft/t)	Belső elszámoló ár (Ft/t)	Árbevétel (eFt)	Belső felhasználás (eFt)	Egyéb bevételek(eFt)			Termelési érték (eFt)	Megoszlás (%)
			értékesítés (t)	belső felhasználás (t)					támogatás (SAPS+SPS)	biztosítási kártérítés	egyéb bevételek		
száraz dohány	1,825	7,30	7,30	0,0	240000		1752		5140,8			6893	100,00
Összes területre jutó érték(eFt)							1752		5140,8			6893	100%
1 hektárra jutó érték(eFt)							438		1285			1723	
Megoszlás(%)							25,4		74,6			100,0	

A Burley dohány eredménye a modellezett gazdaságban az eredeti EU-s támogatási intenzitás mellett (2010)

N4 TECHNOLÓGIAI MŰVELETI TERV LAP														Termelési méret (ha): 4			
Hónap	A technológiai művelet				Erőgép	Munkagép	Dolgozók száma (fő)		Teljesítmény (Me/ó)	Szükséges óraszám			Felhasznált anyagok				
	megnevezés	Me.	mennyiség	S/V			megnevezés	szakkép-zett		szakkép-zetlen	Erőgép	Szak-képzett dolgozó	Szak-képzetlen dolgozó	megnevezés	Me.	1 hektárra jutó mennyiség	össz. területre jutó mennyiség
IV	talajelőkészítés	ha	4	S	MTZ-82	tárcsa	1	0	1,66	2,41	2,41	0,00					
IV	tápanyagutánpótlás	kg	1200	S	MTZ-82	Tornado 1300 TM műtrágyaszóró	2	1	1330	0,90	1,80	0,90	Cropcare 2 complex	kg	300	1200	
IV	tápanyagutánpótlás	kg	400	S	MTZ-82	Tornado 1300 TM műtrágyaszóró	2	1	440	0,91	1,82	0,91	Pétisó	kg	100	400	
IV	talajfertőtlenítés	ha	4	S	MTZ-82	IFA Global permetező	2	1	1,66	2,41	4,82	2,41	Force 10 CS	l	1,0	4,0	
													víz	m³	0,6	2,4	
IV	talajelőkészítés (kombinátorozás)	ha	4	S	MTZ-82	Aglicon Combi 3.2	1	0	1,66	2,41	2,41	0,00					
V	ültetés	ha	4	S	MTZ-82	Checchi ültetőgép	1	10	0,5	8,00	8,00	80,00	palánta	db	23000	92000	
V	palántahordás	ha	4	S	MTZ-82	DETK pótkocsi	1	2	0,5	8,00	8,00	16,00	víz	m³	5,75	23	
VI	növényápolás+fejtrágyázás	ha	4	S	MTZ-82	sorközművelő	2	2	1	4,00	8,00	8,00	Kálciumnitrát	kg	200	800	
VI	növényápolás (kézi)	ha	4	V		kézi kapa	0	5	0,022	0,00	0,00	181,82					
VI	növényvédelem	ha	4	S	MTZ-82	DETK pótkocsi	2	0	3	1,33	2,67	0,00	Dithane M45	kg	2,5	10	
													Decis 2,5	l	0,3	1,2	
													Kálciumnitrát	kg	3	12	
													víz	m³	0,6	2,4	
VII	öntözés	m3	1000	S	MTZ-82	öntöződob	1	0	45	22,22	22,22	0,00	víz	m³	250	1000	
VII	növényápolás	ha	4	S	MTZ-82	kultivátor	1	0	1,5	2,67	2,67	0,00					
VII	gazoló kapálás	ha	4	V		kézi kapa	0	3	0,037	0,00	0,00	108,11					
VII	növényvédelem	ha	4	S	MTZ-82	IFA Global permetező	2	0	1,66	2,41	4,82	0,00	Mospilan 20 SP	kg	0,4	1,6	
													Acrobat MZ	kg	2,0	8	
													víz	m³	0,6	2,4	
													Hacafost Grün	kg	3,5	14	
VII	öntözés	m3	1000	S	MTZ-82	öntöződob	1	0	45	22,22	22,22	0,00	víz	m³	250	1000	
VII	tetejezés	ha	4				0	3	0,037	0,00	0,00	108,11					
VII	betakarítás 1. menet	ha	4	S	MTZ-82	pótkocsi	1	4	0,11	36,36	36,36	145,45					
	(törés)	ha	4					5	0,022	0,00	0,00	181,82					
VII	fűzés	kg	9100					33	30			303,33					
VII	öntözés	m3	1000	S	MTZ-82	öntöződob	1	0	45	22,22	22,22	0,00	víz	m³	250	1000	
VIII	kacsgáltás	ha	4	S	MTZ-82	IFA Global permetező	2	0	2	2,00	4,00	0,00	Royal-tac	l	20	80	
													víz	m³	0,8	3,2	
VIII	leszedés+válogatás+csomagolás	kg	1300					8	18	0,00	0,00	72,22	bálazsineg	db	0,25	1	
VIII	betakarítás 2. menet	ha	4	S	MTZ-82	pótkocsi	1	4	0,11	36,36	36,36	145,45					
	(törés)	ha	4					5	0,022	0,00	0,00	181,82					
VIII	fűzés	kg	9100					33	30			303,33					
VIII	növényvédelem	ha	4	S	MTZ-82	IFA Global permetező	1		1,66	2,41	2,41	0,00	Kálciumnitrát	kg	3	12	
VIII	kacsgáltás	ha	4	S	MTZ-82	IFA Global permetező	2	0	2	2,00	4,00	0,00	Royal MH 30	l	15	60	
													víz	m³	0,6	2,4	
VIII	öntözés	m3	1000	S	MTZ-82	öntöződob	1	0	45	22,22	22,22	0,00	víz	m³	250	1000	
VIII	leszedés+válogatás+csomagolás	kg	1500					8	18	0,00	0,00	83,33	bálazsineg	db	0,25	1	
VIII	betakarítás 3. menet	ha	4	S	MTZ-82	pótkocsi	1	4	0,11	36,36	36,36	145,45					
	(törés)	ha	4					5	0,022	0,00	0,00	181,82					
VIII	fűzés	kg	9100					33	30			303,33					
VIII	kézi kacsmentesítés	ha	4					3	0,037	0,00	0,00	108,11					
VIII	leszedés+válogatás+csomagolás	kg	1500					8	18	0,00	0,00	83,33	bálazsineg	db	0,25	1	
VIII	öntözés	m3	1000	S	MTZ-82	öntöződob	1		45	22,22	22,22	0,00	víz	m³	250	1000	
VIII	betakarítás 4. menet	ha	4	S	MTZ-82	pótkocsi	1	4	0,11	36,36	36,36	145,45					
VIII	(törés)	ha	4					5	0,022	0,00	0,00	181,82					
VIII	szárítás	kg	9100					33	30			303,33					
IX	leszedés+válogatás+csomagolás	kg	1500					8	18	0,00	0,00	83,33	bálazsineg	db	0,25	1	
IX	betakarítás 5. menet	ha	4	S	MTZ-82	pótkocsi	1	4	0,11	36,36	36,36	145,45					
IX	(törés)	ha	4					5	0,022	0,00	0,00	181,82					
IX	szárítás	kg	9100					33	30			303,33					
IX	leszedés+válogatás+csomagolás	kg	1500					8	18	0,00	0,00	83,33	bálazsineg	db	0,25	1	
IX	szárzúzás	ha	4	S	MTZ-82	RZ 4 szárzúzó	1		1,4	2,86	2,86	0,00					
IX	tácsázás	ha	4	S	MTZ-82	tárcsa	1		1,66	2,41	2,41	0,00					
IX	szántás	ha	4	S	MTZ-82	Khüne eke	1		0,5	8,00	8,00	0,00					

A Burley dohány eredménye a modellezett gazdaságban az eredeti EU-s támogatási intenzitás mellett (2010)

N 5

ÉLŐMUNKA RÁFORDÍTÁS ÉS KÖLSÉG ÖSZESÍTŐ

Megnevezés	Jan.	Febr.	Márc.	Ápr.	Máj.	Jún.	Júl.	Aug.	Szept.	Okt.	Nov.	Dec.	Ösz.	Átlagbér (FI/ó)	Munkabér összesen (eFI)	Egyéb szem. jut. (eFI)	Közterhek (eFI)	Személyi jell. költs. (eFI)
Ó r a	Szakképzett			13,3	16,0	10,7	110,5	163,9	49,6				364,0	500	182,0	36	57,3	275,3
	Szakképzetlen			4,2	96,0	189,8	846,8	2238,8	797,3				4172,9	420	1752,6	128	552,1	2432,7
	Összesen	0	0	0	112	200	957	2403	847	0	0	0	4 537,0		1934,649	164,000	609,414	2708,063
K ö l t s é g	Szakképzett			6 630,6	8 000,0	5 333,3	55 258,1	81 972,5	24 815,2				182 009,8					
	Szakképzetlen			1 772,8	40 320,0	79 723,6	355 665,4	940 302,4	334 854,5				1 752 638,7					
	Összesen			8 403,4	48 320,0	85 057,0	410 923,5	1 022 274,9	359 669,8	-	-	-	1 934 648,5					
	Közterhek			2 647,1	15 220,8	26 792,9	129 440,9	322 016,6	113 296,0	-	-	-	619 087,5					
	Egyéb szem. jut.											164 000,0	164 000,0					
	Szem.jell.össz.	-	-	-	11 050,52	63 540,80	111 849,92	540 364,38	1 344 291,46	472 965,73	-	-	164 000,00	2 708 063				

Közterhek: 31,50%

A Burley dohány eredménye a modellezett gazdaságban az eredeti EU-s támogatási intenzitás mellett (2010)

N 6

SEGÉDÜZEMI (GÉPI) SZOLGÁLTATÁS ÉS KÖLTSÉG ÖSSZESÍTŐ

Megnevezés	S/V	Jan. (óra)	Febr. (óra)	Márc. (óra)	Ápr. (óra)	Máj. (óra)	Jún. (óra)	Júl. (óra)	Aug. (óra)	Szept. (óra)	Okt. (óra)	Nov. (óra)	Dec. (óra)	Összesen (m.óra)	Önköltség Költség (Ft/m.óra)	Összes költség (eFt)
Traktor:																
MTZ-82	S				9,0	16,00	5,33	108,11	159,9	50				348,06	2800	974,6
Teherautó:																
Speciális erőgép:																
Kombajn																
Öntözőgép																
Repülő légióra																
Összes m.óra		0	0	0	9	16	5	108	160	50	0	0	0	348,06	-	-
Összes költség (eFt)		0	0	0	25	45	15	303	448	139	0	0	0	-	-	974,6

A Burley dohány eredménye a modellezett gazdaságban az eredeti EU-s támogatási intenzitás mellett (2010)

N 7

BEFEKTETETT TÁRGYI ESZKÖZ ÉS KÖLTSÉG

Megnevezés	Me.	Mennyiség	Bekerülési egységár	Összes bekerülési érték	Nettó érték	Amort. kulcs	Javítási kulcs	Amortizáció	Javítás	Speciális tárgyi eszköz költség
			(eFt/ha,db)	(eFt)	(eFt)	(%)	(%)	(eFt)	(eFt)	(eFt)
Öntöződob	db	1	300	300	0	0	10	0	30	30
Összesen	-	-	-	300	0	-	-	0	30	30

A Burley dohány eredménye a modellezett gazdaságban az eredeti EU-s támogatási intenzitás mellett (2010)

N 8

AZ ANYAGRÁFORDÍTÁS ÉS KÖLTSÉG ÖSSZESÍTŐ

Területi méret (ha): 4

Megnevezés			Mérték-egység	Mennyiség	Egységár (Ft/me)	Összesen (eFt)	Megosztás (%)	
Saját anyag felhasználás	Istállótrágya							
	Palánta		db	92000	2,62	241		
Saját anyagfelhasználás összesen						241	23,7	
Vásárolt anyag felhasználás	Műtrágyák	N: Kálciumnitrát	kg	824	13	11		
		Hacafost Grün	kg	14	15	0,2		
		Pétisó	kg	400	70	28		
		P:	kg			0		
		K:	kg			0		
		NPK: Cropcare 2 complex	kg	1200	160	192		
		Összesen	kg	2438		231		
	Vegyszer	Force	l	4	14550	58		
		Decis 2,5	l	1,2	9000	11		
		Mospilan 20 SP	kg	1,6	27000	43		
		Dithane M45	kg	10	1000	10		
		Acrobat MZ	kg	8	4500	36		
		Royal MH30	l	60	2290	137		
		Royal-tac	l	80	2400	192		
		Összesen				488		
	Üzemaanyagok	Gázolaj	t					
		Benzin	t					
		Kenőolaj	t					
		Villamosenergia	kWh	600	32	19		
		Összesen				19		
	Egyéb anyagok	víz	m ³	5036	4,50	23		
		fűzőzsineg	kg	20	750,00	15		
		Összesen				38		
	Vásárolt anyagfelhasználás összesen						775	76,3
	Anyagköltség mindösszesen						1017	100%

A Burley dohány eredménye a modellezett gazdaságban az eredeti EU-s támogatási intenzitás mellett (2010)

N 9

TERMELÉSI KÖLTSÉG ÖSSZESÍTŐ

Területi méret(ha)

4

Megnevezés	Ágazati költség összesen (eFt)	1 ha-ra jutó költség (eFt/ha)	Megoszlás (%)
1. Anyagjellegű költség	1017	254,18	20,38
2. Személyi jellegű költség	2708	677,02	54,29
3. Speciális tárgyi eszköz költség	30	7,50	0,60
4. Egyéb közvetlen költség	22	5,38	0,43
ebből: biztosítási költség	0	0,00	0,00
tagsági díj	22	5,38	0,43
KÖZVETLEN KÖLTSÉG ÖSSZES	3776	944,07	75,70
5. Felosztott költség		0,00	0,00
<i>(Segédüzemági szolgáltatás)</i>	975	243,64	19,54
ELŐÁLLÍTÁSI KÖLTSÉG	4751	1187,71	95,24
Általános költség	238	59,39	4,76
ÖSSZES KÖLTSÉG	4988	1247,09	100

A Burley dohány eredménye a modellezett gazdaságban az eredeti EU-s támogatási intenzitás mellett (2010)

N 10

A DOHÁNY ÁGAZAT (VIRGINIA) FONTOSABB GAZDASÁGI MUTATÓI

Területi méret (ha): 4

Megnevezés	Ágazati összesen		1 ha-ra jutó érték	
Árbevétel	1752	eFt	438	eFt/ha
Termelési érték	6893	eFt	1723	eFt/ha
Termelési költség	4988	eFt	1247	eFt/ha
Nettó jövedelem	1904	eFt	476	eFt/ha
Fedezeti összeg	3117	eFt	779	eFt/ha
SFH	2163	eFt	541	eFt/ha
EUME	469	eFt	-	-
Munkaidő felhasználás (gépi)	348	óra	87	óra
Munkaidő felhasználás (kézi)	4173	óra	1043	óra
Munkaidő felhasználás (összes)	4521	óra	1130	óra

Megnevezés	Mutatók	
Árbevételarányos jövedelmezőség	108,70	%
Költségarányos jövedelmezőség	38,18	%
Költségszint	72,37	%
Jövedelemszint	27,63	%
Egy munkaóra jutó TÉ	1524,62	Ft/ó
Egy munkaóra jutó Á	387,52	Ft/ó
Egy munkaóra jutó J	421,24	Ft/ó
Termékek önköltsége	683,34	Ft/kg

A Burley dohány eredménye a modellezett gazdaságban az eredeti EU-s támogatási intenzitás mellett (2010)

N 11

A GAZDÁLKODÁS HATÉKONYSÁGA

Megnevezés	M.e.	Érték
Munkaigény		
1 hektárra jutó kézimunka-igény	m.óra/ha	1 134,2
1 tonna termék előállításának kézimunka-igénye	m.óra/t	621,5
100 eFt árbevétel megtermelésének kézimunka-igénye	m.óra/100eFt	259,0
100 eFt fedezeti összeg megtermelésének kézimunka-igénye	m.óra/100eFt	145,6
100 eFt nettó jövedelem megtermelésének kézi munka-igénye	m.óra/100eFt	238,2
Költségigény		
1 hektárra jutó összes termelési költség igény	Ft/ha	1 247 091,9
1 hektárra jutó közvetlen termelési költség	Ft/ha	944 067,6
Önköltség (1 kg értékesített termékre jutó összes TK)	Ft/kg	683,3
Közvetlen önköltség (1 kg értékesített termékre jutó közvetlen TK)	Ft/kg	517,3
Költségszint (összes termelési költség/termelési érték)	%	72,4
Közvetlen költségszint (közvetlen termelési költség/termelési érték)	%	54,8
1000 Ft fedezeti összeg megtermelésének költségigénye (közvetlen ktg.)	Ft	1 211,7
1000 Ft nettó jövedelem megtermelésének költségigénye (összes ktg.)	Ft	2 619,3
Területi termelékenység		
Átlaghozam	t/ha	1,83
1 hektáron elért árbevétel	Ft/ha	438 000,0
1 hektáron elért termelési érték	Ft/ha	1 723 200,0
1 hektáron elért fedezeti összeg	Ft/ha	779 132,4
1 hektáron elért nettó jövedelem	Ft/ha	476 108,1
Munkatermelékenység (kézi)		
1 munkaóra felhasználásával előállított összes termés	kg/m.óra	1,6
1 munkaóra felhasználásával előállított árbevétel	Ft/m.óra	0,4
1 munkaóra felhasználásával előállított termelési érték	Ft/m.óra	1,5
1 munkaóra felhasználásával előállított fedezeti összeg	Ft/m.óra	0,7
1 munkaóra felhasználásával előállított nettó jövedelem	Ft/m.óra	0,4
Ft/m.óra		
Közvetlen költség arányos jövedelmezőség (FÖ/közvetlen ktg.)	%	82,5
Költségarányos jövedelmezőség (nettó jövedelem/termelési ktg.)	%	38,2
Jövedelemszint	%	27,6
1 kg termékre jutó fedezeti összeg	Ft/kg	0,4
1 kg termékre jutó nettó jövedelem	Ft/kg	0,3

A Burley dohány eredménye a modellezett gazdaságban SPS támogatási rendszerben (2010)

N 10

A DOHÁNY ÁGAZAT (VIRGINIA) FONTOSABB GAZDASÁGI MUTATÓI

Területi méret (ha): 4

Megnevezés	Ágazati összesen		1 ha-ra jutó érték	
Árbevétel	1752	eFt	438	eFt/ha
Termelési érték	4322	eFt	1081	eFt/ha
Termelési költség	4988	eFt	1247	eFt/ha
Nettó jövedelem	-666	eFt	-166	eFt/ha
Fedezeti összeg	546	eFt	137	eFt/ha
SFH	-407	eFt	-102	eFt/ha
EUME	-88	eFt	-	-
Munkaidő felhasználás (gépi)	348	óra	87	óra
Munkaidő felhasználás (kézi)	4173	óra	1043	óra
Munkaidő felhasználás (összes)	4521	óra	1130	óra

Megnevezés	Mutatók	
Árbevételarányos jövedelmezőség	-38,01	%
Költségarányos jövedelmezőség	-13,35	%
Költségszint	115,41	%
Jövedelemszint	-15,41	%
Egy munkaóra jutó TÉ	956,07	Ft/ó
Egy munkaóra jutó Á	387,52	Ft/ó
Egy munkaóra jutó J	-147,31	Ft/ó
Termékek önköltsége	683,34	Ft/kg

A Burley dohány eredménye a modellezett gazdaságban SPS támogatási rendszerben (2010)

N 11

A GAZDÁLKODÁS HATÉKONYSÁGA

Megnevezés	M.e.	Érték
Munkaigény		
1 hektárra jutó kézimunka-igény	m.óra/ha	1 134,2
1 tonna termék előállításának kézimunka-igénye	m.óra/t	621,5
100 eFt árbevétel megtermelésének kézimunka-igénye	m.óra/100eFt	259,0
100 eFt fedezeti összeg megtermelésének kézimunka-igénye	m.óra/100eFt	830,7
100 eFt nettó jövedelem megtermelésének kézi munka-igénye	m.óra/100eFt	- 681,3
Költségigény		
1 hektárra jutó összes termelési költség igény	Ft/ha	1 247 091,9
1 hektárra jutó közvetlen termelési költség	Ft/ha	944 067,6
Önköltség (1 kg értékesített termékre jutó összes TK)	Ft/kg	683,3
Közvetlen önköltség (1 kg értékesített termékre jutó közvetlen TK)	Ft/kg	517,3
Költségszint (összes termelési költség/termelési érték)	%	115,4
Közvetlen költségszint (közvetlen termelési költség/termelési érték)	%	87,4
1000 Ft fedezeti összeg megtermelésének költségigénye (közvetlen ktg.)	Ft	6 914,6
1000 Ft nettó jövedelem megtermelésének költségigénye (összes ktg.)	Ft	- 7 490,4
Területi termelékenység		
Átlaghozam	t/ha	1,83
1 hektáron elért árbevétel	Ft/ha	438 000,0
1 hektáron elért termelési érték	Ft/ha	1 080 600,0
1 hektáron elért fedezeti összeg	Ft/ha	136 532,4
1 hektáron elért nettó jövedelem	Ft/ha	- 166 491,9
Munkatermelékenység (kézi)		
1 munkaóra felhasználásával előállított összes termés	kg/m.óra	1,6
1 munkaóra felhasználásával előállított árbevétel	Ft/m.óra	0,4
1 munkaóra felhasználásával előállított termelési érték	Ft/m.óra	1,0
1 munkaóra felhasználásával előállított fedezeti összeg	Ft/m.óra	0,1
1 munkaóra felhasználásával előállított nettó jövedelem	Ft/m.óra	- 0,1
Ft/m.óra		
Közvetlen költség arányos jövedelmezőség (FÖ/közvetlen ktg.)	%	14,5
Költségarányos jövedelmezőség (nettó jövedelem/termelési ktg.)	%	- 13,4
Jövedelemszint	%	- 15,4
1 kg termékre jutó fedezeti összeg	Ft/kg	0,1
1 kg termékre jutó nettó jövedelem	Ft/kg	- 0,1

A Burley dohány eredménye a modellezett gazdaságban a jelenleg érvényes támogatási intenzitás mellett szerkezetátalakítási támogatás igénybevételével rendszerben (2010)

N 10

A DOHÁNY ÁGAZAT (VIRGINIA) FONTOSABB GAZDASÁGI MUTATÓI

Területi méret (ha): 4

Megnevezés	Ágazati összesen		1 ha-ra jutó érték	
Árbevétel	1752	eFt	438	eFt/ha
Termelési érték	6936	eFt	1734	eFt/ha
Termelési költség	4989	eFt	1247	eFt/ha
Nettó jövedelem	1947	eFt	487	eFt/ha
Fedezeti összeg	3160	eFt	790	eFt/ha
SFH	2206	eFt	552	eFt/ha
EUME	478	eFt	-	-
Munkaidő felhasználás (gépi)	348	óra	87	óra
Munkaidő felhasználás (kézi)	4173	óra	1043	óra
Munkaidő felhasználás (összes)	4521	óra	1130	óra

Megnevezés	Mutatók	
Árbevételarányos jövedelmezőség	111,15	%
Költségarányos jövedelmezőség	39,04	%
Költségszint	71,92	%
Jövedelemszint	28,08	%
Egy munkaóra jutó TÉ	1534,17	Ft/ó
Egy munkaóra jutó Á	387,52	Ft/ó
Egy munkaóra jutó J	430,74	Ft/ó
Termékek önköltsége	683,37	Ft/kg

A Burley dohány eredménye a modellezett gazdaságban a jelenleg érvényes támogatási intenzitás mellett szerkezetátalakítási támogatás igénybevételével rendszerben (2010)

N 11

A GAZDÁLKODÁS HATÉKONYSÁGA

Megnevezés	M.e.	Érték
Munkaigény		
1 hektárra jutó kézimunka-igény	m.óra/ha	1 134,2
1 tonna termék előállításának kézimunka-igénye	m.óra/t	621,5
100 eFt árbevétel megtermetésének kézimunka-igénye	m.óra/100eFt	259,0
100 eFt fedezeti összeg megtermetésének kézimunka-igénye	m.óra/100eFt	143,6
100 eFt nettó jövedelem megtermetésének kézi munka-igénye	m.óra/100eFt	233,0
Költségigény		
1 hektárra jutó összes termelési költség igény	Ft/ha	1 247 152,1
1 hektárra jutó közvetlen termelési költség	Ft/ha	944 125,0
Önköltség (1 kg értékesített termékre jutó összes TK)	Ft/kg	683,4
Közvetlen önköltség (1 kg értékesített termékre jutó közvetlen TK)	Ft/kg	517,3
Költségszint (összes termelési költség/termelési érték)	%	71,9
Közvetlen költségszint (közvetlen termelési költség/termelési érték)	%	54,4
1000 Ft fedezeti összeg megtermelésének költségigénye (közvetlen ktg.)	Ft	1 195,3
1000 Ft nettó jövedelem megtermelésének költségigénye (összes ktg.)	Ft	2 561,7
Területi termelékenység		
Átlaghozam	t/ha	1,83
1 hektáron elért árbevétel	Ft/ha	438 000,0
1 hektáron elért termelési érték	Ft/ha	1 734 000,0
1 hektáron elért fedezeti összeg	Ft/ha	789 875,0
1 hektáron elért nettó jövedelem	Ft/ha	486 847,9
Munkatermelékenység (kézi)		
1 munkaóra felhasználásával előállított összes termés	kg/m.óra	1,6
1 munkaóra felhasználásával előállított árbevétel	Ft/m.óra	0,4
1 munkaóra felhasználásával előállított termelési érték	Ft/m.óra	1,5
1 munkaóra felhasználásával előállított fedezeti összeg	Ft/m.óra	0,7
1 munkaóra felhasználásával előállított nettó jövedelem	Ft/m.óra	0,4
Ft/m.óra		
Közvetlen költség arányos jövedelmezőség (FÖ/közvetlen ktg.)	%	83,7
Költségarányos jövedelmezőség (nettó jövedelem/termelési ktg.)	%	39,0
Jövedelemszint	%	28,1
1 kg termékre jutó fedezeti összeg	Ft/kg	0,4
1 kg termékre jutó nettó jövedelem	Ft/kg	0,3

A Burley dohány érzékenységvizsgálata

Hozam opt.	Jöv.	Arbev.	TÉ	Jöv-Tám
AO/SzO/AO	6 583	6 000	11 184	1 399
AO/SzO/AR	6 476	6 000	11 184	1 292
AO/SzO/AP	6 369	6 000	11 184	1 185
AO/SzR/AO	6 298	6 000	11 184	1 114
AO/SzR/AR	6 191	6 000	11 184	1 007
AO/SzR/AP	6 084	6 000	11 184	900
AO/SzP/AO	6 014	6 000	11 184	830
AO/SzP/AR	5 907	6 000	11 184	723
AO/SzP/AP	5 800	6 000	11 184	616
AR/SzO/AO	3 463	2 880	8 064	-1 721
AR/SzO/AR	3 356	2 880	8 064	-1 828
AR/SzO/AP	3 249	2 880	8 064	-1 935
AR/SzR/AO	3 178	2 880	8 064	-2 006
AR/SzR/AR	3 071	2 880	8 064	-2 113
AR/SzR/AP	2 964	2 880	8 064	-2 220
AR/SzP/AO	2 894	2 880	8 064	-2 290
AR/SzP/AR	2 787	2 880	8 064	-2 397
AR/SzP/AP	2 680	2 880	8 064	-2 504
AP/SzO/AO	2 800	2 280	7 464	-2 384
AP/SzO/AR	2 693	2 280	7 464	-2 491
AP/SzO/AP	2 586	2 280	7 464	-2 598
AP/SzR/AO	2 578	2 280	7 464	-2 606
AP/SzR/AR	2 471	2 280	7 464	-2 713
AP/SzR/AP	2 364	2 280	7 464	-2 820
AP/SzP/AO	2 294	2 280	7 464	-2 890
AP/SzP/AR	2 187	2 280	7 464	-2 997
AP/SzP/AP	2 080	2 280	7 464	-3 104

Hozam realista	Jöv.	Arbev.	TÉ	Jöv-Tám
AO/SzO/AO	4 233	3 650	8 834	-951
AO/SzO/AR	4 126	3 650	8 834	-1 058
AO/SzO/AP	4 019	3 650	8 834	-1 165
AO/SzR/AO	3 948	3 650	8 834	-1 236
AO/SzR/AR	3 841	3 650	8 834	-1 343
AO/SzR/AP	3 734	3 650	8 834	-1 450
AO/SzP/AO	3 664	3 650	8 834	-1 520
AO/SzP/AR	3 557	3 650	8 834	-1 627
AO/SzP/AP	3 450	3 650	8 834	-1 734
AR/SzO/AO	2 335	1 752	6 936	-2 849
AR/SzO/AR	2 228	1 752	6 936	-2 956
AR/SzO/AP	2 121	1 752	6 936	-3 063
AR/SzR/AO	2 050	1 752	6 936	-3 134
AR/SzR/AR	1 943	1 752	6 936	-3 241
AR/SzR/AP	1 836	1 752	6 936	-3 348
AR/SzP/AO	1 766	1 752	6 936	-3 418
AR/SzP/AR	1 659	1 752	6 936	-3 525
AR/SzP/AP	1 552	1 752	6 936	-3 632
AP/SzO/AO	1 970	1 387	6 571	-3 214
AP/SzO/AR	1 863	1 387	6 571	-3 321
AP/SzO/AP	1 756	1 387	6 571	-3 428
AP/SzR/AO	1 685	1 387	6 571	-3 499
AP/SzR/AR	1 578	1 387	6 571	-3 606
AP/SzR/AP	1 471	1 387	6 571	-3 713
AP/SzP/AO	1 401	1 387	6 571	-3 783
AP/SzP/AR	1 294	1 387	6 571	-3 890
AP/SzP/AP	1 187	1 387	6 571	-3 997

Hozam pessz.	Jöv.	Arbev.	TÉ	Jöv-Tám
AO/SzO/AO	3 483	2 900	8 084	-1 701
AO/SzO/AR	3 376	2 900	8 084	-1 808
AO/SzO/AP	3 269	2 900	8 084	-1 915
AO/SzR/AO	3 198	2 900	8 084	-1 986
AO/SzR/AR	3 091	2 900	8 084	-2 093
AO/SzR/AP	2 984	2 900	8 084	-2 200
AO/SzP/AO	2 895	2 900	8 084	-2 289
AO/SzP/AR	2 788	2 900	8 084	-2 396
AO/SzP/AP	2 681	2 900	8 084	-2 503
AR/SzO/AO	1 975	1 392	6 576	-3 209
AR/SzO/AR	1 868	1 392	6 576	-3 316
AR/SzO/AP	1 761	1 392	6 576	-3 423
AR/SzR/AO	1 690	1 392	6 576	-3 494
AR/SzR/AR	1 583	1 392	6 576	-3 601
AR/SzR/AP	1 476	1 392	6 576	-3 708
AR/SzP/AO	1 406	1 392	6 576	-3 778
AR/SzP/AR	1 299	1 392	6 576	-3 885
AR/SzP/AP	1 192	1 392	6 576	-3 992
AP/SzO/AO	1 685	1 102	6 286	-3 499
AP/SzO/AR	1 578	1 102	6 286	-3 606
AP/SzO/AP	1 471	1 102	6 286	-3 713
AP/SzR/AO	1 400	1 102	6 286	-3 784
AP/SzR/AR	1 293	1 102	6 286	-3 891
AP/SzR/AP	1 186	1 102	6 286	-3 998
AP/SzP/AO	1 116	1 102	6 286	-4 068
AP/SzP/AR	1 009	1 102	6 286	-4 175
AP/SzP/AP	902	1 102	6 286	-4 282

KÉRDŐÍV DOHÁNYTERMESZTÉSBŐL KILÉPŐK SZÁMÁRA

1. Mikor kezdett dohánytermesztéssel foglalkozni? .....
2. Hogyan került az ágazatba?
  - a. Családi tradíció
  - b. Munkahelyemen ismerkedtem meg vele
  - c. Ismerős javaslatára kezdtem bele
  - d. Egyéb:
3. Melyik évben fejezte be a dohánytermesztést? .....
4. Mi volt döntésének oka?
  - a. Idős kor (nyugdíjba ment)
  - b. Betegség
  - c. Alacsony jövedelmezőség
  - d. Bizonytalanság a dohány szektorban
  - e. Magas termelési kockázat
  - f. Földhöz jutás lehetősége megszűnt
  - g. Lakhelyváltoztatás
  - h. Egyéb ágazatra való áttérés
  - i. Egyéb szektorba való áttérés (ipar, kereskedelem)
5. Mekkora területen gazdálkodott? .....
6. Mekkora volt a terület átlagos aranykoronaértéke?
  - a. 10 AK alatt
  - b. 10-15 AK
  - c. 15-20 AK
  - d. 20-25 AK
  - e. 25 AK felett

7. Hány főt foglalkoztatott a dohánytermesztésben?
- a. Családból állandóan ..... fő
  - b. Családból időszakosan ..... fő
  - c. Egyéb munkaerőt állandóan:.....fő
  - d. Egyéb munkaerő időszakosan.....fő
8. A dohánytermesztéssel töltött időszakához képest a jelenlegi jövedelme és életszínvonala:
- a. Sokkal rosszabb (1)
  - b. Rosszabb (2)
  - c. Hasonló(3)
  - d. Jobb (4)
  - e. Sokkal jobb (5)
9. Miután feladta a dohánytermesztést, hogyan hasznosította a rendelkezésre álló mezőgazdasági területet?
- a. Bérelt terület volt, így a bérletem szűnt meg
  - b. Eladta
  - c. Bérbe adta
  - d. Parlagon hagyta
  - e. Más mezőgazdasági ágazatba kezdett rajta
10. Amennyiben más mezőgazdasági ágazatra tért át, úgy kérem nevezze meg azt/azokat:

.....

.....

.....

.....

11. Kérem, osztályozza meg, az előbb felsorolt ágazatokat a dohánytermesztéshez képest az alábbi szempontok szerint! (Ha több ágazatot sorolt fel kérem, hogy mindegyikre végezze el!) *Értelmezés pl. 1: sokkal kevésbé kockázatos, 2: kevésbé kockázatos, 3: ugyanolyan kockázatos, 4: kockázatosabb, 5: sokkal kockázatosabb*

1. Ágazat megnevezése:					
	1	2	3	4	5
Dohánytermesztésnél kockázatosabb					
Dohánytermesztésnél jövedelmezőbb					
Dohánytermesztéshez képest biztosabb a piaca					
Dohánytermesztéshez képest több szaktudást igényel					
Az adott ágazatban szerződéssel termel					
Az adott ágazatban stabil ár					
Az adott ágazatban stabil az ár (évek között is)					
Az adott ágazatban biztos a felvevőpiac:					

2. Ágazat megnevezése:					
	1	2	3	4	5
Dohánytermesztésnél kockázatosabb					
Dohánytermesztésnél jövedelmezőbb					
Dohánytermesztéshez képest biztosabb a piaca					
Dohánytermesztéshez képest több szaktudást igényel					
Az adott ágazatban szerződéssel termel					
Az adott ágazatban stabil ár					
Az adott ágazatban stabil az ár (évek között is)					
Az adott ágazatban biztos a felvevőpiac:					

3. Ágazat megnevezése:					
	1	2	3	4	5
Dohánytermesztésnél kockázatosabb					
Dohánytermesztésnél jövedelmezőbb					
Dohánytermesztéshez képest biztosabb a piaca					
Dohánytermesztéshez képest több szaktudást igényel					
Az adott ágazatban szerződéssel termel					
Az adott ágazatban stabil ár					
Az adott ágazatban stabil az ár (évek között is)					
Az adott ágazatban biztos a felvevőpiac:					

12. Az Ön neme: férfi   nő

13. Az Ön életkora:

- a. 30 év alatti
- b. 30-45 éves
- c. 45-60 éves
- d. 60 év feletti

14. Az Ön iskolai végzettsége:

- a. Általános iskola, vagy attól kevesebb
- b. Szakmunkásképző
- c. Szakközépiskola
- d. Gimnáziumi érettségi
- e. Főiskolai diploma
- f. Egyetem diploma

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Ezúton szeretném kifejezni köszönetemet témavezetőmnek, Dr. Borsos János professor emeritusnak a dolgozatom elkészítésében nyújtott szakmai és emberi segítségéért. Külön köszönöm neki, hogy támogatta témaválasztásomat, így értekezésemet a hozzám legközelebb álló témakörében készíthettem el.

Köszönettel tartozom munkahelyi vezetőmnek, Dr. Nábrádi András professzor úrnak és a doktori iskola vezetőinek, Dr. Szabó Gábornak professzor úrnak, valamint Dr. Berde Csaba professzor úrnak a segítségükért és támogatásukért.

Különösen hálás vagyok opponenseimnek, Dr. Popp József professzor úrnak, Dr. Kerekes Benedek professzor úrnak és Dr. Szűcs István professzor úrnak a disszertációm bírálata során adott hasznos tanácsaikért, iránymutatásukért, jobbitó szándékú kritikai észrevételeikért.

Hálás vagyok kollégáimnak az átadott tudásért, véleményükért, hasznos tanácsaikért, a tőlük kapott ötletekért, melyek nagyban hozzájárultak dolgozatom elkészüléséhez. Külön köszönet Dr. Apáti Ferencnek, Dr. Csajbók Ildikónak, Lapis Miklósnak és Dr. Szűcs Istvánnak a kritikus pillanatokban nyújtott lendületért és útmutatásukért.

Köszönet illeti munkahelyi barátaimat, Dékán Tamást, Kormosné dr. Koch Krisztinát, Kovács Krisztiánt, Szabó Erikát és Dr. Villányi Rékát, akik biztató szavaikkal és javaslataikkal sokszor segítettek munkám elkészítését. Hálás vagyok a segítségért a dohány témakörben velem közösen kutató Kerékgyártóné Mislovics Anitának és Orosz Tibornak.

Köszönöm azoknak a dohányvertikumban dolgozó szakembereknek, akik időt áldoztak kutatási munkám segítésére, válaszoltak kérdéseimre, irányt mutattak és segítettek a kérdőívek kitöltésében, felmerült kérdéseim megválaszolásában.

Végezetül, de legfőképpen szeretném köszönetemet kifejezni a családomnak a disszertációm elkészítéséhez nyújtott lelki, szellemi, anyagi és szakmai támogatásukért. Szüleim munkássága értekezésem szerves részét képezi. Köszönöm a biztatást és a türelmet, melyet munkám elkészítése során tanúsítottak. Disszertációmát nekik ajánlom.